USTAZ NAB

Halyqaralyq aqparattyq ǵylymı-ádistemelik jýrnal / International Informational Scientific and Methodological Journal / Международный информационный научно-методический журнал

"Ұстаз – жүректен жол тапқан шырақ пен шамшырақ."

Абдикаликова Гаухар Алтынбековна

Магистрант

Марат Оспанов атындағы Батыс Қазақстан медицина университеті, Ақтөбе қаласы

№5(9) (2026 ж. Мамыр/Май 2026 г.)

International Informational Scientific and Methodological Journal
Международный информационный научно-методический журнал
Halyqaralyq aqparattyq ǵylymı-ádistemelik jýrnal

"USTAZ HAB" Halyqaralyq aqparattyq ǵylymı-ádistemelik jýrnalynyń
№5(9) (2026 j. Mamyr) shyǵarylymy. Выпуск №5(9) (Май 2026 г.)
международного информационного научно-методического журнала «USTAZ HAB».
Issue No. 5(9) (May 2026) of the International Informational
Scientific and Methodological Journal «USTAZ HAB».

" Halyqaralyq aqparattyq ǵylymı-ádistemelik jýrnaly Nur-Sultan qalasynda Qazaqstan Respýblıkasynyń Aqparat jáne Qoǵamdyq damý mınıstrliginiń Aqparat komıteti 2023 jylǵy 20 aqpandaǵy Merzimdi baspasóz basylymyn, aqparattyq agenttikti jáne jelilik basylymdy esepke qoıý týraly kýáligi № KZ40VPY00064978 berilgen. "
Taralý aýmaǵy: Halyqaralyq, alys jáne jaqyn shet elder.
"USTAZ HAB" jýrnaly aıyna 1 ret jaryq kóredi.

TAQYRYPTYQ BAǴYTY:
bilim berý salasyndaǵy oqý-ádistemelik, ǵylymı-tájirıbelik, aqparattyq -saraptamalyq, pedagogıkalyq ınovasıalyq tájirıbelerdi taratý boıynsha materıaldar jarıalaý.

REDAKSIA ALQASY
Bas redaktor:/Glavnyı redaktor: Baıandy Erlan
Dúısenbekova B.N. – bıologıa ǵylymdarynyń kandıdaty, qaýymdastyrylǵan profesor, Qaraǵandy medısına ýnıversıteti
Dúzbaeva N.M. – bıologıa ǵylymdarynyń kandıdaty, qaýymdastyrylǵan profesor, Akademık E.A. Bóketov atyndaǵy Qaraǵandy ýnıversıteti
Kaskarbaeva B.B. – pedagog-sheber
Qasqabaeva F.S. – pedagog-sheber
Esenova Sh.B. – pedagog-zertteýshi
Imanbek Á.O. – jaratylystaný ǵylymdarynyń magıstri
Alshynov A.Á. – jaratylystaný ǵylymdarynyń magıstri
Korektor / korektor: Kákish Merei Ertaıqyzy
Jaýapty hatshy / otvetstvennyı sekretar: Esbergenov Aıdyn Ardaquly

Materıaldardyń anyqtyǵyna avtorlar jaýapty bolady.
Redaksıa materıaldardy qabyldamaýǵa quqyly.

"USTAZ HAB" aqparattyq ǵylymı-ádistemelik jýrnalynyń avtorlarǵa arnalǵan erejelerimen QR-kodty skanerleý arqyly tanysa alasyz.

The publication periodicity is 1 times a month.

CERTIFICATE
about registration No. KZ40VPY00064978

Issued by the Information Committee of the Ministry of Culture and Information of the Republic Kazakhstan

Периодичность издания — 1 раз в месяц.

СВИДЕТЕЛЬСТВО
о постановке на учет № KZ40VPY00064978

Выдано Комитетом информации Министерства Культуры и информации Республики Казахстан

THEMATIC DIRECTION:
publication of materials on the dissemination of educational, methodological, scientific, practical, informational, analytical, pedagogical innovative experience in the field of education.

ТЕМАТИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ:
публикация материалов по распространению учебно-методического, научно-практического, информационно-аналитического, педагогического инновационного опыта в области образования.

EDITORIAL BOARD
Editor-in-chief: Bayandy Yerlan
Duissenbekova B. N. - Candidate of Biological Sciences, Associate Professor, Karaganda Medical University
Duzbaeva N. M. - Candidate of Biological Sciences, Associate Professor, Karaganda University named after Academician E. A. Buketov
Kaskarbaev B. B. -Master teacher
Kaskabayeva F. S.-teacher-master
Yesenova Sh.B.-teacher-researcher
Imanbek A. O.-Master of Natural Sciences
Alshynov A. A.-Master of Natural Sciences
Proofreader: Kakish Merey Yertaevna
Executive Secretary:
Esbergenov Aydin Ardakovich

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
Главный редактор: Баянды Ерлан
Дуйсенбекова Б. Н. - кандидат биологических наук, ассоциированный профессор, медицинский университет Караганды
Дузбаева Н. М. - кандидат биологических наук, ассоциированный профессор, Карагандинский университет имени академика Е. А. Букетова
Каскарбаева Б. Б.-педагог-мастер
Каскабаева Ф. С.-педагог-мастер
Есенова Ш. Б.-педагог-исследователь
Иманбек А. О.-магистр естественных наук
Алшынов А. А.-магистр естественных наук
Корректор: Какиш Мерей Ертаевна
Ответственный секретарь:
Есбергенов Айдын Ардакович

The authors are responsible for the accuracy of the materials. The editorial board reserves the right to reject the materials.

Ответственность за достоверность материалов несут авторы. Редакция оставляет за собой право отклонять материалы.

С правилами для авторов информационного научно-методического журнала "USTAZ HAB" вы можете ознакомиться, отсканировав QR-код.
You can familiarize yourself with the rules for authors of the information scientific and methodological journal "USTAZ HAB" by scanning the QR code.

Mazmuny / Содержание / Contents

Жантас А.Б. Интеграция технологий искусственного интеллекта в процесс обучения иностранным языкам: возможности и языковая специфика 5
Анарбек Ж.Н., Мырзаділ Е.Е., Агибаева А.К. Қант қызылшасының өнімділігіне тыңайтқыштарды қолданудың әсері.....10
Абдикаликова Г.А. Құпиялылық және пациенттің ақпарат алу құқығы: мейірбике қызметкерлеріне қойылатын этикалық талаптар.....14
Бейсен А.Т. Қазақ тілі сабағында цифрлық технологиялар арқылы оқушылардың қатысымдық құзыреттілігін дамыту.....16
Нольфина К.Е., Каримова А.Ш. The chromatic embodied vocabulary method as a cognitive model of lexical learning 19
Сыздыкова А.Е. Бастауыш сынып – білім мен тәрбиенің іргетасы: заманауи мұғалімнің келбеті.....21
Балгазиева А.Н. Білім беру үдерісінде оқушылардың интеллектуалдық қабілеттерін арттырудағы AI технологияларының рөлі.....25
Ерденова Д.А. Бастауыш сыныптарда жаратылыстану пәнін оқытуда цифрлық зертханалар мен виртуалды тренажерлерді қолданудың педагогикалық негіздері28
Айтмағанбетова Ә.С. Цифрлық білім беру жағдайында оқушылардың тұлғалық дамуын қалыптастырудағы мұғалімнің педагогикалық ықпалы.....32
Кадирбек А. Проблемалық оқыту арқылы бастауыш сынып оқушыларының ойлау қабілетттерін дамытудың қолданбалы аспектілері 36
Сұлтанбек И.Е. Мектептегі оқу-тәрбие процесін басқару мазмұны мен оны ұйымдастыру.....40
Қайролла Т.Е. Жаратылыстану пәнінде «Заттар және олардың қасиеттері» бөлімін оқытудың ғылыми-әдістемелік негіздері 44
Амантай А.С. Жаңартылған білім мазмұны аясында педагогтың шеберлігін жетілдіру әдістері 48
Ибраимова Г.Ж. Конституциялық сананы тарих сабағында қалыптастырудың заманауи тәсілдері 52
Жамешова А.А., Калемгалиев А.Т. «Қазақстандағы шеттілдік білім беруді CEFR стандарттарымен үйлестірудің әдістемелік негіздері».....55

Жантас Айдана Бахытжанқызы
Преподаватель иностранного языка, магистр педагогических наук
Кызылординский университет «Болашак»
г. Кызылорда, Казахстан

ИНТЕГРАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ПРОЦЕСС ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ: ВОЗМОЖНОСТИ И ЯЗЫКОВАЯ СПЕЦИФИКА

Аннотация. В статье рассматриваются возможности интеграции технологий искусственного интеллекта в обучение иностранным языкам. Анализируются вопросы персонализации обучения, автоматизации учебного процесса и развития языковых навыков. Особое внимание уделяется языковой специфике применения искусственного интеллекта. Представлены примеры практического использования технологий в образовательном процессе. Сделан вывод о значительном педагогическом потенциале искусственного интеллекта при условии его методически грамотного применения.

Ключевые слова: искусственный интеллект, обучение иностранным языкам, цифровые технологии, персонализация обучения, языковая специфика.

Введение. В условиях стремительного развития цифровых технологий и трансформации системы образования особую актуальность приобретает внедрение инновационных решений в процесс обучения иностранным языкам. Одним из наиболее перспективных направлений является интеграция технологий искусственного интеллекта, обеспечивающих персонализацию обучения, автоматизацию учебных процессов и повышение уровня вовлечённости обучающихся [1; 5].

Современное языковое образование требует не только передачи грамматических и лексических знаний, но и формирования способности использовать иностранный язык в реальных коммуникативных ситуациях. В связи с этим возрастает необходимость применения таких технологий, которые позволяют создавать интерактивную образовательную среду, адаптированную к уровню, потребностям и темпу обучения каждого обучающегося.

Несмотря на широкое распространение цифровых образовательных ресурсов, традиционные методы обучения иностранным языкам не всегда позволяют в полной мере учитывать индивидуальные особенности обучающихся и обеспечивать достаточный уровень коммуникативной практики. В этой связи использование технологий искусственного интеллекта рассматривается как эффективный инструмент модернизации языкового образования.

Актуальность данной темы также обусловлена тем, что искусственный интеллект может применяться при обучении различным иностранным языкам, однако эффективность его использования зависит от языковой специфики. Так, методы, применяемые при обучении английскому языку, не всегда могут быть полностью перенесены на обучение китайскому или другим языкам, имеющим иные фонетические, грамматические и графические особенности.

Целью данной статьи является анализ возможностей интеграции технологий искусственного интеллекта в процесс обучения иностранным языкам, а также выявление языковой специфики их применения.

Методика интеграции технологий искусственного интеллекта. Искусственный интеллект в образовательном процессе представляет собой совокупность цифровых технологий, направленных на автоматизацию, адаптацию и оптимизацию обучения [4]. В контексте изучения иностранных языков данные технологии используются для создания интерактивной образовательной среды, способствующей развитию языковых навыков, повышению мотивации обучающихся и индивидуализации учебного процесса.

Методика интеграции искусственного интеллекта в обучение иностранным языкам основывается на принципах сочетания традиционных педагогических подходов и

современных цифровых инструментов. Искусственный интеллект в данном случае не заменяет преподавателя, а выполняет вспомогательную функцию, расширяя возможности учебного процесса. Преподаватель остаётся ключевым субъектом обучения, осуществляя постановку целей, отбор содержания, контроль результатов и корректировку образовательной траектории обучающихся.

Важным методическим принципом является адаптивность обучения, реализуемая с помощью интеллектуальных систем. Современные инструменты, такие как ChatGPT и Duolingo, позволяют учитывать уровень языковой подготовки обучающихся, их индивидуальные особенности и темп усвоения материала. Это достигается за счёт анализа действий пользователя и автоматической настройки содержания заданий, что способствует более эффективному усвоению учебного материала.

Использование технологий искусственного интеллекта способствует развитию всех видов речевой деятельности: говорения, письма, аудирования и чтения. Интерактивные системы позволяют моделировать реальные коммуникативные ситуации, предлагать обучающимся разнообразные языковые задачи, а также обеспечивать мгновенную обратную связь. Такой формат взаимодействия способствует формированию коммуникативной компетенции и развитию навыков самостоятельной работы [6].

Методика применения искусственного интеллекта в обучении иностранным языкам включает несколько последовательных этапов. На первом этапе преподаватель определяет дидактическую цель и выбирает соответствующий цифровой инструмент. На втором этапе формулируется учебная задача, которая может включать создание диалогов, выполнение грамматических упражнений, анализ текста или работу с лексическим материалом. На третьем этапе обучающиеся выполняют задания с использованием выбранного инструмента, взаимодействуя с системой и получая обратную связь. На заключительном этапе преподаватель анализирует результаты, корректирует ошибки и оценивает эффективность применения технологии.

Кроме того, важным элементом методики является интеграция искусственного интеллекта в различные формы организации учебного процесса. Технологии могут использоваться как на аудиторных занятиях, так и в рамках самостоятельной работы обучающихся. Это позволяет расширить образовательное пространство и обеспечить непрерывность обучения, что особенно важно в условиях цифровизации образования [7].

Эффективность применения искусственного интеллекта во многом зависит от специфики изучаемого языка. Например, при обучении английскому языку основной акцент делается на развитии коммуникативных навыков, построении высказываний и взаимодействии в диалогах. В то же время при изучении китайского языка возрастает значение визуальной памяти, графического восприятия, правильного написания иероглифов, а также фонетических особенностей, включая тональность. Это требует использования различных подходов и адаптации цифровых инструментов с учётом типологических особенностей языка.

Следует отметить, что использование искусственного интеллекта связано не только с преимуществами, но и с определёнными ограничениями. К числу потенциальных трудностей можно отнести зависимость обучающихся от цифровых технологий, возможное снижение уровня критического мышления при неконтролируемом использовании систем, а также необходимость методической подготовки преподавателей для эффективной интеграции данных инструментов в учебный процесс.

Таким образом, методика интеграции технологий искусственного интеллекта в обучение иностранным языкам должна строиться на принципах целесообразности, адаптивности, системности и педагогического контроля. Грамотное сочетание традиционных методов обучения и современных интеллектуальных технологий позволяет повысить эффективность образовательного процесса и обеспечить более качественное формирование языковых компетенций.

Практическое применение технологий искусственного интеллекта в обучении иностранным языкам. Практическое применение технологий искусственного интеллекта в

обучении иностранным языкам может быть реализовано через использование интерактивных заданий, моделирование диалогических ситуаций и организацию работы с лексическим материалом. Интеграция цифровых инструментов в учебный процесс позволяет сделать обучение более гибким, адаптивным и ориентированным на развитие коммуникативных навыков обучающихся.

В рамках учебного процесса использование генеративных моделей, таких как ChatGPT, позволяет создавать коммуникативные ситуации, максимально приближенные к реальному общению. Обучающимся предлагается вести диалог с системой, отвечать на вопросы, продолжать беседу или формулировать собственные высказывания по заданной теме. Такой формат работы способствует развитию навыков говорения, снижает языковой барьер и формирует уверенность в использовании иностранного языка [2].

Кроме того, искусственный интеллект активно применяется при разработке заданий различного уровня сложности. Преподаватель может использовать цифровые инструменты для генерации упражнений на перевод, составление предложений, заполнение пропусков, трансформацию грамматических конструкций и анализ текстов. Важным преимуществом является возможность адаптации заданий под уровень обучающихся, что обеспечивает индивидуальный подход и повышает эффективность обучения.

Практическое применение технологий искусственного интеллекта также включает организацию самостоятельной работы обучающихся. Цифровые платформы предоставляют возможность выполнять задания вне аудитории, повторять изученный материал и закреплять полученные знания. Обучающиеся могут самостоятельно регулировать темп обучения, возвращаться к сложным темам и отслеживать свой прогресс, что способствует формированию навыков самообразования.

Особое значение имеет использование интеллектуальных технологий при работе с лексическим материалом. Применение цифровых платформ, таких как карточки, тесты и интерактивные упражнения, позволяет эффективно запоминать новые слова и выражения. Регулярное повторение и автоматизированная проверка знаний способствуют более прочному усвоению лексики. Кроме того, использование контекстных заданий позволяет обучающимся видеть, как слова функционируют в реальной речи [7].

В процессе практического применения технологий искусственного интеллекта важную роль играет деятельность преподавателя. Он не только выбирает инструменты и формулирует задания, но и направляет учебный процесс, контролирует результаты и корректирует ошибки. Использование интеллектуальных систем требует методически грамотного подхода, чтобы избежать формального выполнения заданий и обеспечить осознанное усвоение материала [3].

В рамках учебных занятий возможно комбинирование различных форм работы. Например, на начальном этапе преподаватель может предложить обучающимся выполнить задание с использованием искусственного интеллекта, после чего организовать обсуждение результатов в группе. Такой подход позволяет сочетать индивидуальную и коллективную формы обучения, развивая как языковые, так и коммуникативные навыки.

Анализ практического применения технологий искусственного интеллекта показывает, что их использование способствует повышению мотивации обучающихся, улучшению качества усвоения материала и развитию самостоятельности. Вместе с тем следует учитывать, что эффективность применения данных технологий зависит от уровня подготовки обучающихся, специфики изучаемого языка и методической компетентности преподавателя.

Таким образом, практическое применение технологий искусственного интеллекта в обучении иностранным языкам представляет собой эффективный инструмент модернизации образовательного процесса, обеспечивающий сочетание интерактивности, адаптивности и ориентации на индивидуальные потребности обучающихся.

Рекомендации. Для эффективного внедрения технологий искусственного интеллекта в обучение иностранным языкам преподавателям рекомендуется сочетать цифровые инструменты с традиционными методами обучения. Искусственный интеллект не должен полностью заменять объяснение преподавателя, живое общение и контроль учебного

процесса. Его целесообразно использовать как вспомогательный инструмент для создания заданий, организации практики, повторения материала и получения дополнительной обратной связи.

При выборе цифровых инструментов необходимо учитывать уровень подготовки обучающихся, цели занятия и специфику изучаемого языка. Например, при обучении английскому языку можно активнее использовать генерацию диалогов, текстов и коммуникативных ситуаций, тогда как при изучении китайского языка важно уделять внимание инструментам, связанным с визуальным восприятием, распознаванием иероглифов, произношением и тональностью.

Перед использованием интеллектуальных систем следует проводить предварительную подготовку обучающихся: объяснять правила работы с цифровыми ресурсами, показывать примеры корректных запросов и формировать навыки критического анализа полученных ответов. Это особенно важно, поскольку искусственный интеллект может допускать ошибки, а обучающиеся должны уметь проверять и осмысленно использовать предложенную информацию [6].

Оценка эффективности применения технологий искусственного интеллекта должна осуществляться комплексно. Рекомендуется учитывать не только результаты тестов и письменных заданий, но и уровень вовлечённости обучающихся, качество устных ответов, самостоятельность выполнения заданий и динамику развития языковых навыков. Такой подход позволит использовать искусственный интеллект более осознанно и методически обоснованно.

Заключение. Интеграция технологий искусственного интеллекта в процесс обучения иностранным языкам представляет собой одно из наиболее перспективных направлений развития современного образования. Проведённый анализ показал, что использование интеллектуальных технологий способствует повышению эффективности учебного процесса за счёт персонализации обучения, автоматизации ряда педагогических задач и расширения возможностей для самостоятельной работы обучающихся. Искусственный интеллект позволяет создавать интерактивную образовательную среду, в которой обучающиеся могут активно развивать навыки говорения, письма, аудирования и чтения.

Вместе с тем результаты исследования свидетельствуют о том, что успешность применения данных технологий во многом зависит от методически грамотного подхода со стороны преподавателя. Особое значение имеет учёт языковой специфики, поскольку различные иностранные языки требуют использования различных методов и инструментов обучения. Универсальные решения не всегда обеспечивают высокий результат, что обусловливает необходимость адаптации цифровых технологий к особенностям конкретного языка.

Следует также отметить, что искусственный интеллект не может полностью заменить традиционные методы обучения и педагогическое взаимодействие. Его эффективность достигается при рациональном сочетании с классическими подходами и при активной роли преподавателя в организации учебного процесса.

Перспективы дальнейших исследований связаны с разработкой более детализированных методик использования искусственного интеллекта в обучении различным иностранным языкам, а также с изучением его влияния на формирование коммуникативной компетенции и уровень языковой подготовки обучающихся в условиях цифровой образовательной среды.

Список использованных источников:

1. Адилханова Ж. Искусственный интеллект в высшем образовании в контексте программы «Цифровой Казахстан» // Вестник КазНПУ имени Абая. Серия Иностранная филология. – 2024.

2. Назарбекова Г. А. Изучение английского языка через искусственный интеллект: новые горизонты обучения // Вестник КазНПУ имени Абая. Серия Филологические науки. – 2025. – № 91(1). – С. 111–125.

3. Сейтова М. Е., Халматова З. У., Қазыханқызы Л. Исследование мнений учителей об использовании искусственного интеллекта в преподавании английского языка // Вестник КазНПУ имени Абая. Серия Педагогические науки. – 2024. – С. 69–78.

4. Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial Intelligence in Education: Promise and Implications for Teaching and Learning. – Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019.

5. Zawacki-Richter O., Marín V. I., Bond M., Gouverneur F. Artificial Intelligence in Higher Education: A Systematic Review // International Journal of Educational Technology in Higher Education. – 2019. – Vol. 16.

6. Hubbard P. Making a Case for Learner Training in Technology Enhanced Language Learning // CALICO Journal. – 2017.

7. Stockwell G. Mobile Assisted Language Learning: Concepts, Contexts and Challenges. – Cambridge: Cambridge University Press, 2018.

ШЕТ ТІЛДЕРІН ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНЕ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ИНТЕГРАЦИЯЛАУ: МҮМКІНДІКТЕРІ МЕН ТІЛДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа. Мақалада шет тілдерін оқыту процесіне жасанды интеллект технологияларын енгізу мүмкіндіктері қарастырылады. Оқыту процесін дараландыру, оқу үдерісін автоматтандыру және тілдік дағдыларды дамыту мәселелері талданады. Жасанды интеллектті қолданудың тілдік ерекшеліктеріне ерекше назар аударылады. Білім беру процесінде технологияларды практикалық қолдану мысалдары ұсынылған. Жасанды интеллектті әдістемелік тұрғыдан дұрыс қолдану жағдайында оның жоғары педагогикалық әлеуетке ие екендігі туралы қорытынды жасалады.

Түйінді сөздер: жасанды интеллект, шет тілдерін оқыту, цифрлық технологиялар, дараланған оқыту, тілдік ерекшелік.

INTEGRATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES INTO FOREIGN LANGUAGE TEACHING: OPPORTUNITIES AND LANGUAGE-SPECIFIC FEATURES

Abstract. The article examines the possibilities of integrating artificial intelligence technologies into foreign language teaching. The issues of personalized learning, automation of the educational process, and development of language skills are analysed. Attention is paid to the language-specific features of AI applications. Examples of practical implementation of these technologies in the educational process are presented. It is concluded that artificial intelligence has significant pedagogical potential when applied in a methodologically appropriate manner.

Keywords: artificial intelligence, foreign language teaching, digital technologies, personalized learning, language specificity.

Анарбек Жаннур Нұрғазықызы[1] - 6В01505 - «Биология мұғалімдерін даярлау» білім беру бағдарламасының студенті
Мырзаділ Ермұхаммед Ерболұлы[2] - 6В01505 - «Биология мұғалімдерін даярлау» білім беру бағдарламасының студенті
Агибаева Алмагуль Кадыровна[3] - в.ғ.к., доцент
[1,2,3]М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті,
Тараз қ., Қазақстан

ҚАНТ ҚЫЗЫЛШАСЫНЫҢ ӨНІМДІЛІГІНЕ ТЫҢАЙТҚЫШТАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ӘСЕРІ

Қант қызылшасы Жер шарында 9,5 млн га аумақта өсіріледі, оның жартысына жуығы ТМД елдеріне (Украина, Ресей, Молдова, Беларусь) тиесілі. Қазақстанда ол республиканың оңтүстік-шығысындағы суармалы жерлерде (Алматы және Жамбыл облыстары) өсіріледі. Жамбыл облысы республикадағы қант қызылшасы шикізатының жалпы өндірісінің шамамен 60%-ын құрайды.

1991 жылға дейін Қазақстанда қант қызылшасының егіс алқабы 57 мың га болса, соңғы жылдары егіс алқабы шамамен 20 мың га құрайды. Республикада 8 қант зауыты бар, қант қызылшасының шикізаты аз болғандықтан, олар қант қамысынан қант өндіруге қайта жабдықталған. Яғни, шикізаттың өткір тапшылығы сезіледі.

Қант қызылшасы – құнды техникалық дақыл. Республикада қант негізінен қант қызылшасынан алынады, себебі оның тамыр жемісі көмірсуларға бай, құрамындағы сахароза мөлшері 13-20% шамасында. Қант сондай-ақ қант қамысынан (балкурай) өндіріледі. Балкурай – жер шарында 70-тен астам елде өсетін тропиктік және субтропиктік аймақтардағы көпжылдық өсімдік. Балкурай қантының өнімділігі қант қызылшасынан екі есе төмен.

Зауыттарда қызылшаны өңдеуден кейінгі меласса, сығынды түріндегі қалдықтар мал азығына пайдаланылады. Сонымен қатар, меласса кондитерлік және тамақ өнеркәсібі үшін шикізат болып табылады. 100 ц тамыр жемісті өңдеуден 13-16 ц қант, 83-90 ц сығынды және 3,5-4 ц меласса алынады. Демек, елімізде қант қызылшасы тек техникалық дақыл ғана емес, сонымен қатар маңызды малазықтық дақыл болып табылады. Азықтық құндылығы бойынша қант қызылшасы малазықтық қызылшадан екі есе құнды болып табылады.

Қант қызылшасын өндіру қалдықтарының құрамында 40-50% ізбес, 15% органикалық заттар, 0,2—1,7% азот, 0,2—0,9% фосфор және 0,5—0,9% калий болатындықтан, бұл қалдықтар жақсы тыңайтқыш та бола алады.

Ботаникалық тұрғыдан қант қызылшасы Chenopodiaceace тұқымдасына, Beta туысына Vulgaris түріне жатады. Сондай-ақ, жапырақты қызылша, малазықтық қызылша және ас қызылшасы сияқты түрлері бар.

Қант қызылшасы – екі жылдық шөптесін, ұзақ күндік өсімдік. Бұл өсімдіктің жемісі – жаңғақша, гүлсидамы – иілген масақ түріндегі күрделі гүлшоғыр, тамыр жемісінен биіктіктері бірдей болып келетін, тамыр жемісінің басынан тарайтын, майда сабақтары шығады. Жемісі – бір тұқымды қызылшада қорапша, көп тұқымды қызылшада шоқтар түзіледі. Қызылша тұқымы оңтайлы жағдайда 5-8 күн ішінде өнеді. Бірінші жылы оның қоректік заттары бар тамыры мен жапырақ шоғы өседі. Осы жылғы өсу кезеңінің ұзақтығы 150 – 170 күн. Екінші жылы топыраққа отырғызылған қант қызылшасының жемісінен гүл шашатын сабақ және тұқым пайда болады. Екінші жылғы өсу кезеңінің ұзақтығы 100 – 125 күн.

Қызылшаның тамыр жемісінің пішіні тек таныс, типтік пішінде ғана емес. Сорт ерекшеліктеріне байланысты пішіні жалпақтан конус тәріздіге дейін өзгеруі мүмкін. Ал тамыр жемісінің түсі дақылды өсіру жағдайларына, ең алдымен өсетін географиялық орнына байланысты. Ол ақ және ақ-жасылдан сары және қызылдың барлық реңктерінен қою-қоңырға дейін өзгеруі мүмкін. Тамыр жемістер бетінің текстурасы да – толығымен тегістен кедір-бұдырлыға дейін өзгеруі мүмкін. Сонымен қатар, беті торлы, сызықты және науалы түрлері де кездеседі (1-сурет).

1- сурет – Тамыр жемістердің пішіндері

Қант қызылшасының тамырлары көптеген тармақтарға ие, олар 40-50 см-ге дейін жан-жаққа тарайды, топыраққа 2-2,5 м тереңдікке ене алады. Оның орталық тамыры өсіп, тамыржеміске айналады. Өсімдіктің жетілген тамыржемісінің массасы 500-800 г және одан жоғары болады. Тамыржемісі – пішіні бойынша конус тәрізді, басы, мойны, тамыр жемістің өзі және құйрығы болады.

Қант қызылшасы өсу жағдайларына өте жоғары талаптар қояды. Қант қызылшасының тамырларында жинақталатын қант мөлшерінің жарықтану қарқынына тікелей тәуелді екендігіне байланысты, бұлтты және жаңбырлы ауа райында тамыр жемісінің өнімділігі және қанттылығы төмен болады. Жарық неғұрлым жақсы болса, көмірсулардың синтезделу процесі соғұрлым жақсы өтеді. Қант қызылшасының топырақ құнарлылығына, ылғалдылығына және макро- және микроэлементтермен қамтамасыз етілуіне талаптары да жоғары.

Қазақстанда гибридті селекция әдісімен бір тұқымды қант қызылшасының, Қазақ полигибриді 24, Денок-Моно-1, Қазақ МС-28 гибридтері алынды. Әр түрлі қатарлар, олардың ішінде – шаруашылық белгілері бойынша 120 қатар, ризоманияға төзімділігі бойынша – 27 қатар және церкоспорозға төзімділігі бойынша – 6 қатар алынған. Сәтті жүргізілген селекциялық жұмыстардың нәтижесінде, қант қызылшасының селекциясы үшін құнды бастапқы материал ретінде СОАН-5, СОАН-11, СОАН-98 және СОАН-22 қатарлары Кеңестік Мемлекеттік Тізілімге енгізілді.

Қазіргі уақытта елімізде қант қызылшасының генофондын зерттеумен, сондай-ақ оның селекциясымен және тұқым шаруашылығымен айналысатын жалғыз ғылыми мекеме – Қазақ егіншілік және өсімдік шаруашылығы ғылыми-зерттеу институты болып табылады. Институт ғалымдары осы дақылдың шамамен 15 гибридін жасаған. Олардың ішінде «Тараз» гибриді Жамбыл облысында қолданылады. Бұл стерильді негізде жасалған, өнімділік-қантты бағыттағы бір тұқымды диплоидты гибрид. «Тараз» гибридінің тамыр жемістерінің орташа өнімділігі суармалы жағдайда 570 ц/га құрады. Қант жинау - 100,9 ц/га, ал қанттылығы 17,7% болды.

Өткен ғасырдың 80-жылдарының соңына дейін Жамбыл облысында қант қызылшасы 42 000 га алқапта өсірілген. 90-жылдардағы экономикалық өзгерістерге байланысты дақыл алқабы бес есе қысқарды, ал соңғы жылдары небары 290 га құрады. Қант қызылшасы саласының тоқырауына қант зауыттарының (Жамбыл облысында – «Қант» АҚ және «Меркі қант зауыты» ЖШС) қант қызылшасына қарағанда қант қамысын өңдеуге басымдық беретіндігі себеп болып отыр. Бүгінгі таңда Жамбыл облысында қант қызылшасын өсірумен

7 аудан айналысады. Қордай, Рысқұлов және Меркі аудандарында дақылды егудің елеулі көлемі жүзеге асырылған. «Қант» АҚ-ы тәулігіне үш мың тонна қант қызылшасын және 450 тонна қант шикізатын өңдей алады, «Меркі қант зауыты» ЖШС – 3 тонна қызылша және 400 тонна қант шикізатын өңдейді. Алайда, бұл кәсіпорындарды қант қызылшасын өңдеу бойынша жеткілікті көлемде жұмыспен қамтамасыз ету үшін қызылша өсіру алқаптарымен қоса, қызылшаның өнімділігін арттыру қажет.

Тыңайтқыштардың өнімділікке, тамыр жемістерінің қанттылығына және қант жинақтауына әсерін зерттеу мақсатында жарияланған ғылыми көздер мәліметтерін жинақтап, талдай келе қызылша өнімділігіне әсер ететін маңызды факторлардың бірі – тыңайтқыштарды енгізу екендігі анықталды. Зерттеушілердің айтуынша, тыңайтқыштарды дұрыс енгізу өнімділікті 50%-ға дейін арттырады. Бұл ретте минералдық тыңайтқыштардың әрбір тоннасы шамамен 10 т қосымша қант қызылшасы өнімін беретіндігі дәлелденген. Қазақстан жағдайында қант қызылшасын 2-3 рет толық минералды тыңайтқыштармен қоректендіреді. Есептелген тыңайтқыш нормасы егін алдында енгізілген. Тыңайтқыш нормаларын есептеу 20 т/га; 25 т/га және 35 т/га өнімділік есебімен жүргізілген. Өнімділік қант қызылшасы телімінің есеп алаңынан жинау арқылы, олардың санын анықтау арқылы анықталған. Тамыр жемістердің қанттылығы Тараз қант зауытында суық сулы дигестия әдісімен анықталған. Тыңайтқыштардың қант қызылшасының өнімділігі мен тамыр жемістерінің қанттылығына әсерін зерттеу келесідей схема бойынша жүргізілген: 1-нұсқа – бақылау; 2-нұсқа - 20,0 т/га өнім алу үшін N – 75 кг, P – 80, K – 75 кг/га енгізу, 3-нұсқа - 25,0 т/га өнім алу үшін N – 100 кг, P – 120, K – 100 кг/га енгізу, 4-нұсқа - 35,0 т/га өнім алу үшін N – 120 кг, P – 130, K – 120 кг/га енгізу.

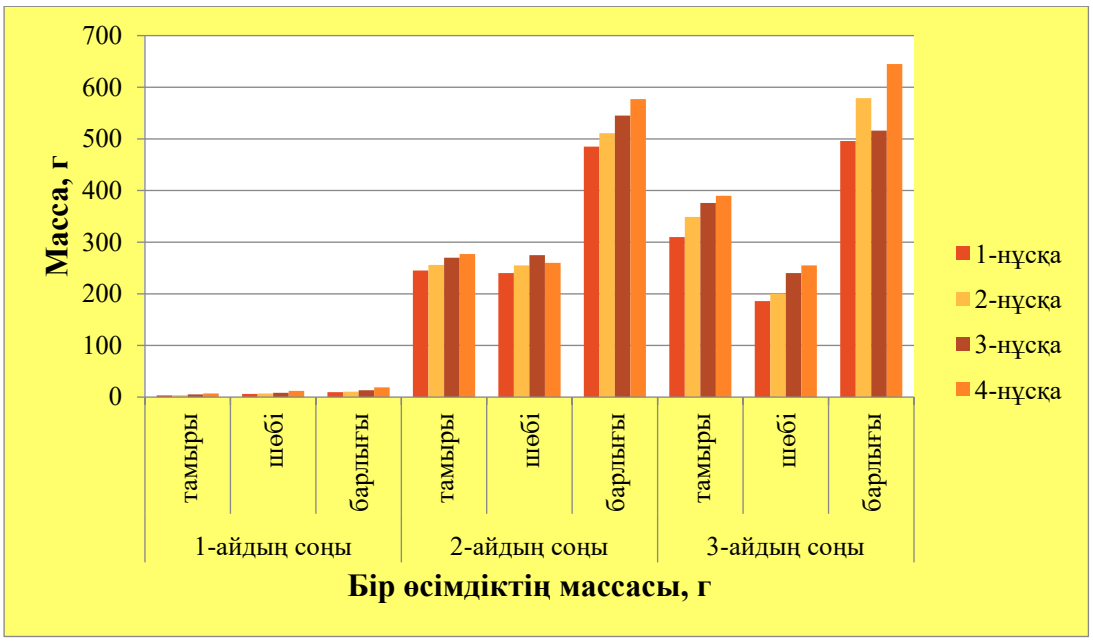
Тәжірибелер кезінде жүргізілген фенологиялық байқаулар нәтижелері 1-кестеде көрсетілген. Фенологиялық байқау нәтижелерін талдау өсімдіктердің өсуі мен дамуы орташа көпжылдық деректерге жақын мерзімдерде жүргенін көрсетеді. Қант қызылшасы дамуының фенологиялық фазаларының басталуы тәжірибе нұсқалары бойынша айтарлықтай ерекшеленбегенін көрсетеді.

1-кесте. Қант қызылшасы тамыржемістерін есепке алу бойынша фенологиялық байқау нәтижелері.

Фенофазалардың басталуы	Егу басталғаннан кейінге күндер саны
1. Қант қызылшасының толық өсіп шығуы	9-10
2. Қант қызылшасының «айыр» сатысы	13-14
3. Нағыз жапырақтардың бірінші жұбы	23-25
4. Нағыз жапырақтардың екінші жұбы	30-32
5. Нағыз жапырақтардың үшінші жұбы	34-35
6. Нағыз жапырақтардың төртінші жұбы	39-40
7. Қатарлардағы жапырақтардың жанасуы	49-50
8. Қатар аралықтарындағы жапырақтардың жанасуы	55-56
9. Жинау	127

Қант қызылшасы өсімдіктері массасының жинақталу динамикасын есепке алу, әр түрлі мөлшерде енгізілген минералдық тыңайтқыштардың өсімдіктердің қоректік режимін оңтайлы етіп, өсімдік массасының жинақталуына оң әсер еткенін көрсетеді (1-диагр.).

Алынған нәтижелер тыңайтқыштардың қант қызылшасының өнімділігі мен қант жинақтауға әсері маңызды және біркелкі емес екенін, сондай-ақ оның тыңайтқыш мөлшеріне байланысты екенін көрсетеді. Келтірілген деректерден көрініп тұрғандай, тыңайтқыштарды қолдану қант қызылшасының тамыр жемістерінің өнімділігін арттырды. Бұл ретте, тыңайтқыш мөлшерінің ұлғаюы қызылша өнімділігін арттырды.

1-диаграмма. Тыңайтқыштардың қант қызылшасы өсімдіктері массасының жинақталуына әсері

Ал тамыр жемістерінің ең жоғары өнімділігі жоспарланған 30,0 т/га (N-120, P -130, K - 120) өнім алу үшін тыңайтқыш енгізген кезде алынды және 27,1 т/га құрады, бұл өнімнің 53%-ға артқанын көрсетеді. Екінші нұсқада тыңайтқыш енгізу 19,5 т/га қант қызылшасы өнімін алуға мүмкіндік берді, бұл бақылау құсқасымен салыстырғанда 7,14%-ға, ал үшінші нұсқада – 26,92%-ға артық болды.

Тамыр жемістерде қант жинақталу да өнімділікке сәйкес болды: екінші нұсқада ол 6,56%-ға, үшінші нұсқада – 29,51%-ға, ал төртінші нұсқада – 49,18%-ға жоғары болды. Ал тамыр жемістерінің қанттылығына тыңайтқыштарды қолдану айтарлықтай әсер етпеді. Бұл көрсеткіш бақылау деңгейінде қалды.

Қорытынды. Қазақстанның табиғи-климаттық жағдайлары Алматы облысының 10 ауданында, Жамбыл облысының 5 ауданында және Оңтүстік Қазақстан облысының 4 ауданында өнімділік деңгейі, өнім сапасы және шығындар деңгейі айтарлықтай айырмашылықтармен қант қызылшасын өсіруге мүмкіндік береді. Қант қызылшасын өсіру кезінде дақыл өнімділігіне әсер ететін маңызды факторлардың бірі – тыңайтқыштар енгізу. Тыңайтқыштарды әр түрлі мөлшерде қолдану өсімдіктердің қоректік режимін оңтайлы етіп, өсімдік массасының жинақталуына оң әсер етіп, тамыр жемістерінің өнімділігін арттырды. Бұл ретте, тыңайтқыш мөлшерін арттыру- қызылша өнімділігін 7,14 - 53%-ға көтеріп, тамыр жемістердің қант жинақтауын 6,56 - 49,18% шегінде арттырды. Бірақ, тыңайтқыштарды қолдану қант қызылшасының қанттылығына айтарлықтай әсер етпеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Гатаулина, Г. Г. Растениеводство: учебник / Г. Г. Гатаулина, П. Д. Бугаев, В. Е. Долгодворов; ред. Г. Г. Гатаулина. - М. : ИНФРА-М, 2019. - 608 с.

2. Зайцева Н.В., Беседин Н.В. Динамика нарастания корнеплодов и влияние способов внесения минеральных удобрений на сахаристость гибридов сахарной свеклы.// Вестник Курской государственной сельскохозяйственной академии. -2018, № 10. С. 27-32.

3. Сыздыкпаев Е.Т. Развитие сахарной отрасли в обеспечении продовольственной безопасности Республики Казахстан.

4. Рекомендации по проведению весенне-полевых работ на юго-востоке Казахстана в 2020 году / Агеенко А.В., Рсалиев Ш.С., Баймагамбетова К.К и др., 2020. – 24 с.

Абдикаликова Гаухар Алтынбековна
Магистрант
Марат Оспанов атындағы Батыс Қазақстан медицина университеті
Ақтөбе қ., Қазақстан

ҚҰПИЯЛЫЛЫҚ ЖӘНЕ ПАЦИЕНТТІҢ АҚПАРАТ АЛУ ҚҰҚЫҒЫ: МЕЙІРБИКЕ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНЕ ҚОЙЫЛАТЫН ЭТИКАЛЫҚ ТАЛАПТАР

Аннотация. Құпиялылықты сақтау мен пациенттің ақпарат алу құқығын қамтамасыз ету – қазіргі заманғы медицинаның сапалы, адамгершілікке негізделген және құқықтық тұрғыдан дұрыс дамуының негізгі шарттарының бірі болып табылады.

Бұл тақырыптың өзектілігі пациенттің құқықтарын қорғау, денсаулық сақтау жүйесіне деген сенімді арттыру және қазіргі қоғам жағдайында медициналық ақпаратпен қауіпсіз жұмыс істеуді қамтамасыз ету қажеттілігімен анықталады.

Кілт сөздер: құпиялылық, медицина, сапа, пациент,шетелдік зерттеу

Қазақстандағы медициналық этика — бұл медицина қызметкерлерінің кәсіби қызмет барысындағы мінез-құлқын реттейтін моральдық нормалар жиынтығы. Медициналық мейіргерлер үшін этика мен деонтология клиникалық практиканың ажырамас бөлігі болып табылады, бұл пациенттердің сенімін жадынне олардың құқықтарын сақтауды қамтамасыз етеді. Этикалық принциптер мейіргер кәсібінде шешуші рөл атқарады, өйткені мейіргердің қызметіті келей пациенттің өмірімен, денсаулығымен, жеке деректері мен және эмоционалдық жағдайымен байланысты.[1]

Бұл саладағы әселелердің бірі – құпиялылықты сақтау және науқастың денсаулық жағдайы туралы толық және дұрыс ақпараталу құқығын жүзеге асыру. Пациенттің ақпарат алу құқығы оның жағдайы туралы хабардар болуға құқылы дегенді білдіреді.[1]

Кәсіби құпияның өзіндік ерекшелігіне ежелгі гректер мен римдіктер ғана емес (Гиппократ антынан бастап), сонымен қатар үнсіздікті дәрігерлік қызметтің басты шарттарының бірі деп санаған Ежелгі Үндістан дәрігерлері де мән берген. Мәселен, Орта ғасырлардағы Францияда Париж медицина факультетінің кәсіби құпияны сақтауды қарастыратын арнайы қаулысы болған. Кейіннен бұл талап университет бітіруші түлектер қабылдайтын факультеттік анттың мазмұнына енгізілді.[2.3]

Осылайша, медициналық құпия «қалыптасқан салт-дәстүр бойынша дәрігердің жалпыға бірдей танылған адамгершілік борышына» айналды. Кейінгі ғасырларда еуропалық мемлекеттердің дамуы мен әлеуметтік қатынастардың күрделенуіне байланысты, дәрігерлік құпия кәсіби парыз ретінде этикалық ұсыным деңгейінен біртіндеп асып түсіп, құқықтық бағалауды талап ете бастады.

Бұл ретте Еуропа елдерінде дәрігерлік құпия институтының қалыптасуы оны мойындауға қатысты көптеген пікірталастар мен келіспеушіліктерге ұласты. Кейбіреулер пациенттер туралы құпияны абсолютті деп санап, **«үнсіздік — ешқандай ерекшелігі жоқ қағида»** деген ұстанымды қолдады. Екіншілері дәрігерлік құпияны мойындаудан мүлдем бас тартса, ал үшіншілері оның шекараларын (шектеулерін) анықтауға тырысты.[2.3]

Ресейде дәрігерлік құпия институтының қалыптасуы XIX ғасырдың екінші жартысына сәйкес келді. Бұл кезеңде медициналық көмек көрсету кезіндегі құпиялылықты сақтау туралы пікірталастар жекелеген дәрігерлердің кездейсоқ пайымдауларының шеңберінен шығып, мерзімді медициналық басылымдар мен көпшілік алдындағы сөздерге ұласты. Дәрігерлік құпия төңірегіндегі бұл полемикаға тек дәрігерлер қауымы ғана емес, сонымен қатар қоғам қайраткерлері, гуманитарлық сала өкілдері мен заңгерлерден тұратын кең аудитория тартылды. Отандық медицинада дәрігерлік құпияны талдаудың бастауында мамандардың иелігінде «факультеттік уәде» (обещание) болды. Соған сәйкес, жас дәрігерлер университетті бітірген кезде өздеріне сеніп тапсырылған отбасылық құпияларды сақтауға және көрсетілген сенімді асыра пайдаланбауға міндеттеме алған.[2.3]

Цифрландыру барысында пациенттер туралы дәстүрлі ақпарат көздеріне электронды медициналық карталар, мобильді қосымшалар, мониторинг құрылғылары және т.б. қосылды. Аталған ақпарат көздерінің әрқайсысы нақты бір пациент туралы белгілі бір мәліметтерді жинайды және сақтайды. Бұл пациент туралы ақпарат тек медицина қызметкеріне ғана мәлім болуы тиіс дегенді білдіреді. Аталған ереже кәсіби медициналық этиканың маңызды принциптерінің бірі болып табылады және оны елеусіз қалдыруға болмайды.

Бұған қоса, бүгінгі таңда ақпарат отбасы, бостандық немесе қайырымдылық сияқты өмірлік құндылықтармен тең дәрежеде қарастырылады. Демек, құпиялылықты жоғалтуды қорлану, ұялу және түңілу сезімдерін тудыратын адамгершілік зардап (нравственное страдание) ретінде бағалауға болады. Бұл жағдайда біз моральдық зиян туралы қоғамдық-этикалық категория ретінде айтамыз. Жоғарыда аталған факторлар құпиялылық мәселесінің этикалық қырын айқын көрсетеді.

Қорытындылай келе, мейіргер дәрігер мен пациент арасындағы қарым-қатынас процесінің негізгі дәнекері болып табылады, сондықтан олар пациенттің деректері мен оларға қатысты ақпаратты құқықтарын жариялауға жауапты.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Коленцова Н., Урманцева А. Выжать любой ценой: медицинская отрасль лидирует по утечкам данных. (дата обращения: 22.02.2022).

2. Соблюдение врачебной тайны : Федер. закон от 21.11.2011 № 323-ФЗ «Об основах охраны здоровья граждан в Российской Федерации» // «КонсультантПлюс». URL: https://www.consultant.ru/document/ (дата обращения: 23.02.2022).

3. «Системы управления уходом за пациентами, медицинские записи и конфиденциальность: поиск баланса». Отчеты о здравоохранении.

4. Миллер, Амалия (2009). "Защита конфиденциальности и распространение технологий: пример электронных медицинских карт"

5. «Триада конфиденциальности — целостности — доступности в сфере безопасности знаний. Переоценка с точки зрения вклада знаний в инновации»

6. Есауленко И.Э., Кунин В.А., Ширяев О.Ю., Алексеева Д.Н. и др. Повышение качества медицинской помощи населению Воронеж: Издательство Научная книга, 2011.

7. Кунин В.А., Ширяев О.Ю., Алексеева Д.Н., Андреева Е.А. Психология взаимоотношений в медицинском коллективе (учебное пособие) Воронеж, 2012.

8. Акулин И. М., Ковалевский М. А., Ковалевская Н. С. Институт юридической защиты сведений о пациенте (врачебной тайны): история становления и конституционно-правовой режим (в аспекте семейных отношений) //Обязательное медицинское страхование в Российской Федерации. – 2016

Бейсен Аягөз Тұрсынқызы
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
Ш.Смаханұлы атындағы №44 орта мектебі
Тараз қ., Қазақстан

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҚАТЫСЫМДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУ

Аннотация. Қазіргі заманда білім беру процесінде цифрлық технологияларды тиімді қолдану оқушылардың өз бетінше білім алу қабілетін арттыруда маңызды рөл атқарады. Қазақ тілі сабақтарында интерактивті платформаларды, электрондық оқу құралдарын және онлайн ресурстарды пайдалану арқылы оқушылардың қатысымдық құзыреттілігін дамыту мүмкіндігі кеңейіп отыр. Зерттеу барысында педагогикалық тәжірибе мен заманауи білім беру әдістерін салыстыра отырып, цифрлық технологиялардың оқушылардың ойлау, тілдік және шығармашылық қабілеттерін қалыптастырудағы рөлі қарастырылды. Мақалада қазақ тілі пәнінде цифрлық технологияларды қолданудың тиімді әдістері, оқушылардың белсенді қатысуын қамтамасыз ететін стратегиялар, сондай-ақ білім беру сапасын арттыру жолдары талданды. Осы зерттеудің нәтижелері мектеп мұғалімдері мен білім саласының мамандарына практикалық ұсыныстар жасауға мүмкіндік береді.

Кілт сөздер: цифрлық технология, қазақ тілі, оқушы қатысымдық құзыреттілігі, интерактивті оқыту, білім беру инновациялары.

Қазақ тілі сабақтарында оқушылардың қатысымдық құзыреттілігін дамыту мәселесі қазіргі білім беру жүйесінде өзекті болып отыр. Оқушылардың тек мәтінді қабылдаушы ретіндегі пассивтілік деңгейін төмендетіп, оларды белсенді қатысушыға айналдыру педагогикалық процесс тиімділігін арттырады. Цифрлық технологияларды сабаққа енгізу осы мақсатқа жетудің ең тиімді жолдарының бірі болып табылады. Мысалы, интерактивті тақталар, электрондық оқу құралдары және онлайн платформалар сабақ барысында оқушылардың өз ойын еркін жеткізуіне, тілдік ойындар арқылы грамматикалық құрылымдарды меңгеруіне ықпал етеді. Бұл жағдайда мұғалімнің рөлі тек ақпарат берушіден, фасилитатор деңгейіне көтеріліп, оқушыны зерттеуші және шығармашыл тұлға ретінде дамытуға бағытталады. Сабаққа енгізілетін цифрлық құралдар оқушылардың жеке қызығушылықтарын есепке алып, олардың білім алу процесіне белсенді қатысуына мүмкіндік береді. Сонымен қатар мұндай технологиялар арқылы әр оқушының оқу жетістіктерін нақты бақылау және жеке дара оқыту жолдарын жоспарлау мүмкіндігі туады. Қазіргі заманғы мектеп бағдарламалары да цифрлық сауаттылықты дамытуға бағытталған, бұл өз кезегінде оқушылардың болашақта ақпараттық қоғамға бейімделуіне септігін тигізеді.

Цифрлық технологияларды қолдану оқушының когнитивтік қабілеттерін дамытуда ерекше рөл атқарады. Мысалы, электрондық тренажерлар мен интерактивті тапсырмалар логикалық ойлауды, мәтінді талдау және қорыту дағдыларын жетілдіреді. Мұндай тәсіл оқушыны тек механикалық жаттығулар орындаушы емес, шығармашылық ойлаушы ретінде қалыптастырады. Сонымен қатар мультимедиялық материалдарды пайдалану сабақтағы визуалды және аудиалды қабылдауды жақсартып, жаңа ақпаратты есте сақтау процесін жеңілдетеді. Қазақ тілін оқытуда бейнематериалдар, аудиожазбалар және интерактивті мәтіндік тапсырмалар тілдік дағдыларды тереңдетуге ықпал етеді. Бұл тәсіл оқушының мәтінмен жұмыс істеу қабілетін, сөйлеу мәдениетін, тілдік нормаларды сақтау деңгейін арттырады. Осылайша, цифрлық құралдар білім берудің дәстүрлі әдістерімен біріктірілгенде оқушының толыққанды қатысымдық құзыреттілігін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Сабақта цифрлық технологияларды қолдану оқушылардың коммуникативтік қабілеттерін дамытуда да маңызды. Видеоконференциялар, онлайн пікірталастар және интерактивті чаттар арқылы оқушылар бір-бірімен тілдік қарым-қатынас орнатып, өз ойларын дәл және нақты жеткізе алады. Бұл тәжірибе олардың сөздік қорын байытып қана қоймай,

тілдік мәдениетін, сөйлеу әдебін де жетілдіреді. Мұндай әдіс әсіресе топтық жұмысты ұйымдастыруда тиімді, өйткені әр оқушыға өз пікірін білдіруге мүмкіндік беріледі. Сонымен қатар оқушылардың өзара әрекеттесу процесі олардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға ықпал етеді, топ ішінде әріптестік және ынтымақтастық құзыреттіліктерін қалыптастырады. Осылайша, цифрлық технологиялар қазақ тілі сабақтарын тек тілдік дағдыларды үйрету алаңы емес, оқушылардың жалпы коммуникативтік және әлеуметтік қабілеттерін дамыту құралына айналдырады.

Цифрлық ресурстарды тиімді пайдалану оқушылардың мотивациясын арттырудың басты факторларының бірі болып саналады. Дәстүрлі әдістермен салыстырғанда, мультимедиялық тапсырмалар мен ойын элементтері сабаққа қызығушылықты арттырады. Оқушының әрбір қадамы нәтижелі болып, жетістігі көрінетін болғандықтан, өзін-өзі бағалау деңгейі көтеріліп, оқу процесіне белсенді қатысуы артады. Сондай-ақ кейбір платформаларда жеке оқу траекториясын құру мүмкіндігі бар, бұл әр оқушының қабілеті мен қызығушылығына сәйкес білім алуына жол ашады. Мұғалім оқушылардың прогресін нақты бақылап, кері байланыс бере отырып, олардың білім деңгейін көтереді. Осы тұрғыдан алғанда, цифрлық технологияларды сабаққа енгізу оқушылардың өз білімін басқару және өз қабілетін дамыту құзыреттілігін қалыптастыруға ықпал етеді.

Қазақ тілін оқытуда интерактивті әдістерді қолдану оқушының шығармашылық әлеуетін ашуда маңызды педагогикалық ресурс ретінде қарастырылады, өйткені бұл тәсілдер оқушылардың тілдік әрекетін тек дайын үлгілерді қайталаумен шектемей, өзіндік идеялар мен дербес шешімдер қабылдауға бағыттайды. Интерактивті ортада ұйымдастырылған тапсырмалар оқушыларды белгілі бір тілдік нормаларды механикалық түрде меңгеруге емес, сол нормаларды әртүрлі коммуникативтік жағдайларда саналы түрде қолдануға үйретеді. Оқушы мәтін мазмұнын түсінумен ғана шектелмей, оның мағыналық құрылымын, стильдік ерекшеліктерін және авторлық көзқарасын талдауға мүмкіндік алады. Мұндай әрекеттер барысында оқушыларда тілдік интуиция қалыптасып, сөз таңдау, сөйлем құрау және ойды жүйелі жеткізу дағдылары дами түседі. Интерактивті әдістердің ерекшелігі – оқушыны пассивті тыңдаушыдан белсенді ізденушіге айналдыруы, бұл оның шығармашылық еркіндігін арттырады. Нәтижесінде, оқушы тілдік құралдарды саналы түрде қолданып, өз ойын көркем әрі дәл жеткізуге ұмтылады.

Шығармашылыққа негізделген интерактивті тапсырмалар оқушының эмоционалдық қабылдауын да күшейтеді, себебі тілдік материал тұлғалық мағынаға ие болған кезде ғана толық игеріледі. Оқушы өз жұмысын таныстыру барысында тек тілдік білімін емес, өзінің дүниетанымын, өмірлік тәжірибесін және эстетикалық талғамын да көрсетеді. Бұл процесс оқушылардың өзіндік бағасын арттырып, өз пікіріне сенімді болуына ықпал етеді. Сонымен бірге, мұндай жұмыстарда қателік жасау оқу процесінің табиғи бөлігі ретінде қабылданады, бұл оқушыны қателесуден қорықпауға, жаңа идеяларды еркін ұсынуға үйретеді. Осы тұрғыдан алғанда, интерактивті әдістер шығармашылықты шектемей, керісінше оны ынталандыратын орта қалыптастырады. Қазақ тілін меңгеру тек грамматикалық ережелерді білу емес, сол тіл арқылы ойды еркін әрі мәнді жеткізе алу қабілеті екені осындай жұмыстар арқылы нақты жүзеге асады.

Білім беру процесінде цифрлық технологияларды қолдану педагогикалық қарым-қатынастың мазмұнын түбегейлі өзгертеді, себебі оқыту үдерісі біржақты ақпарат беруге емес, өзара әрекеттестікке негізделеді. Мұғалім мен оқушы арасындағы байланыс дәстүрлі иерархиялық сипаттан серіктестік деңгейге көтеріледі, бұл оқушының оқу процесіне жауапкершілікпен қарауына ықпал етеді. Цифрлық ортада оқушы өз оқу әрекетін жоспарлап, нәтижесін бағалап, келесі қадамдарын анықтауға мүмкіндік алады. Мұндай жағдай оқушының дербестігін арттырып, өзін-өзі басқару дағдысын қалыптастырады. Сонымен қатар цифрлық технологиялар арқылы ұсынылатын тапсырмалар оқушының жеке қарқыны мен қабілетіне бейімделіп, оқу процесін икемді етеді. Бұл әр оқушының әлеуетін толық ашуға жағдай жасайды.

Цифрлық технологиялар енгізілген сабақтарда кері байланыс жедел әрі нақты сипат алады, бұл оқушының оқу барысындағы кемшіліктерін уақытында түзетуіне мүмкіндік береді. Оқушы өз жетістігін көріп, даму динамикасын сезінген сайын, оқу мотивациясы тұрақты түрде артады. Мұғалім үшін де бұл құралдар оқушылардың оқу әрекетін терең талдауға, олардың біліміндегі олқылықтарды анықтауға және жеке қолдау көрсетуге мүмкіндік береді. Осындай өзара әрекеттестік нәтижесінде оқу процесі тек білім берумен шектелмей, тұлғалық дамуға бағытталады. Цифрлық технологиялар оқушыны дайын ақпаратты қабылдаушы емес, білімді саналы түрде құрастырушы субъект ретінде қалыптастырады. Нәтижесінде, оқушының өз бетінше білім алу қабілеті күшейіп, өмір бойы оқуға қажетті құзыреттіліктері қалыптасады.

Қорыта айтқанда, қазақ тілі сабақтарында цифрлық технологияларды қолдану оқушылардың қатысымдық құзыреттілігін дамытуда көп қырлы және тиімді тәсіл болып табылады. Бұл процесс оқушылардың когнитивтік, коммуникативтік, шығармашылық қабілеттерін бір мезгілде дамытып, олардың оқу процесіне белсенді қатысуын қамтамасыз етеді. Цифрлық құралдар сабақтағы интерактивтілікті арттырып, оқушының мотивациясын көтереді, өзін-өзі бағалау және жеке оқу траекториясын құруға мүмкіндік береді. Мұғалімнің рөлі өзгеріп, оқушының шығармашылық және зерттеушілік әрекеттерін бағыттау арқылы білім беру процесінің сапасын арттырады. Осылайша, цифрлық технологиялар қазақ тілі пәнінде оқушылардың толыққанды қатысымдық құзыреттілігін қалыптастыруға тиімді құрал болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Әбілқайыр, Ж. (2022). Цифрлық білім беру технологиялары және қазақ тілі сабақтарында қолдану. Алматы: Білім баспасы.

2. Иванова, М. (2021). Интерактивные технологии в обучении языкам. Москва: Просвещение.

3. Smith, J. (2020). Digital Tools in Language Education. New York: Routledge.

4. Мұхамеджанова, А. (2023). Оқушының қатысымдық құзыреттілігін дамытудағы инновациялық әдістер. Астана: Ғылым.

5. Jones, L., & Brown, K. (2019). Engaging Students with Digital Platforms. London: Palgrave Macmillan.

РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ ЧЕРЕЗ ЦИФРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ НА УРОКАХ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация. В современном образовательном процессе эффективное использование цифровых технологий играет важную роль в развитии способности учащихся к самостоятельному обучению. Использование интерактивных платформ, электронных учебных пособий и онлайн-ресурсов на уроках казахского языка расширяет возможности формирования коммуникативной компетентности учащихся. В ходе исследования посредством сопоставления педагогического опыта и современных образовательных методов была рассмотрена роль цифровых технологий в развитии мышления, языковых и творческих способностей обучающихся. В статье проанализированы эффективные методы применения цифровых технологий на уроках казахского языка, стратегии обеспечения активного участия учащихся, а также пути повышения качества образования. Результаты исследования позволяют выработать практические рекомендации для учителей школ и специалистов сферы образования.

Ключевые слова: цифровые технологии, казахский язык, коммуникативная компетентность учащихся, интерактивное обучение, образовательные инновации.

УДК 81`243

Нольфина Карина Евгеньевна[1]
6В01533 – «Биология IP» білім беру бағдарламасының 1-курс студенті
Жетекші: **Каримова Акерке Шерхановна**[2] - “Практикалық шетел тілдері” кафедрасының аға оқытушысы, гуманитарлық ғылымдар магистрі
[1,2]М.Х.Дулати атындағы Тараз Университеті
Жамбыл облысы, Тараз қ., Қазақстан

THE CHROMATIC EMBODIED VOCABULARY METHOD AS A COGNITIVE MODEL OF LEXICAL LEARNING

Abstract. This article presents CEVM (Chromatic Embodied Vocabulary Method) as an original approach to vocabulary teaching in English. The method combines three interrelated components: semantic explanation without translation, connection of vocabulary with the learner’s personal experience, and colour-based emotional coding. The theoretical foundation of the method is linked to the principles of embodied cognition, according to which meaning is learned and retained more effectively when language is associated with sensory, emotional, and personally meaningful experience. Research on embodied language learning suggests that sensorimotor and emotionally grounded encoding can support stronger vocabulary retention, while studies on colour in learning indicate that colour cues may improve attention and memory. The proposed method aims to promote long-term retention, semantic depth, and greater automaticity in English speech production. The article argues that the novelty of CEVM lies in integrating cognitive association, personal experience, and visual-emotional symbolism into one pedagogical system.

Keywords: vocabulary learning, embodied cognition, colour coding, associations, English teaching, CEVM, authorial method

Modern foreign language teaching increasingly moves away from purely mechanical memorization of lexical units and toward methods that develop deeper semantic understanding. Vocabulary learning is most effective when a learner does not simply memorize the translation of a word, but builds an internal semantic network around it. Research in embodied cognition describes cognition as grounded in perception, action, and emotion rather than detached from them. In language education, this is especially important, because words remembered through meaningful associations are more likely to be retained and used naturally in speech.

In this context, the present article introduces CEVM (Chromatic Embodied Vocabulary Method) as an original pedagogical method designed to improve vocabulary acquisition in English. The method is based on the combination of colour coding and embodied cognition principles. Its purpose is to strengthen long-term retention, reduce reliance on translation, and stimulate thinking in English through emotionally and personally grounded lexical learning.

One of the important ideas underlying CEVM is the principle that vocabulary should be learned not only as verbal information, but also as experience-based meaning. Studies in embodied language learning report that linking words with gestures, action, or other sensorimotor elements can improve retention over time. This suggests that vocabulary learning becomes stronger when the learner is actively and emotionally engaged in the meaning of the word.

Another theoretical foundation of CEVM is the educational use of colour. Research on colour and memory indicates that colour may increase attention, highlight important information, and improve memorization when used systematically in learning materials. Thus, colour is not treated here as decoration, but as a meaningful cognitive signal that helps structure lexical knowledge.

The third conceptual basis is semantic learning without direct translation. In traditional vocabulary teaching, learners often rely heavily on equivalents from their native language. However, excessive dependence on translation may slow down the formation of direct lexical-semantic connections in the target language. In contrast, explanation in English encourages learners to process

meaning within the English conceptual system itself. This point in the article is a pedagogical inference drawn from communicative and meaning-based teaching logic rather than a claim that CEVM has already been experimentally validated. It aligns with broader work showing that meaning-rich, embodied, and multimodal encoding benefits vocabulary retention.

CEVM includes three main components.

1. **Learning words through English explanation rather than translation.** At the first stage, a new word is introduced not through a direct equivalent in the learner's native language, but through an explanation in English. This allows the learner to focus on meaning, nuance, and usage. Such an approach reduces the so-called "translation barrier," because students gradually begin to understand words through semantic context instead of constantly converting them into Russian or Kazakh. For example, instead of presenting the word resilience with a simple translation, the teacher may explain it as: the ability to stay strong and recover after difficulties. This creates immediate access to meaning in English.

2. **Linking vocabulary to personal experience.** At the second stage, the learner connects the new word with a real personal situation, memory, or emotion. This is a key embodied element of the method. When vocabulary is related to lived experience, it becomes meaningful rather than abstract. A personally experienced example forms a stronger semantic anchor and supports faster recall in communication. For instance, a student may say: During the period when I was preparing for the UBT exam, despite stress and pressure, I was resilient. In this case, the word is no longer an isolated lexical unit. It becomes connected to the learner's own history, feelings, and self-reflection.

3. **Colour-emotional coding.** At the third stage, the learner associates the word with a colour that reflects its emotional or symbolic meaning. The colour is selected not randomly, but according to the emotional image that the word creates for the student. Examples may include: Yellow for positive, joyful, or energetic words. lue for calm, soft, or peaceful meanings. Red for danger, warning, aggression, or negativity. This stage activates visual memory and emotional symbolism. In CEVM, colour functions as a mnemonic and semantic cue that supports retrieval.

Illustrative Example. The word resilience may be taught through the following triadic model:

A) English explanation: the ability to stay strong and recover after difficulties.

B) Personal experience: "During my preparation for the UBT exam, I was resilient despite stress and hard work"

C)Emotion: inner strength, concentration, recovery.

D) Colour: dark green.

E) Association: recovery, stability, becoming strong after a difficult period.

Through this model, the learner remembers not only the dictionary meaning of the word, but also its emotional and personal significance.

Novelty of the Method. Methods based on colour coding or associative learning already exist in pedagogy. However, CEVM is presented as an authorial approach because it combines in one system three dimensions that are usually used separately:

1.semantic explanation without translation.

2.cognitive and personal association.

3.visual-emotional colour coding.

Therefore, the proposed novelty of CEVM lies not in inventing each element independently, but in their pedagogically structured integration into a single vocabulary-learning model. This is an authorial methodological claim about the design of the approach, not a statement that the method has already been universally recognized in pedagogy.

Pedagogical Value. The method may be especially useful in English classes where the teacher aims to: develop semantic rather than mechanical vocabulary knowledge, reduce dependence on translation, increase learner engagement, support long-term retention, stimulate more natural thinking in English.

The method also has an individualizing function: each learner may create unique colour and experience-based associations. In this way, vocabulary acquisition becomes more personal, memorable, and emotionally meaningful.

CEVM (Chromatic Embodied Vocabulary Method) can be considered a promising authorial approach to English vocabulary teaching. It is grounded in the idea that effective learning requires not only verbal explanation, but also emotional, sensory, and personally relevant encoding. By combining English-only semantic explanation, autobiographical association, and colour-emotional symbolism, CEVM seeks to develop deeper lexical understanding, stronger memory traces, and greater automaticity in speech.

The method may serve as a basis for further pedagogical testing in classroom practice. Future research may explore how CEVM influences vocabulary retention, learner motivation, and the development of spontaneous English speech in comparison with translation-based methods.

References:

1. Embodied Cognition 2021. Embodied Cognition (Stanford Encyclopedia of Philosophy)
2. Woodward, James “Emotion versus Cognition in Moral Decision-Making: A Dubious Dichotomy,” in S. Matthew Liao (ed.), Moral Brains: The Neuroscience of Morality, Oxford: Oxford University Press. https://academic.oup.com/book/10621/chapterabstract/158619391?redirectedFro=
3. Mahon, Bradford Z. “What Is Embodied about Cognition?” Language, Cognition and Neuroscience. https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC4405253/
4. Diachenko, I. et al. (2022). Color education: A study on methods of influence on memory. https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9674548/

Сыздыкова Айшолпан Егемкуловна
Бастауыш сынып мұғалімі
"ABADAN SUCCESSFUL" жалпы білім беретін мектеп
Шымкент қаласы, Қазақстан

БАСТАУЫШ СЫНЫП – БІЛІМ МЕН ТӘРБИЕНІҢ ІРГЕТАСЫ: ЗАМАНАУИ МҰҒАЛІМНІҢ КЕЛБЕТІ

Аңдатпа. Бұл мақалада бастауыш сыныптағы білім беру жүйесінің маңызы, оқушылардың танымдық қабілетін дамыту жолдары, жаңа технологияларды тиімді пайдалану, мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі және ұстаз бен оқушы арасындағы психологиялық байланысты нығайту мәселелері қарастырылады. Сонымен қатар, бастауыш білім берудегі жаңашыл әдістер мен ата-анамен ынтымақтастықтың рөлі кеңінен талданады.

Кіріспе

«Мектептің жаны – мұғалім» деп Ахмет Байтұрсынұлы айтқандай, жас ұрпақтың тұлға болып қалыптасуында ұстаздың орны ерекше. Әсіресе бастауыш сынып мұғалімінің жауапкершілігі өте жоғары. Себебі бастауыш кезең – баланың мектеп өміріне бейімделіп, білімге деген алғашқы қызығушылығы қалыптасатын уақыт. Дәл осы кезеңде оқушының оқу сауаттылығы, дүниетанымы, мінез-құлқы және адамгершілік қасиеттері қалыптаса бастайды.

Бастауыш сынып – тек әріп танытып, есеп шығаруды үйрететін кезең емес. Бұл – баланың жеке тұлғасының негізі қаланатын маңызды саты. Мұғалім әр баланың бойындағы қабілетті байқап, оны дамытуға ықпал етеді. Баланың мектепке деген көзқарасы көбіне алғашқы мұғаліміне байланысты қалыптасады. Егер мұғалім мейірімді, жаңашыр әрі білімді болса, оқушы мектепті қауіпсіз әрі қызықты орта ретінде қабылдайды.

Қазіргі қоғамда білім беру жүйесіне қойылатын талаптар өзгерді. Заман талабына сай мұғалім тек білім беруші ғана емес, бағыт-бағдар көрсетуші, ұйымдастырушы, кеңесші және психолог бола білуі тиіс. Сондықтан бүгінгі бастауыш сынып мұғалімі жаңашыл, шығармашыл әрі үздіксіз ізденісте болуы қажет.

Бастауыш білім берудегі жаңашылдық

Қазіргі таңда білім беру саласы қарқынды дамып келеді. Ақпараттық технологиялардың дамуы мұғалімнің жұмыс тәсілін де өзгертті. Бүгінгі сабақ бұрынғыдай тек мұғалімнің түсіндіруімен шектелмейді. Оқушының белсенділігі мен қызығушылығын арттыру үшін түрлі инновациялық әдістер қолданылады.

Заманауи мұғалім оқушыны дайын ақпаратты жаттауға емес, өз бетімен ізденуге, ойлануға және шешім қабылдауға үйретеді. Осы арқылы оқушының функционалдық сауаттылығы қалыптасады.

Белсенді оқыту әдістері

Ойын арқылы оқыту (Gamification)

Бастауыш сынып оқушылары үшін ойын – табиғи әрекет. Сондықтан оқу процесінде ойын элементтерін қолдану өте тиімді. Ойын барысында бала өзін еркін сезінеді, қызығушылығы артады және материалды тез қабылдайды.

Мысалы:

«Кім жылдам?» сайыстары;

сөзжұмбақтар;

рөлдік ойындар;

логикалық тапсырмалар;

викториналар.

Осындай әдістер баланың сабаққа белсенді қатысуына мүмкіндік береді. Әсіресе математика, ана тілі және дүниетану сабақтарында ойын технологиясын қолдану оқушының есте сақтау қабілетін жақсартады.

Жобалық жұмыс

Жобалық оқыту – оқушыны зерттеушілікке баулудың тиімді жолы. Бұл әдіс арқылы балалар ақпарат іздеуді, салыстыруды және қорытынды жасауды үйренеді. Сонымен қатар олардың шығармашылық қабілеті дамиды.

Мысалы:

«Менің отбасым»;

«Туған өлкем»;

«Табиғатты қорғайық»;

«Өсімдіктің өсуі» тақырыптарындағы шағын жобалар оқушылардың танымдық қызығушылығын арттырады.

Жоба қорғау кезінде бала өз ойын еркін жеткізуге, көпшілік алдында сөйлеуге және жауапкершілікке үйренеді.

АКТ-ны тиімді пайдалану

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар қазіргі білім беру жүйесінің ажырамас бөлігіне айналды. Интерактивті тақта, мультимедиялық тапсырмалар, бейнесабақтар және онлайн платформалар сабақтың сапасын арттырады.

Мысалы:

BilimLand платформасы арқылы түрлі бейнесабақтар көруге болады;

Kahoot! арқылы оқушылар арасында қызықты тест ұйымдастырылады.

АКТ қолданудың артықшылықтары:

уақытты үнемдеу;

көрнекілікті арттыру;
оқушының қызығушылығын ояту;
есте сақтау қабілетін дамыту.

Алайда технологияны шамадан тыс қолдану да дұрыс емес. Мұғалім оның тиімділігіне назар аударып, оқушының жас ерекшелігіне сай пайдалана білуі қажет.

Психологиялық климат – сапалы білім кепілі

Бастауыш сынып мұғалімі – тек педагог емес, сонымен қатар нәзік психолог. Әр баланың мінезі, тәрбиесі, қабылдау қабілеті әртүрлі болады. Сондықтан мұғалім оқушының ішкі жан дүниесін түсініп, оған қолдау көрсете білуі керек.

Мектептегі жылы психологиялық ахуал баланың білімді жақсы меңгеруіне ықпал етеді. Егер оқушы өзін қауіпсіз әрі еркін сезінсе, сабаққа белсенді қатысады.

Қателесуге мүмкіндік беру

Көптеген балалар қате жауап беруден қорқады. Мұндай қорқыныш олардың белсенділігін төмендетеді. Сондықтан мұғалім:

баланы ұрыспау;
қатесін сабырмен түсіндіру;
әр жетістігін мадақтау қажет.

Маңызды қағида: бала қателесу арқылы үйренеді. Қателік – дамудың бір бөлігі.

Мадақтаудың маңызы

Бала үшін мұғалімнің жылы сөзі үлкен мотивация береді. «Жарайсың!», «Өте жақсы!», «Сенің қолыңнан келеді!» деген қарапайым сөздердің өзі оқушының өзіне деген сенімін арттырады.

Психологтардың пікірінше, бастауыш сынып оқушылары эмоционалдық қолдауды ерекше қажет етеді. Сондықтан мұғалім оқушының жетістігін байқап, оны үнемі қолдап отырғаны дұрыс.

Эмоциялық қолдау

Кейде бала отбасындағы немесе достарымен болған мәселелерге байланысты көңілсіз болуы мүмкін. Мұндай жағдайда мұғалім баланың көңіл-күйіне назар аударып, оған жанашырлық танытуы керек.

Эмоциялық қолдау көрсетілген бала:

мектепке қуана келеді;
мұғалімге сенім артады;
сабаққа белсенді қатысады.

Әр оқушыны жеке тұлға ретінде қабылдау

Әр баланың қабілеті әртүрлі. Бірі сурет салуға икемді болса, екіншісі есеп шығаруға немесе өлең оқуға бейім болуы мүмкін. Мұғалім әр оқушының ерекшелігін байқап, соған қарай жұмыс жасауы тиіс.

Оқушы пікірін тыңдау, оны құрметтеу – баланың тұлғалық дамуына оң әсер етеді.

Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі

Қазіргі мұғалім үнемі ізденісте болуы керек. Себебі білім беру жүйесі тоқтаусыз дамып келеді. Жаңа бағдарламалар, әдіс-тәсілдер мен технологиялар мұғалімнен жоғары кәсіби дайындықты талап етеді.

«Ұстаздық еткен жалықпас, үйретуден балаға» деген нақыл сөз мұғалім мамандығының маңызын айқын көрсетеді.

Цифрлық сауаттылық

Бүгінгі ұстаз компьютерлік бағдарламаларды, онлайн платформаларды және цифрлық ресурстарды еркін пайдалана білуі қажет. Бұл:

сабақты қызықты өткізуге;
уақытты тиімді пайдалануға;
оқушылардың білімін тез бағалауға мүмкіндік береді.

Креативтілік

Шығармашыл мұғалім әр сабақты ерекше өткізуге тырысады. Оқушылар үшін қызықты тапсырмалар дайындау, түрлі ойындар ұйымдастыру және өмірмен байланысты мысалдар келтіру – сапалы білім берудің маңызды бөлігі.

Эмпатия

Эмпатия – өзгенің сезімін түсіне білу қабілеті. Мұғалім баланың көңіл-күйін байқап, оның мәселесіне бейжай қарамауы керек. Эмпатиясы жоғары ұстаз оқушылармен жақсы қарым-қатынас орната алады.

Үздіксіз даму

Білімді мұғалім ғана білімді ұрпақ тәрбиелей алады. Сондықтан мұғалім:

семинарларға қатысуы;

кітап оқуы;

тәжірибе алмасуы;

жаңа әдістерді меңгеруі қажет.

Ата-анамен тығыз байланыс

Бастауыш сыныптағы білім мен тәрбие жұмысы тек мектеппен шектелмейді. Мұғалім, ата-ана және оқушы бірлесе жұмыс істегенде ғана жақсы нәтиже болады.

Ашық қарым-қатынас

Мұғалім ата-анамен үнемі байланыста болып, баланың оқу үлгерімі мен мінез-құлқы туралы ақпарат беріп отыруы керек. Бұл ата-ананың баласына дұрыс қолдау көрсетуіне көмектеседі.

Әдістемелік көмек беру

Кей ата-аналар баламен қалай жұмыс жасау керектігін білмеуі мүмкін. Мұғалім:

үй тапсырмасын орындау тәсілдерін;

кітап оқудың маңызын;

баланың бос уақытын тиімді ұйымдастыру жолдарын түсіндіруі қажет.

Бірлескен іс-шаралар

Мектептегі мерекелер, сайыстар және тәрбие сағаттары ата-ана мен мұғалім арасындағы байланысты нығайтады. Мұндай шаралар балаға да жағымды әсер береді.

Бастауыш сыныптағы тәрбиенің маңызы

Бастауыш кезеңде бала тек білім алып қана қоймай, тәрбие де алады. Сондықтан мұғалім оқушыға:

үлкенді сыйлауды;

адалдықты;

еңбекқорлықты;

жауапкершілікті үйретуі тиіс.

Тәрбие мен білім – бір-бірімен тығыз байланысты ұғымдар. Тәрбиесіз білім қоғамға пайда әкелмейді.

Қорытынды

Бастауыш сынып мұғалімі болу – үлкен жауапкершілік пен мейірімділікті талап ететін ерекше мамандық. Мұғалімнің әрбір сөзі мен іс-әрекеті баланың болашағына әсер етеді. Сондықтан ұстаз әрқашан ізденісте болып, оқушыға сапалы білім мен саналы тәрбие беру жолында еңбек етуі қажет.

Бастауыш сынып – бүкіл білімнің іргетасы. Іргетас мықты болса, болашақ та берік болады. Әр бала – жеке тұлға, ал сол тұлғаның жарқын болашағына жол ашатын адам – мұғалім.

Ұстаз еңбегі – ұлт болашағына салынған инвестиция. Себебі бүгінгі бастауыш сынып оқушысы – ертеңгі ел тізгінін ұстайтын азамат.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Тіл тағылымы. Алматы, 1992.
2. Бастауыш мектеп ғылыми-әдістемелік журналы.
3. Жаңа білім беру мазмұны бойынша әдістемелік нұсқаулықтар

Балгазиева Айнур Насипкалиевна
Директордың I санатты ғылыми-әдістемелік ісі жөніндегі орынбасары
"Батыс Қазақстан облысы әкімдігі білім басқармасының
Орал қаласы білім беру бөлімінің "№ 42 "Ақ ниет" гимназиясы" шаруашылық жүргізу
құқығындағы мемлекеттік коммуналдық кәсіпорны

БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН АРТТЫРУДАҒЫ АІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ РӨЛІ

Аннотация. Мақалада қазіргі білім беру кеңістігінде жасанды интеллект технологияларының оқушылардың интеллектуалды қабілеттерін дамытудағы орны мен маңызы ғылыми-публицистикалық тұрғыда жан-жақты қарастырылады. Автор білім беру жүйесінің трансформациясы жағдайында жасанды интеллекттің оқыту мазмұнына, педагогикалық әдіс-тәсілдерге, оқушылардың танымдық белсенділігі мен ойлау мәдениетіне ықпалын кешенді түрде талдайды. Мақалада жасанды интеллекттің жеке оқыту траекторияларын қалыптастырудағы мүмкіндіктері, дербес ойлау, сыни талдау, шығармашылық және метатанымдық дағдыларды дамытуға тигізетін әсері дәлелді мысалдар арқылы негізделеді. Сонымен бірге жасанды интеллектті білім беру процесіне енгізудің этикалық, психологиялық және ұйымдастырушылық қырлары да қамтылып, басқарушылық деңгейде қабылданатын шешімдердің маңыздылығы көрсетіледі. Материал директордың ғылыми істер жөніндегі орынбасарына арналған стратегиялық-талдамалық мазмұнға ие.

Кілт сөздер: жасанды интеллект, интеллектуалды қабілет, білім беру, цифрлық педагогика, жеке оқыту траекториясы, сыни ойлау, инновация.

Қазіргі жаһандану жағдайында білім беру жүйесі бұрын-соңды болмаған өзгерістерді бастан өткеріп отыр, бұл өзгерістердің негізгі қозғаушы күші ретінде цифрлық технологиялар мен жасанды интеллект кеңінен танылуда. Білім беру тек ақпарат жеткізу алаңы емес, тұлғаның интеллектуалды, шығармашылық және әлеуметтік әлеуетін дамыту ортасына айналып келеді. Осындай жағдайда оқушылардың интеллектуалды қабілеттерін арттыру мәселесі стратегиялық маңызға ие болып, білім беру ұйымдарының ғылыми-әдістемелік саясатының өзегіне айналуы заңды құбылыс. Жасанды интеллект технологиялары оқыту процесін жаңаша ұйымдастыруға, оқушының жеке ерекшеліктерін ескеруге және білімді меңгерудің тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Бұл құралдар дәстүрлі педагогиканың мүмкіндіктерін кеңейтіп, оқыту мазмұнын тереңдетуге жағдай жасайды. Интеллектуалды қабілет ұғымы тек логикалық ойлауымен шектелмей, талдау, жинақтау, болжау, шешім қабылдау сияқты күрделі танымдық әрекеттерді қамтиды. Жасанды интеллект осы қабілеттердің барлығын жүйелі түрде дамытуға ықпал ете алады. Мұндай үдеріс кездейсоқ емес, ол ғылыми негізделген басқарушылық шешімдерді талап етеді. Сондықтан директордың ғылыми істер жөніндегі орынбасары бұл бағытта негізгі стратегиялық тұлға ретінде көрінеді. Мақаланың негізгі мақсаты – жасанды интеллекттің оқушылардың интеллектуалды дамуына

әсерін кешенді түрде ашып көрсету. Бұл мәселені талдау қазіргі білім беру саясаты үшін өзекті болып табылады.

Жасанды интеллекттің білім беру саласына енуі оқыту философиясының өзгеруіне әкеліп отыр, себебі оқушы енді пассивті тыңдаушы емес, белсенді білім құрастырушы субъект ретінде қарастырылады. Ақылды алгоритмдер оқушының білім деңгейін, оқу қарқынын, қателік типтерін талдай отырып, оқу мазмұнын дербестендіруге мүмкіндік береді. Мұндай тәсіл оқушылардың интеллектуалды әлеуетін толық ашуға жағдай жасайды. Әрбір оқушының танымдық стилі әртүрлі болғандықтан, біркелкі оқыту әдісі күткен нәтижеге жеткізе бермейді. Жасанды интеллект негізіндегі платформалар осы мәселені шешудің тиімді құралы ретінде көрінеді. Олар оқушының әлсіз және күшті тұстарын анықтап, соған сәйкес тапсырмалар ұсынады. Бұл оқытуда механикалық жаттаудан бас тартып, саналы меңгеруге көшуге ықпал етеді. Интеллектуалды дамудың маңызды көрсеткіші ретінде дербес ойлау қабілеті алынады. Жасанды интеллект оқушыны дайын жауаппен қамтамасыз етпей, оны ізденуге бағыттай алады. Мұндай жағдайда оқушының ойлау икемділігі қалыптасады. Нәтижесінде білім беру сапасы артады.

Оқушылардың интеллектуалды қабілеттерін дамытуда сыни ойлау дағдыларының алатын орны ерекше екені белгілі. Жасанды интеллект құралдары ақпаратты талдау, салыстыру, дәлелдеу сияқты әрекеттерді жүйелі түрде ұйымдастыруға көмектеседі. Оқушы түрлі дереккөздермен жұмыс істеуге, ақпараттың шынайылығын бағалауға үйренеді. Бұл қазіргі ақпараттық қоғамда аса маңызды құзырет болып табылады. Сыни ойлау тек пәндік біліммен шектелмей, өмірлік жағдайларда шешім қабылдауға негіз болады. Жасанды интеллект арқылы ұсынылатын симуляциялар мен модельдер оқушыны күрделі мәселелерді шешуге үйретеді. Мұндай тәжірибе оқушының когнитивтік икемділігін арттырады. Интеллектуалды дамудың келесі деңгейі ретінде метатанымдық қабілеттерді атауға болады. Жасанды интеллект оқушыға өз оқу әрекетін бақылауға және бағалауға мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде өзін-өзі реттеу дағдыларын қалыптастырады. Осындай кешенді әсер оқушының интеллектуалды жетілуін қамтамасыз етеді.

Жасанды интеллекттің шығармашылық ойлауды дамытудағы рөлі де ерекше назар аударуды қажет етеді, себебі шығармашылық интеллектуалды қабілеттердің жоғары деңгейін көрсетеді. Ақылды жүйелер стандартты емес тапсырмалар ұсыну арқылы оқушыны жаңа шешімдер іздеуге ынталандырады. Оқушы шаблоннан тыс ойлауға үйренеді. Бұл үрдіс оқу мотивациясын арттыруға да ықпал етеді. Шығармашылық тапсырмалар арқылы оқушы өз идеяларын еркін жеткізуге мүмкіндік алады. Жасанды интеллект кері байланысты жедел ұсыну арқылы оқушының қателіктерін түзетуге жағдай жасайды. Мұндай кері байланыс оқушының сенімділігін арттырады. Шығармашылық ойлау тек өнер саласында емес, ғылым мен технологияда да маңызды екенін ескеру қажет. Жасанды интеллект осы салалар арасындағы пәнаралық байланысты нығайтады. Нәтижесінде оқушының дүниетанымы кеңейеді. Бұл интеллектуалды дамудың сапалы көрсеткіші ретінде бағаланады.

Білім беру процесіне жасанды интеллектті енгізу басқарушылық деңгейде жүйелі әрі ғылыми тұрғыдан негізделген жоспарлауды талап етеді, себебі кез келген инновациялық технологияның тиімділігі оны қолданудың айқын стратегиясына тікелей тәуелді. Бұл үдеріс білім беру ұйымының даму тұжырымдамасымен, академиялық саясаты және кадрлық ресурстарымен өзара сабақтас болуы қажет. Директордың ғылыми істер жөніндегі орынбасары жасанды интеллектті енгізуде үйлестіруші рөл атқара отырып, педагогикалық қауымдастықтың ғылыми ізденістерін бір арнаға бағыттайды. Ол тек ұйымдастырушы ғана емес, сонымен бірге ғылыми рефлексия жүргізе алатын басқарушы ретінде көрінуі тиіс. Жасанды интеллектті енгізу қысқа мерзімді нәтиже емес, ұзақ мерзімді интеллектуалды капиталды қалыптастыру құралы ретінде қарастырылғанда ғана өз тиімділігін көрсетеді. Осы тұрғыда басқарушылық шешімдер деректерге, талдауға және болжауға негізделуі маңызды. Жүйесіз енгізілген технология оқыту процесінде фрагментарлық сипат алып, күтілетін нәтижеге жеткізбей қалуы мүмкін. Сондықтан кезеңдік жоспарлау, пилоттық апробация және ғылыми бағалау басқару мәдениетінің ажырамас бөлігіне айналуы қажет.

Жасанды интеллектті білім беру кеңістігіне енгізу тек техникалық инфрақұрылымды жаңартумен шектелмейді, ол педагогикалық, психологиялық және этикалық өлшемдерді қатар қамтитын күрделі әлеуметтік үдеріс болып табылады. Мұғалімдердің цифрлық құзыреттерін дамыту бұл бағыттағы негізгі шарттардың бірі саналады, өйткені педагог технологияны саналы әрі мақсатты қолдана алғанда ғана ол оқыту сапасына оң әсер етеді. Педагог жасанды интеллектті өз қызметін алмастыратын емес, оны интеллектуалды тұрғыдан байытатын құрал ретінде қабылдауы қажет. Мұндай көзқарас оқытуда адам факторын әлсіретпей, керісінше оның шығармашылық және рефлексивтік мүмкіндіктерін күшейтеді. Оқушылардың дербес деректерін қорғау, ақпараттық қауіпсіздік пен академиялық адалдық мәселелері де басқарушылық бақылауда болуы тиіс. Бұл талаптар сақталмаған жағдайда технология білім беру құндылықтарына қайшы әсер етуі мүмкін. Басқарушылық шешімдер этикалық нормалар мен құқықтық талаптарды ескере отырып қабылданғанда ғана тұрақты нәтиже береді. Нәтижесінде білім беру ұйымында сенімге негізделген, жауапты цифрлық орта қалыптасады.

Жасанды интеллекттің білім беру жүйесіне ықпалы ұзақ мерзімді перспективада қарастырылғанда, оның стратегиялық маңызы айқындала түседі, өйткені бұл технологиялар оқыту мазмұны мен әдістерін түбегейлі жаңғыртуға мүмкіндік береді. Интеллектуалды жүйелер арқылы оқушылар болашақтың кәсіби талаптарына ерте бейімделіп, күрделі мәселелерді шешуге үйренеді. Интеллектуалды қабілеттері дамыған тұлға өзгермелі әлеуметтік және технологиялық ортада бағдарын жоғалтпай, жаңа жағдайларға тез икемделе алады. Бұл қабілет қазіргі еңбек нарығында аса жоғары бағаланады. Жасанды интеллект арқылы қалыптасқан аналитикалық, сыни және жүйелі ойлау дағдылары оқушының білім алу траекториясын өмір бойына жалғастыруына негіз қалайды. Мұндай дайындық қазіргі заман талаптарымен толық үндеседі. Сондықтан жасанды интеллектті білім беру стратегиясында екінші қатардағы құрал ретінде емес, негізгі даму факторы ретінде қарастыру орынды.

Білім беру ұйымдары инновацияны уақытында қабылдап, оны ғылыми тұрғыдан негіздей алған жағдайда ғана өз бәсекеге қабілеттілігін сақтай алады. Жасанды интеллект оқушылардың жасырын әлеуетін ашуға мүмкіндік беретін қуатты құрал ретінде көрінеді, алайда оны тиімді пайдалану басқарушылық мәдениеттің жоғары деңгейін талап етеді. Ғылыми негізделген саясат пен айқын стратегиялық бағдар болмаған жағдайда технология формалды сипатта қалып қоюы мүмкін. Басқару жүйесінде рефлексия, талдау және үздіксіз жетілдіру қағидаттары орныққанда ғана жасанды интеллект тұрақты нәтиже береді. Бұл үдерісте директордың ғылыми істер жөніндегі орынбасары білім беру ұйымының интеллектуалды дамуын айқындайтын шешуші тұлға ретінде көрінеді. Ол инновация мен дәстүр арасындағы тепе-теңдікті сақтай отырып, білім беру сапасын арттыруға бағытталған саясатты жүзеге асырады. Нәтижесінде жасанды интеллект білім беру стратегиясының ажырамас әрі мазмұнды бөлігіне айналады.

Жасанды интеллекттің білім беру жүйесіне ықпалы ұзақ мерзімді перспективада қарастырылғанда, оның стратегиялық маңызы айқын көрінеді. Бұл технологиялар оқушыларды болашақтың кәсіби талаптарына бейімдеуге мүмкіндік береді. Интеллектуалды қабілеттері дамыған тұлға өзгермелі ортада тез бейімделе алады. Жасанды интеллект арқылы қалыптасқан дағдылар өмір бойы білім алудың негізін қалайды. Бұл қазіргі заман талабына толық сәйкес келеді. Білім беру ұйымдары инновацияны дер кезінде қабылдаған жағдайда бәсекеге қабілеттілігін сақтай алады. Жасанды интеллект оқушылардың әлеуетін ашудың қуатты құралы ретінде көрінеді. Мұндай құралды тиімді пайдалану басқарушылық мәдениеттің жоғары деңгейін талап етеді. Ғылыми негізделген саясат қана тұрақты нәтиже береді. Сондықтан жасанды интеллектті білім беру стратегиясының ажырамас бөлігі ретінде қарастыру орынды.

Қорытындылай келе, жасанды интеллект оқушылардың интеллектуалды қабілеттерін арттыруда маңызды рөл атқарады және бұл рөл уақыт өткен сайын күшейе түсетіні анық. Ол оқыту процесін дербестендіру арқылы оқушының танымдық белсенділігін арттырады. Сыни және шығармашылық ойлау дағдыларының дамуына жағдай жасайды. Метатанымдық қабілеттерді қалыптастыруға ықпал етеді. Білім беру сапасы жаңа деңгейге көтеріледі. Бұл

үдерістің табысты болуы басқарушылық шешімдердің ғылыми негізділігіне байланысты. Директордың ғылыми істер жөніндегі орынбасары жасанды интеллектті енгізуде стратегиялық көшбасшы болуы тиіс. Мұндай көшбасшылық білім беру ұйымының даму бағытын айқындайды. Интеллектуалды дамыған ұрпақ қалыптастыру – мемлекеттің ұзақ мерзімді мүддесі. Осы тұрғыдан алғанда жасанды интеллект білім беру саласының маңызды ресурсына айналады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Патаракин, Е.Д. Цифровые инструменты для развития мышления школьников / Е.Д. Патаракин // Школьные технологии. – 2022. – № 3. – С. 45-53.
2. Современные образовательные технологии: искусственный интеллект и машинное обучение / Под ред. С.В. Панюковой. – М.: Национальное образование, 2023. – 278 с.
3. OECD. Digital Education Outlook 2023: Artificial Intelligence in Education. – Paris: OECD Publishing, 2023. – 215 p.
4. Roll, I. Artificial Intelligence in Education: A Critical Review / I. Roll, R. Wylie // Educational Psychologist. – 2022. – Vol. 57, No. 2. – P. 73-85.

Ерденова Дильназ Армановна
Бастауыш білім беру мамандығының 4-курс студенті
Ж.Мусин атындағы Көкшетау жоғары қазақ педагогикалық колледжі
Ақмола облысы, Көкшетау қаласы

БАСТАУЫШ СЫНЫПТАРДА ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ПӘНІН ОҚЫТУДА ЦИФРЛЫҚ ЗЕРТХАНАЛАР МЕН ВИРТУАЛДЫ ТРЕНАЖЕРЛЕРДІ ҚОЛДАНУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Аннотация: мақалада бастауыш сыныптарда жаратылыстану пәнін оқытуда цифрлық зертханалар мен виртуалды тренажерлерді қолданудың педагогикалық және әдістемелік негіздері қарастырылады. Цифрлық білім беру технологияларының оқушылардың зерттеушілік дағдыларын, когнитивтік белсенділігін және ғылыми ойлауын дамытудағы рөлі талданады. Виртуалды ортада тәжірибе жүргізу, модельдеу және симуляциялау арқылы табиғи құбылыстарды түсіндірудің тиімділігі көрсетіледі. Сонымен қатар деректерге негізделген оқыту, ойын технологиялары және инклюзивті білім беру жағдайында цифрлық зертханалардың мүмкіндіктері ғылыми тұрғыдан негізделеді.

Кілт сөздер: жаратылыстану, цифрлық зертхана, виртуалды тренажер, бастауыш білім, зерттеушілік оқыту, когнитивтік даму, модельдеу, симуляция, STEM-білім беру, цифрлық педагогика.

Бастауыш сыныптарда жаратылыстану пәнін оқыту қазіргі білім беру жүйесінде тек табиғат құбылыстарын таныстырумен шектелмей, оқушының ғылыми ойлауын, зерттеушілік қабілетін және цифрлық сауаттылығын қалыптастыруға бағытталған күрделі педагогикалық процесс болып табылады. Осы тұрғыдан алғанда цифрлық зертханалар мен виртуалды тренажерлерді қолдану оқу мазмұнын жаңғыртып қана қоймай, оқытудың дидактикалық құрылымын түбегейлі өзгертетін инновациялық құрал ретінде қарастырылады. Олар оқушыға нақты тәжірибені виртуалды ортада қайталауға мүмкіндік беріп, қауіпсіз әрі басқарылатын зерттеу кеңістігін қалыптастырады.

Цифрлық зертханалар – бұл жаратылыстану құбылыстарын модельдеу, тәжірибе жасау және бақылау процесін интерактивті форматта жүзеге асыратын білім беру платформалары. Бастауыш сынып оқушылары үшін мұндай зертханалар күрделі ғылыми ұғымдарды жеңіл қабылдауға мүмкіндік береді, себебі олар визуалды, динамикалық және ойындық элементтермен байытылған. Мысалы, судың булану процесін тек оқулықтан оқу емес, оны виртуалды ортада бақылау баланың түсіну деңгейін айтарлықтай арттырады.

Виртуалды тренажерлердің педагогикалық маңызы олардың оқушыға «қателесіп көру» мүмкіндігін беруінде жатыр. Дәстүрлі оқытуда тәжірибе қателікке жол бермеуді талап етсе, цифрлық ортада оқушы бірнеше рет тәжірибе жасап, нәтижені салыстыра алады. Бұл зерттеушілік еркіндік когнитивтік дамуға оң әсер етеді, себебі бала гипотеза құру, тексеру және қайта түзету сияқты ғылыми ойлау әрекеттерін табиғи түрде меңгереді.

Нейропедагогикалық тұрғыдан алғанда, виртуалды ортадағы оқыту бірнеше сенсорлық арнаның бір уақытта белсенді болуына ықпал етеді. Көру, есту және интерактивті әрекеттесу бір мезетте іске қосылғанда, баланың миында ақпаратты өңдеу жылдамдығы артады және ұзақ мерзімді есте сақтау күшейеді. Сондықтан цифрлық зертханалар тек технологиялық құрал емес, когнитивтік дамуды қолдайтын педагогикалық орта ретінде қарастырылады.

Цифрлық зертханаларды қолданудың маңызды аспектілерінің бірі – оқытуды дараландыру мүмкіндігі. Әр оқушының білім деңгейі мен қабылдау жылдамдығы әртүрлі болғандықтан, виртуалды платформалар жеке оқу траекториясын құра алады. Бұл жүйе оқушының қателіктерін талдап, оған сәйкес тапсырмаларды ұсынады. Мұндай адаптивті оқыту бастауыш сыныптарда ерекше маңызды, себебі бұл кезеңде когнитивтік даму қарқыны өте әркелкі болады.

Жаратылыстану пәнінде виртуалды тренажерлерді қолдану ғылыми ұғымдарды абстракциядан нақты модельге көшіруге мүмкіндік береді. Мысалы, «заттардың агрегаттық күйі», «жылу алмасу», «магниттік қасиеттер» сияқты тақырыптар интерактивті модельдер арқылы визуализацияланады. Бұл оқушылардың тек есте сақтау қабілетін емес, логикалық және кеңістіктік ойлауын да дамытады.

Цифрлық білім беру технологияларының тағы бір маңызды артықшылығы – қауіпсіз эксперименттік орта құру. Бастауыш сынып оқушылары үшін химиялық немесе физикалық тәжірибелерді нақты орындау әрдайым мүмкін бола бермейді. Виртуалды зертханалар бұл шектеуді жоя отырып, қауіпсіз және басқарылатын тәжірибелік орта ұсынады. Бұл оқушылардың зерттеу белсенділігін арттырады және ғылыми қызығушылықты күшейтеді.

Қазіргі педагогикада цифрлық зертханалар STEM және STEAM білім беру модельдерімен тығыз байланысты. Бұл модельдер ғылым, технология, инженерия, математика және өнерді біріктіре отырып, кешенді ойлау жүйесін қалыптастырады. Виртуалды тәжірибелер арқылы оқушылар табиғи құбылыстарды математикалық модельдермен байланыстыра отырып, пәнаралық байланыстарды терең түсінеді.

Виртуалды тренажерлердің тағы бір маңызды функциясы – кері байланыстың жедел берілуі. Оқушы тәжірибе жасаған сәтте-ақ нәтижесін көреді және жүйе оның қателігін бірден көрсетеді. Бұл формативті бағалау процесін автоматтандырады және оқушының өзін-өзі түзету қабілетін дамытады. Мұндай жедел кері байланыс оқу тиімділігін бірнеше есе арттырады.

Цифрлық зертханалар сонымен қатар оқушылардың метатанымдық қабілеттерін дамытады. Бала тек «не үйрендім?» деген сұраққа емес, «мен қалай үйрендім?» және «неге бұл

нәтиже шықты?» деген сұрақтарға жауап беруді үйренеді. Бұл рефлексиялық ойлау болашақта ғылыми зерттеу дағдыларының негізін қалайды.

Инклюзивті білім беру жағдайында виртуалды зертханалар ерекше маңызға ие. Себебі олар әртүрлі мүмкіндігі бар оқушыларға тең білім алу мүмкіндігін береді. Көру немесе моторикасы шектеулі оқушылар үшін бейімделген интерфейстер мен аудио-визуалды қолдау жүйелері қолданылады. Бұл білім беру теңдігін қамтамасыз етеді.

Жасанды интеллектпен интеграцияланған цифрлық зертханалар болашақта жаратылыстану білімін одан әрі дамытады. AI оқушының әрекетін талдап, оның зерттеу стилін анықтайды және жеке ұсыныстар береді. Бұл білім беруді толық персонализацияланған ғылыми тәжірибе ортасына айналдырады.

Қазіргі бастауыш білім беру жүйесінде цифрлық зертханалар мен виртуалды тренажерлерді енгізу тек әдістемелік жаңарту ғана емес, ол білім беру мазмұнының терең құрылымдық трансформациясын білдіреді. Бұл трансформацияның өзегінде «оқыту экологиясын» өзгерту идеясы жатыр: яғни оқушының білім алу ортасы тек сыныппен шектелмей, интерактивті, деректерге негізделген және модельдеуге мүмкіндік беретін цифрлық кеңістікке ауысады. Мұндай ортада оқушы табиғат құбылыстарын дайын ақпарат ретінде емес, өзгермелі жүйе ретінде қабылдайды, бұл оның жүйелік ойлауын қалыптастыруға тікелей ықпал етеді.

Цифрлық зертханалардың әдістемелік құндылығы олардың «көрінбейтін процестерді көрінетін ету» қабілетінде жатыр. Бастауыш сынып оқушылары үшін булану, конденсация, энергия алмасу немесе заттардың молекулалық қозғалысы сияқты құбылыстарды нақты бақылау мүмкін емес. Ал виртуалды модельдер осы процестерді динамикалық визуализация арқылы түсінікті етеді. Бұл тек көрнекілік емес, бұл – ғылыми абстракцияны когнитивтік деңгейде қолжетімді ету механизмі. Соның нәтижесінде бала күрделі ғылыми ұғымдарды механикалық жаттамай, олардың ішкі логикасын түсіне бастайды.

Педагогикалық тұрғыдан алғанда виртуалды тренажерлердің маңызды ерекшелігі – олар оқушыға «тәжірибе сценарийін басқару» мүмкіндігін береді. Оқушы тәжірибенің шарттарын өзгертіп, нәтижелерді салыстыра алады, бұл ғылыми гипотеза құру дағдысын дамытады. Мұндай әрекет дәстүрлі оқытуда сирек кездесетін зерттеушілік автономияны қалыптастырады. Осылайша бала тек дайын білімді қабылдаушы емес, ғылыми процестің белсенді қатысушысына айналады.

Когнитивтік психология тұрғысынан цифрлық ортада оқыту ақпаратты өңдеудің көпдеңгейлі моделін іске қосады. Бір мезетте визуалды, аудиалды және кинестетикалық арналар белсенді жұмыс істеген кезде, ақпаратты кодтау тереңірек жүреді. Бұл нейрондық желілердің күшеюіне және ұзақ мерзімді жадының қалыптасуына ықпал етеді. Сондықтан цифрлық зертханалар тек қызықты құрал емес, олар оқыту тиімділігін арттыратын когнитивтік триггерлер жүйесі болып табылады.

Жаратылыстану пәнін цифрлық тренажерлер арқылы оқытуда «қателік арқылы үйрену» принципі ерекше мәнге ие. Дәстүрлі жүйеде қателік көбіне теріс құбылыс ретінде қабылданса, цифрлық ортада ол зерттеу құралына айналады. Оқушы қателіктің себебін талдай отырып, ғылыми ойлау циклін (бақылау – гипотеза – эксперимент – талдау) толық орындайды. Бұл тәсіл метатанымдық қабілеттердің дамуына және сыни ойлаудың қалыптасуына тікелей әсер етеді.

Сонымен қатар цифрлық зертханалар оқыту процесінде деректерге негізделген педагогиканы дамытуға мүмкіндік береді. Әрбір оқушының әрекеті жүйеде сақталып, талданады: ол қанша тәжірибе жасады, қандай қателіктер жіберді, қай тұста қиындыққа тап болды. Бұл мәліметтер мұғалімге оқушының оқу траекториясын дәл диагностикалауға мүмкіндік береді. Осылайша педагогикалық шешімдер интуицияға емес, нақты аналитикалық деректерге сүйене бастайды.

Виртуалды тренажерлердің тағы бір маңызды қыры – кеңістіктік және модельдік ойлауды дамыту. Бастауыш сынып оқушылары үшін кеңістікті елестету қабілеті әлі толық қалыптаспағандықтан, 3D модельдер мен интерактивті симуляциялар бұл олқылықты

толтырады. Мысалы, заттардың ішкі құрылымын немесе табиғи циклдерді (су айналымы, ауа қозғалысы) динамикалық түрде көру олардың түсіну деңгейін айтарлықтай арттырады.

Цифрлық зертханалар сонымен бірге оқушылардың ғылыми тілін қалыптастыруға ықпал етеді. Тәжірибе барысында оқушы «бақыладым», «салыстырдым», «анықтадым», «қорытынды жасадым» сияқты ғылыми терминдерді қолдануға үйренеді. Бұл тілдік құрылымдар тек сөздік қорды байытып қана қоймай, ғылыми ойлаудың логикалық құрылымын да қалыптастырады. Демек, цифрлық орта тілдік және когнитивтік дамуды қатар қамтамасыз етеді.

Интерактивті технологиялар арқылы жаратылыстану сабағын ұйымдастыруда ойын элементтерін (gamification) қолдану оқушы мотивациясын күшейтеді. Виртуалды зертханада тапсырмаларды орындау, деңгейлерден өту, марапаттар алу сияқты механизмдер баланың ішкі мотивациясын арттырады. Бұл әсіресе бастауыш сынып жасындағы балалар үшін маңызды, себебі оларда ойын арқылы үйрену жетекші әрекет болып табылады.

Цифрлық зертханалардың педагогикалық әлеуеті инклюзивті білім беру контекстінде де айқын көрінеді. Әртүрлі қажеттілігі бар оқушылар үшін интерфейстерді бейімдеу, визуалды және дыбыстық қолдау қосу, тапсырмалардың күрделілік деңгейін өзгерту мүмкіндігі білім берудің қолжетімділігін арттырады. Бұл әр балаға жеке білім траекториясын ұсынуға жағдай жасайды.

Жалпы алғанда, виртуалды тренажерлер мен цифрлық зертханаларды қолдану жаратылыстану пәнін оқытуды репродуктивті модельден конструктивті және зерттеушілік модельге ауыстырады. Бұл өзгеріс тек технологиялық емес, ол педагогикалық философияның өзгеруі болып табылады. Оқушы енді ақпаратты тұтынушы емес, оны құрастырушы және талдаушы субъект ретінде қалыптасады.

Осылайша, бастауыш сыныптарда жаратылыстану пәнін оқытуда цифрлық зертханалар мен виртуалды тренажерлерді қолдану – тек технологиялық жаңалық емес, ол жаңа педагогикалық парадигма. Бұл тәсіл оқушыны пассивті білім алушыдан белсенді зерттеушіге айналдырады, оның когнитивтік, зерттеушілік және цифрлық дағдыларын кешенді түрде дамытады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Леонтович А. В. Исследовательская деятельность учащихся. – М.: Просвещение, 2020. – 224 с.
2. Полат Е. С. Современные педагогические и информационные технологии в образовании. – М.: Академия, 2021. – 368 с.
3. Хуторской А. В. Дидактика современного образования. – СПб.: Питер, 2021. – 544 с.
4. Беспалько В. П. Теория педагогических систем. – М.: Академия, 2020. – 192 с.
5. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий. – М.: Народное образование, 2021. – 816 с.
6. Иванова Н. В. Методика преподавания естествознания в начальной школе. – М.: Владос, 2020. – 320 с.
7. Пак М. С. Теория и практика обучения естествознанию. – СПб.: РГПУ им. Герцена, 2019. – 284 с.
8. Кларин М. В. Инновационные модели обучения. – М.: Луч, 2021. – 640 с.

Айтмағанбетова Әсемгүл Серікбаевна
Бастауыш білім беру мамандығының 4-курс студенті
Ж.Мусин атындағы Көкшетау жоғары қазақ педагогикалық колледжі
Ақмола облысы, Көкшетау қаласы

ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТҰЛҒАЛЫҚ ДАМУЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ МҰҒАЛІМНІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЫҚПАЛЫ

Аннатация: Әлемдік білім беру жүйесі қарқынды цифрландыру үдерісін бастан кешіруде. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың дамуы білім беру саласына жаңа мүмкіндіктермен қатар, жаңа талаптарды да алып келді. Бүгінгі таңда цифрлық білім беру ортасы оқушылардың білім сапасын арттырумен қатар, олардың тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Осыған байланысты мұғалімнің педагогикалық ықпалы ерекше маңызға ие болып отыр. Бұл мақалада цифрлық білім беру жағдайында оқушылардың тұлғалық дамуын қалыптастырудағы мұғалімнің рөлі жан-жақты қарастырылады. Сонымен қатар оқушы тұлғасының дамуына әсер ететін негізгі факторлар, цифрлық білім беру ортасының ерекшеліктері, мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі және заманауи педагогикалық технологиялардың тиімділігі талданады. Мақалада цифрлық білім беру жағдайында оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, олардың жауапкершілігін қалыптастыру, сыни ойлауын жетілдіру және әлеуметтік бейімделуін қамтамасыз ету мәселелері кеңінен қарастырылған. Сондай-ақ мұғалімнің тұлғалық үлгісі мен тәрбиелік ықпалының маңыздылығы айқындалады.

Кілт сөздер: Цифрлық білім беру, педагогикалық ықпал, тұлғалық даму, мұғалім, цифрлық технология, оқушы тұлғасы, білім беру жүйесі, инновациялық оқыту, ақпараттық технологиялар, тәрбиелік ықпал.

Қоғамның даму қарқыны білім беру жүйесіне үлкен өзгерістер енгізуде. XXI ғасыр ақпараттық технологиялардың, цифрлық құралдардың және инновациялық платформалардың ғасыры ретінде сипатталады. Соңғы жылдары әлемнің көптеген елдерінде білім беру жүйесі цифрлық форматқа көшіп, оқыту үдерісінде жаңа әдістер мен технологиялар кеңінен қолданылуда. Бұл өзгерістер Қазақстандағы білім беру жүйесіне де тікелей әсер етті. Бүгінгі таңда мектептерде электронды оқулықтар, интерактивті тақталар, онлайн платформалар, қашықтықтан оқыту жүйелері мен түрлі цифрлық бағдарламалар кеңінен пайдаланылуда. Мұның барлығы оқушылардың білім алу мүмкіндігін арттырып қана қоймай, олардың тұлғалық дамуына да ықпал етуде.

Оқушы тұлғасын қалыптастыру – педагогиканың ең маңызды мәселелерінің бірі. Тұлғалық даму дегеніміз – адамның рухани, интеллектуалдық, мәдени, адамгершілік және әлеуметтік қасиеттерінің қалыптасу үдерісі. Әрбір оқушының бойында белгілі бір қабілет, қызығушылық және мінез ерекшеліктері болады. Мұғалімнің негізгі міндеті – сол қасиеттерді

дамыту, оқушыны қоғамға бейімделген, білімді, мәдениетті және жауапкершілігі жоғары тұлға ретінде тәрбиелеу.

Цифрлық білім беру жағдайында мұғалімнің рөлі бұрынғыдан да күрделене түсті. Егер дәстүрлі оқыту жүйесінде мұғалім тек білім беруші ретінде қарастырылса, қазіргі заманда ол бағыттаушы, кеңесші, ұйымдастырушы және психологиялық қолдау көрсетуші тұлғаға айналды. Себебі қазіргі оқушылар ақпаратты тек мұғалімнен ғана емес, интернет желісі, әлеуметтік желілер және түрлі онлайн ресурстар арқылы да алады. Сондықтан мұғалім оқушылардың ақпаратты дұрыс пайдалануына, оны талдап, сараптауына көмектесуі қажет.

Сонымен қатар цифрлық ортада оқушылардың тәрбиесіне қатысты бірқатар мәселелер де туындайды. Ұялы телефон мен интернетке тәуелділік, әлеуметтік қарым-қатынастың әлсіреуі, жалған ақпараттардың таралуы, кибербуллинг секілді мәселелер қазіргі қоғам үшін өзекті болып отыр. Мұндай жағдайда мұғалімнің педагогикалық ықпалы ерекше маңызды. Мұғалім оқушылардың тек білімін жетілдіріп қана қоймай, олардың рухани құндылықтарын, мәдениетін, қарым-қатынас жасау қабілетін және адамгершілік қасиеттерін дамытуы қажет.

Цифрлық білім беру ортасының ерекшеліктері

Цифрлық білім беру – білім беру үдерісінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану арқылы оқытуды ұйымдастырудың заманауи формасы болып табылады. Қазіргі кезде цифрлық білім беру әлемдік білім беру жүйесінің ажырамас бөлігіне айналды. Оның негізгі мақсаты – оқушыларға сапалы білім беру, оқу үдерісін жеңілдету және білім алуға қолжетімділікті қамтамасыз ету.

Цифрлық білім беру ортасының басты ерекшелігі – ақпараттың қолжетімділігі. Бұрын оқушылар тек кітапханадағы кітаптармен немесе мұғалім берген материалдармен шектелсе, қазіргі уақытта интернет арқылы әлемдік білім қорына еркін қол жеткізе алады. Бұл оқушылардың дүниетанымын кеңейтіп, өздігінен білім алу дағдыларын қалыптастырады.

Сонымен қатар цифрлық білім беру оқушылардың уақытты тиімді пайдалануына мүмкіндік береді. Онлайн сабақтар, электронды тапсырмалар және виртуалды платформалар арқылы оқушылар кез келген жерде білім ала алады. Бұл әсіресе қашықтықтан оқыту кезінде өз тиімділігін көрсетті.

Алайда цифрлық білім берудің жағымды жақтарымен қатар, бірқатар қиындықтары да бар. Қазіргі оқушылардың көпшілігі әлеуметтік желілерге тәуелді болып барады. Интернеттегі қажетсіз ақпараттар олардың психологиясына теріс әсер етуі мүмкін. Кейбір оқушылар шынайы өмірдегі қарым-қатынастан гөрі виртуалды қарым-қатынасқа көбірек көңіл бөледі. Мұның салдарынан олардың коммуникативтік дағдылары төмендеп, эмоционалдық тұрақсыздық байқалады.

Сондықтан цифрлық білім беру жағдайында мұғалімнің рөлі ерекше маңызды болып табылады. Мұғалім оқушыларды тек ақпаратпен қамтамасыз етуші ғана емес, олардың тұлғалық дамуына ықпал ететін негізгі педагогикалық күш болуы тиіс.

Оқушылардың тұлғалық дамуы және оның маңызы

Тұлғалық даму – адамның ішкі жан дүниесінің, ойлау қабілетінің, мінез-құлқының және дүниетанымының қалыптасуы. Оқушы тұлғасының дамуы білім беру үдерісінің негізгі мақсаты болып саналады. Себебі қоғамға тек білімді ғана емес, рухани бай, мәдениетті, жауапкершілігі жоғары азаматтар қажет.

Қазіргі таңда оқушылардың тұлғалық дамуына әсер ететін факторлар өте көп. Отбасы, мектеп, әлеуметтік орта, интернет ресурстары және қоғамдағы өзгерістер оқушының қалыптасуына тікелей ықпал етеді. Әсіресе цифрлық орта оқушылардың ойлау жүйесіне үлкен әсер етуде.

Бүгінгі оқушылар жаңа технологияларды тез меңгереді. Олар интернеттен ақпарат іздеуге, түрлі бағдарламаларды пайдалануға және әлеуметтік желілерде белсенді болуға бейім келеді. Бірақ осы мүмкіндіктермен қатар олардың бойында жауапкершілік, тәртіп және мәдениет секілді қасиеттерді қалыптастыру маңызды.

Тұлғалық дамудың маңызды көрсеткіштеріне мыналар жатады:

- өзіндік ойлау қабілеті;

- жауапкершілік;
- шығармашылық белсенділік;
- қарым-қатынас мәдениеті;
- сыни ойлау;
- өзін-өзі бағалау;
- адамгершілік қасиеттер.

Егер оқушыда осы қасиеттер қалыптасса, ол болашақта қоғамға бейімделген, бәсекеге қабілетті тұлға ретінде дамиды.

Мұғалімнің педагогикалық ықпалы

Мұғалім – оқушы тұлғасын қалыптастырудағы басты тұлға. Оның кәсіби біліктілігі, мінез-құлқы, сөйлеу мәдениеті және адамгершілік қасиеттері оқушыларға тікелей әсер етеді. Мұғалім тек білім беруші ғана емес, тәрбиеші, бағыттаушы және үлгі көрсетуші тұлға болуы тиіс.

Педагогикалық ықпал – мұғалімнің оқушының санасына, мінез-құлқына және тұлғалық қасиеттеріне жүйелі түрде әсер етуі. Бұл ықпал сөз арқылы, іс-әрекет арқылы және қарым-қатынас арқылы жүзеге асады.

Қазіргі цифрлық білім беру жағдайында мұғалімнің педагогикалық ықпалы бірнеше бағытта көрінеді.

Біріншіден, мұғалім оқушылардың цифрлық мәдениетін қалыптастырады. Қазіргі жастар интернетті көп қолданғанымен, ақпараттық қауіпсіздік мәселелерін толық түсіне бермейді. Мұғалім оқушыларға интернеттегі этика ережелерін, қауіпсіздік талаптарын және жалған ақпараттан сақтану жолдарын үйретуі қажет.

Екіншіден, мұғалім оқушылардың мотивациясын арттыруы тиіс. Кейбір оқушылар онлайн сабақтар кезінде белсенділік танытпайды, сабаққа қызығушылығы төмендейді. Осындай жағдайда мұғалім түрлі интерактивті әдістерді қолдану арқылы оқушылардың қызығушылығын оятуы керек.

Үшіншіден, мұғалім оқушылардың психологиялық жағдайына назар аударуы қажет. Қазіргі таңда көптеген балалар уақыттарының басым бөлігін телефон мен компьютер алдында өткізеді. Бұл олардың денсаулығына және психологиялық жағдайына әсер етеді. Сондықтан мұғалім оқушылармен ашық қарым-қатынас орнатып, оларды қолдап отыруы маңызды.

Заманауи педагогикалық технологиялардың тиімділігі

Цифрлық білім беру жағдайында заманауи педагогикалық технологияларды қолдану ерекше маңызға ие. Қазіргі мұғалім дәстүрлі оқыту әдістерімен ғана шектелмей, инновациялық технологияларды да тиімді пайдалана білуі қажет.

Мысалы, жобалық оқыту әдісі оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Бұл әдіс арқылы оқушылар белгілі бір мәселені зерттеп, өз жобаларын дайындайды. Жоба қорғау барысында олар өз ойын еркін жеткізіп, жауапкершілікті сезінеді.

Сын тұрғысынан ойлау технологиясы да оқушылардың тұлғалық дамуына үлкен әсер етеді. Бұл технология арқылы оқушылар ақпаратты талдап, салыстырып, өз пікірін дәлелдеуге үйренеді.

Интерактивті әдістер де өте тиімді болып саналады. Онлайн тесттер, виртуалды зертханалар, бейнесабақтар және түрлі платформалар оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырады.

Сонымен қатар топтық жұмыс әдістері оқушылардың қарым-қатынас жасау қабілетін дамытады. Олар бір-бірімен пікір алмасып, ортақ шешім қабылдауға үйренеді. Бұл болашақта олардың әлеуметтік бейімделуіне көмектеседі.

Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі

Цифрлық білім беру жағдайында мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі ерекше маңызды. Мұғалім жаңа технологияларды меңгеріп, оларды тиімді қолдана білуі қажет. Себебі қазіргі заман оқушылары цифрлық ортада өмір сүріп жатыр.

Егер мұғалім цифрлық технологияларды дұрыс пайдалана алса, онда білім беру үдерісі әлдеқайда тиімді болады.

Қорытынды

Қорытындылай келе, цифрлық білім беру жағдайында оқушылардың тұлғалық дамуын қалыптастыру – қазіргі білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі. Қазіргі қоғамда ақпараттық технологиялар қарқынды дамып жатқандықтан, білім беру жүйесі де осы өзгерістерге бейімделуде. Мұндай жағдайда мұғалімнің педагогикалық ықпалы ерекше маңызға ие.

Мұғалім оқушылардың тек білім деңгейін арттырумен шектелмей, олардың рухани, мәдени және адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруы тиіс. Цифрлық ортада оқушылардың тәрбиесіне ерекше назар аудару қажет. Себебі интернет пен әлеуметтік желілер кей жағдайда оқушылардың мінез-құлқына теріс әсер етуі мүмкін.

Сондықтан мұғалім оқушыларға дұрыс бағыт беріп, олардың тұлғалық дамуына жағдай жасауы қажет. Заманауи педагогикалық технологияларды тиімді пайдалану арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін, сыни ойлауын және жауапкершілігін дамытуға болады.

Болашақта цифрлық білім беру жүйесі одан әрі дамиды. Осыған байланысты мұғалімдер өздерінің кәсіби шеберлігін үнемі жетілдіріп, жаңа технологияларды меңгеруі қажет. Сонда ғана жан-жақты дамыған, білімді және бәсекеге қабілетті тұлға қалыптастыруға мүмкіндік болады.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2023.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2022.
3. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы: Рауан, 2019.
4. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – Москва, 2018.
5. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – Москва, 2020.
6. Выготский Л.С. Психология развития личности. – Москва, 2018.
7. Әбиев Ж., Бабаев С., Құдиярова А. Педагогика. – Алматы: Дарын, 2020.
8. Жүнісбек Ә. Қазіргі білім беру технологиялары. – Алматы, 2021.
9. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. – Москва, 2019.
10. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. – Алматы, 2017.
11.https://ust.kz/word/cifrlyq_tehnologiyalar_jane_jasandy_intellekt__bilim_beryding_janga_dayiri-413587.html
12. https://egemen.kz/article/401229-tsifrlyq-pedagogika-zhasandy-intellekt-dauirindegi-ustaz-roli

Кадирбек Айсұлу
Бастауыш білім беру мамандығының 4-курс студенті
Ж.Мусин атындағы Көкшетау жоғары қазақ педагогикалық колледжі
Ақмола облысы, Көкшетау қаласы

ПРОБЛЕМАЛЫҚ ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУДЫҢ ҚОЛДАНБАЛЫ АСПЕКТІЛЕРІ

Аннотация. Бұл мақалада проблемалық оқыту технологиясының бастауыш сынып оқушыларының ойлау қабілеттерін дамытудағы қолданбалы мүмкіндіктері жан-жақты қарастырылды. Қазіргі білім беру жүйесіндегі жаңартылған мазмұн оқушының тек дайын ақпаратты қабылдауымен шектелмей, өздігінен ізденіп, салыстырып, талдап, қорытынды жасай алатын танымдық белсенді тұлға ретінде қалыптасуын талап етеді. Осы талаптар аясында проблемалық оқытудың теориялық және тәжірибелік маңызы сараланып, бастауыш білім беру үдерісіндегі тиімділігі ғылыми-педагогикалық тұрғыдан талданды. Мақалада оқушының ойлау әрекетінің психологиялық ерекшеліктері, танымдық қызығушылықтың қалыптасу жолдары, логикалық пайымдау мен шығармашылық ізденістің байланысы нақты мысалдар негізінде түсіндірілді. Проблемалық жағдаят қалыптастырудың әдістері, сұрақ қою мәдениеті, оқушының болжам жасау қабілетін жетілдіру тетіктері мен мұғалімнің бағыттаушы рөлі кеңінен сипатталды. Бастауыш сыныптағы ана тілі, математика, дүниетану сабақтарында проблемалық тапсырмаларды қолданудың тәжірибелік үлгілері ұсынылып, олардың оқушы белсенділігін арттырудағы нәтижелері талданды. Мақала мазмұнында білім алушының дербес ойлау дағдысын қалыптастыру, оқу мотивациясын күшейту, функционалдық сауаттылықты жетілдіру мәселелері өзара сабақтастықта қарастырылды. Автор проблемалық оқытудың оқушы бойындағы жауапкершілік, ізденімпаздық, пікір дәлелдеу, шешім қабылдау секілді сапалардың қалыптасуына ықпал ететіндігін негіздейді. Зерттеу нәтижесінде бастауыш мектеп тәжірибесінде проблемалық оқытуды жүйелі қолдану білім сапасын арттырумен қатар, оқушының интеллектуалдық әлеуетін дамытуға мүмкіндік беретіні анықталды.

Кілт сөздер: проблемалық оқыту, бастауыш білім, ойлау қабілеті, танымдық белсенділік, шығармашылық ізденіс, логикалық ойлау, педагогикалық технология, функционалдық сауаттылық, проблемалық жағдаят, оқу мотивациясы.

Қазіргі қоғамдағы білім беру жүйесінің алдында тұрған ең күрделі міндеттердің бірі – өзгермелі ортаға бейімделе алатын, дербес шешім қабылдайтын, өз ойын жүйелі жеткізетін, танымдық белсенділігі жоғары тұлға қалыптастыру болып табылады. Уақыт өткен сайын ақпарат көлемі ұлғайып, білім беру мазмұны жаңарып отырғандықтан, оқушының дайын мәліметті жаттап алуы жеткіліксіз сипатқа ие болуда. Бүгінгі мектеп қабырғасындағы бала ертеңгі қоғамдық қатынастардың белсенді мүшесіне айналатындықтан, оның интеллектуалдық әлеуетін бастауыш кезеңнен бастап дамыту педагогиканың маңызды бағыты

ретінде қарастырылады. Әсіресе бастауыш сынып кезеңі – баланың дүниетанымы қалыптасып, қоршаған ортаға қатысты алғашқы логикалық пайымдары орнығатын ерекше уақыт. Осы кезеңде ұйымдастырылған әрбір оқу әрекеті оқушының болашақтағы ойлау мәдениетінің негізін қалайды. Дәстүрлі оқыту жүйесінде мұғалімнің түсіндіруі мен оқушының қабылдауына басымдық берілсе, қазіргі білім беру кеңістігі оқушыны белсенді әрекет субъектісі ретінде қарастыруды талап етеді. Осындай қажеттіліктер проблемалық оқыту технологиясының маңызын арттырып отыр. Проблемалық оқыту барысында оқушы дайын жауапты алмайды, керісінше мәселені шешуге бағытталған ізденіс жолына түседі. Бұл үдерісте бала салыстырады, талдайды, жорамал жасайды, қателеседі, қайта тексереді, нәтижесінде жаңа білімді өз әрекеті арқылы меңгереді. Мұндай тәсіл оқушының тек білім көлемін арттырып қана қоймай, оның ойлау әрекетінің сапалық деңгейін өзгертеді. Себебі адам санасында өздігінен табылған білім әлдеқайда терең әрі тұрақты сақталады. Сондықтан проблемалық оқыту бастауыш сынып оқушыларының ойлау қабілеттерін дамытудың тиімді педагогикалық тетігі ретінде ерекше құндылыққа ие.

Бастауыш мектеп оқушысының психологиялық табиғаты үнемі жаңалыққа ұмтылумен, қоршаған ортаны танып-білуге деген ішкі қызығушылықпен ерекшеленеді. Егер мұғалім осы табиғи қызығушылықты сақтап, оны танымдық әрекетке дұрыс бағыттай алса, онда оқу үдерісі баланың ішкі қажеттілігіне айналады. Проблемалық оқыту технологиясының негізгі ерекшелігі де осында жатыр. Сабақ барысында мұғалім оқушы алдына белгілі бір қайшылыққа негізделген мәселе қояды. Бала сол мәселені шешуге талпыныс жасаған кезде оның ойлау белсенділігі артады. Әсіресе «Неліктен?», «Қалай ойлайсың?», «Егер бұлай болса не өзгереді?» деген сипаттағы сұрақтар оқушы санасында ізденіс әрекетін қалыптастырады. Мұндай жағдайда оқушы тек тыңдаушы емес, мәселені шешуге қатысушы тұлғаға айналады. Проблемалық жағдаят барысында баланың есте сақтау қабілеті ғана емес, логикалық ойлауы, қиялы, байқағыштығы, салыстыру дағдысы қатар дамиды. Мұғалім оқушының жауабын бірден дұрыс немесе қате деп бағаламай, оның ойлау бағытын талдауға мүмкіндік беруі қажет. Өйткені ойлау мәдениеті дайын қорытынды арқылы емес, ізденіс әрекеті арқылы қалыптасады. Көп жағдайда бастауыш сынып оқушылары қателесуден қорқып, өз пікірін ашық айтуға жасқанады. Ал проблемалық оқыту жүйесінде қателесу табиғи құбылыс ретінде қабылданады. Бұл оқушы бойындағы психологиялық кедергілерді жойып, еркін ойлауға жағдай жасайды. Осындай еркіндік танымдық белсенділіктің артуына тікелей ықпал етеді.

Проблемалық оқыту технологиясының қолданбалы сипаты оның кез келген пән мазмұнына бейімделе алуымен ерекшеленеді. Ана тілі сабақтарында кейіпкерлер әрекетіне баға беру, мәтін мазмұны бойынша болжам жасау, оқиға дамуын алдын ала болжау сияқты тапсырмалар оқушының сыни ойлауын қалыптастырады. Мысалы, мұғалім ертегі мәтінін толық оқымай тұрып, «Кейіпкер бұл жағдайда қандай шешім қабылдауы мүмкін?» деген сұрақ қою арқылы баланың логикалық пайымдауына жол ашады. Мұндай тапсырмалар оқушыны мәтінді механикалық түрде қабылдаудан сақтап, оның мазмұнын терең түсінуге жетелейді. Математика сабақтарында проблемалық жағдаят құрудың мүмкіндігі одан да кең. Әдеттегі есептерді шығартумен шектелмей, мұғалім есептің бірнеше шешу жолын ұсынуды талап еткен жағдайда оқушының икемді ойлауы қалыптасады. Кейде әдейі қате шешім ұсынып, оның себебін анықтау тапсырмасы берілгенде бала дәлелдеуге, салыстыруға, тексеруге үйренеді. Бұл әрекеттер математикалық сауаттылықтың қалыптасуына ықпал етеді. Дүниетану сабақтарында табиғат құбылыстарының себеп-салдарын анықтауға бағытталған проблемалық тапсырмалар оқушының зерттеушілік қабілетін дамытады. Бала белгілі бір құбылыстың сыртқы көрінісін ғана емес, оның ішкі заңдылықтарын түсінуге ұмтылады. Осылайша проблемалық оқыту оқушыны жай бақылаушы деңгейінен танымдық әрекеттің белсенді субъектісіне айналдырады. Мұндай сабақтарда мұғалім ақпарат беруші емес, ойлау әрекетін ұйымдастырушы қызметін атқарады.

Бастауыш сыныптағы проблемалық оқытудың нәтижелі болуы мұғалімнің кәсіби шеберлігіне тікелей байланысты. Себебі проблемалық жағдаятты кез келген сұрақ арқылы қалыптастыру мүмкін емес. Ол оқушының жас ерекшелігіне, танымдық деңгейіне, пән

мазмұнына сәйкес құрылуы қажет. Егер мәселе шамадан тыс күрделі болса, оқушы қызығушылығын жоғалтады, ал өте жеңіл тапсырма оның ойлау белсенділігін арттырмайды. Сондықтан мұғалім баланың мүмкіндігін дәл бағалап, мәселенің танымдық құндылығын ескеруі тиіс. Сабақ барысында қойылатын проблемалық сұрақтар нақты, түсінікті әрі ойлануға жетелейтін сипатта болғаны маңызды. Кей жағдайда мұғалімнің бір ғана сәтті сұрағы оқушының ұзақ уақыт бойы есте сақталатын танымдық серпілісіне себеп болуы мүмкін. Проблемалық оқытуда мұғалімнің эмоционалдық қолдауы да ерекше рөл атқарады. Бастауыш сынып оқушысы өз ойын ашық айту үшін өзін қауіпсіз сезінуі қажет. Егер мұғалім оқушы жауабын кемсітіп немесе бірден жоққа шығарып отырса, бала келесі жолы пікір білдіруден бас тартады. Сондықтан педагог баланың әрбір ойына құрметпен қарап, оны дамытуға мүмкіндік беруі керек. Мұндай қарым-қатынас оқушының өзіне деген сенімін арттырады. Сенім қалыптасқан жерде шығармашылық белсенділік те дамиды. Осы тұрғыдан қарағанда проблемалық оқыту тек әдіс емес, тұлғалық дамуға бағытталған педагогикалық мәдениет ретінде бағалануы тиіс.

Қазіргі білім беру жүйесінде функционалдық сауаттылық мәселесі ерекше мәнге ие болып отыр. Себебі оқушының алған білімін өмірлік жағдайда қолдана алуы оның білім сапасының басты көрсеткіші саналады. Проблемалық оқыту дәл осы қажеттілікті қамтамасыз ететін технологиялардың бірі ретінде ерекшеленеді. Сабақ барысында өмірмен байланысты жағдаяттарды пайдалану оқушының теориялық білімін тәжірибемен ұштастыруға мүмкіндік береді. Мысалы, математика сабағында дүкендегі сауда жағдайына негізделген есептерді талдау баланың күнделікті өмірдегі математикалық әрекеттерді түсінуіне көмектеседі. Ана тілі пәнінде белгілі бір мәселе бойынша пікірталас ұйымдастыру арқылы оқушы өз ойын дәлелдеуге үйренеді. Бұл оның коммуникативтік қабілетін жетілдіреді. Дүниетану сабақтарында экологиялық мәселелерге қатысты проблемалық тапсырмалар беру оқушының табиғатқа жауапкершілікпен қарауына ықпал етеді. Мұндай тапсырмалар баланың азаматтық ұстанымының қалыптасуына әсер етеді. Оқушы белгілі бір мәселенің шешімін іздеген сайын оның өмірлік тәжірибесі кеңейеді. Танымдық әрекет шынайы өмірмен байланысқанда ғана бала білімнің қажеттілігін сезінеді. Осы қажеттілік оқу мотивациясының тұрақты қалыптасуына негіз болады. Сондықтан проблемалық оқыту бастауыш мектепте тек интеллектуалдық дамудың құралы емес, өмірлік құзыреттілікті қалыптастырудың да тиімді жолы болып саналады.

Бастауыш сынып оқушыларының ойлау қабілетін дамытуда шығармашылық тапсырмалардың маңызы ерекше. Проблемалық оқыту барысында шығармашылық сипаттағы тапсырмалар жүйелі қолданылған кезде бала дайын үлгімен әрекет етуден біртіндеп алшақтайды. Ол өз ойын жаңа формада жеткізуге, өзгеше шешім іздеуге, белгілі бір құбылысты әртүрлі қырынан қарастыруға үйренеді. Әсіресе еркін пікір айтуға негізделген тапсырмалар баланың ішкі танымдық әлеуетін ашуға ықпал етеді. Мысалы, әдеби кейіпкердің орнында болса қандай әрекет жасайтынын сипаттау немесе белгілі бір оқиғаның басқа аяқталу нұсқасын құрастыру оқушының қиялын дамытады. Бұл әрекеттер тек шығармашылық қабілетті ғана емес, логикалық байланысты сақтау, себеп-салдарды түсіну, жүйелі ойлау дағдыларын да жетілдіреді. Бастауыш мектеп жасындағы бала үшін эмоциялық қабылдау маңызды орын алатындықтан, проблемалық тапсырмалардың мазмұны өмірге жақын әрі қызықты болғаны тиімді нәтиже береді. Егер бала тапсырманы өзінің өмірлік тәжірибесімен байланыстыра алса, оның сабаққа деген қызығушылығы артады. Мұндай жағдайда оқу әрекеті мәжбүрлі міндет емес, ішкі қажеттілікке айналады. Танымдық қызығушылықтың тұрақты қалыптасуы кейінгі оқу кезеңдеріндегі білім сапасының негізін қалайды. Сондықтан бастауыш сынып мұғалімі оқушыны тек дұрыс жауап айтуға емес, ойлауға, талдауға, ізденуге тәрбиелеуі қажет.

Қазіргі бастауыш мектеп тәжірибесінде проблемалық оқытуды ұйымдастыру барысында цифрлық технологиялардың мүмкіндіктері де кеңінен қолданылып келеді. Интерактивті тапсырмалар, электронды платформалар, визуалдық модельдер мен танымдық ойындар оқушының проблемалық жағдаятты қабылдауын жеңілдетеді. Әсіресе көрнекілікке бейім

бастауыш сынып оқушылары үшін визуалды ақпараттың ықпалы жоғары болады. Мұғалім бейнеүзінді, сурет немесе анимациялық материал көрсету арқылы белгілі бір мәселені ұсынған кезде бала сол жағдайды нақты елестетіп, шешім іздеуге белсенді қатысады. Цифрлық ортадағы проблемалық тапсырмалар оқушының дербес жұмыс жасауына мүмкіндік береді. Ол қателескен жағдайда тапсырманы қайта қарап, өз шешімін түзетуге үйренеді. Мұндай әрекет рефлексия жасау дағдысының қалыптасуына ықпал етеді. Проблемалық оқыту барысында цифрлық технологияны тиімді пайдалану оқушының ақпаратпен жұмыс істеу мәдениетін де жетілдіреді. Бала ақпаратты іздеу, салыстыру, іріктеу, қорытындылау әрекеттерін меңгере бастайды. Бұл қазіргі ақпараттық қоғам жағдайында аса маңызды құзыреттіліктердің бірі болып саналады. Дегенмен технологияны шамадан тыс қолдану оқушының тірі қарым-қатынасқа негізделген ойлау әрекетін әлсіретуі мүмкін екенін де ескеру қажет. Сондықтан мұғалім цифрлық мүмкіндіктерді педагогикалық мақсатқа сай үйлестіріп қолданған жағдайда ғана тиімді нәтижеге қол жеткізе алады.

Проблемалық оқытудың бастауыш білім беру жүйесіндегі маңызы оның баланың тұлғалық қалыптасуына кешенді ықпал етуімен айқындалады. Мұндай оқыту үдерісінде оқушы тек жаңа білім игеріп қана қоймай, өз ойын дәлелдеуге, пікірін қорғауға, өзгенің көзқарасын құрметтеуге үйренеді. Танымдық әрекетке негізделген сабақтарда оқушы өзін еркін сезінеді, себебі оның ойы бағаланады, пікірі тыңдалады, ізденісі қолдау табады. Осындай ортада өскен балада жауапкершілік, дербестік, табандылық қасиеттері қалыптасады. Проблемалық тапсырмаларды жүйелі орындау барысында оқушы күрделі жағдайдан шығу жолдарын іздеуге машықтанады. Бұл дағды оның болашақ өмірінде түрлі әлеуметтік және кәсіби мәселелерді шешуіне негіз болады. Бастауыш сынып кезеңінде қалыптасқан ойлау мәдениеті кейінгі оқу сатыларындағы интеллектуалдық дамудың іргетасына айналады. Сондықтан проблемалық оқытуды тек белгілі бір технология ретінде емес, оқушының жан-жақты дамуын қамтамасыз ететін тұтас педагогикалық ұстаным ретінде қарастыру қажет. Мұғалімнің шебер ұйымдастырылған проблемалық сабағы баланың бүкіл танымдық әлеміне әсер етіп, оны ізденімпаз, ойлы, белсенді тұлға ретінде қалыптастыруға мүмкіндік береді. Қазіргі қоғамға дәл осындай ойлай алатын, талдай білетін, жаңалыққа ашық ұрпақ қажет. Демек бастауыш мектепте проблемалық оқытуды жүйелі әрі мақсатты қолдану – уақыт талабынан туындаған педагогикалық қажеттілік.

Қорыта айтқанда, проблемалық оқыту бастауыш сынып оқушыларының ойлау қабілеттерін дамытудың аса тиімді әрі заманауи педагогикалық бағыты болып табылады. Бұл технология оқушының танымдық белсенділігін арттырып, білімді саналы түрде меңгеруіне жағдай жасайды. Проблемалық жағдаяттарды шешу барысында бала салыстыру, талдау, дәлелдеу, қорытынды жасау әрекеттерін меңгереді. Осындай әрекеттердің жиынтығы оның интеллектуалдық дамуына негіз болады. Проблемалық оқыту оқушыны дайын ақпаратты қабылдаушы емес, білімді өз әрекеті арқылы игеретін белсенді тұлға деңгейіне көтереді. Мұндай тәсіл бастауыш білім беру жүйесіндегі оқу сапасын арттырумен қатар, баланың өмірлік құзыреттіліктерінің қалыптасуына ықпал етеді. Сондықтан қазіргі бастауыш мектеп тәжірибесінде проблемалық оқыту технологиясын ғылыми негізде жүйелі қолдану білім беру үдерісінің тиімділігін арттырудың маңызды шарты болып саналады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Мұхтарқұлы, Т. Бастауыш сынып оқушыларының сыни тұрғыдан ойлауын дамыту әдістемесі. – Алматы: Ұлағат. – 168 б. 2020.
2. Әбілқасымова, А.Е. Оқытудағы проблемалық технологиялар: бастауыш мектеп мұғалімдеріне арналған әдістемелік нұсқаулық. – Нұр-Сұлтан: Назарбаев зияткерлік мектептері. – 112 б. 2019.
3. Лошкарева, Е.А. Развитие критического мышления младших школьников средствами проблемного обучения. Начальная школа плюс До и После, №2, 15-21 с. 2022.

Сұлтанбек Инас Ерболатқызы
Бастауыш білім беру мамандығының 4-курс студенті
Ж.Мусин атындағы Көкшетау жоғары қазақ педагогикалық колледжі
Ақмола облысы, Көкшетау қаласы

МЕКТЕПТЕГІ ОҚУ-ТӘРБИЕ ПРОЦЕСІН БАСҚАРУ МАЗМҰНЫ МЕН ОНЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Аңдатпа. Бұл мақалада мектептегі оқу-тәрбие процесін басқарудың мазмұны, оның педагогикалық жүйедегі орны, бастауыш сынып мұғалімінің басқарушылық қызметі және қазіргі білім беру кеңістігіндегі ұйымдастыру тетіктері жан-жақты қарастырылады. Оқу-тәрбие үдерісін басқару тек әкімшілік әрекеттер жиынтығы ретінде емес, оқушы тұлғасын қалыптастыруға бағытталған күрделі педагогикалық ықпал ету жүйесі ретінде сипатталады. Мақалада бастауыш білім беру кезеңіндегі басқару жұмыстарының психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері, мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі, сыныптағы эмоционалдық ахуалды реттеу жолдары, ата-анамен өзара байланыс орнатудың маңызы және тәрбиелік ортаны ұйымдастыру мәселелері терең талданады. Қазіргі қоғамдағы цифрландыру үдерісі мен білім беру мазмұнының жаңаруы жағдайында оқу-тәрбие процесін басқарудың жаңа тәсілдері мен педагогикалық технологияларының рөлі айқындалады. Білім беру ұйымындағы басқару мәдениетінің сапасы оқушының танымдық белсенділігіне, рухани-адамгершілік дамуына және әлеуметтік бейімделуіне тікелей ықпал ететіні ғылыми-педагогикалық тұрғыда негізделеді. Мақалада мұғалімнің тек білім беруші маман ғана емес, балалар ұжымын ұйымдастырушы, бағыттаушы, тұлғалық даму үдерісін үйлестіруші екендігі кеңінен ашылады. Оқу мен тәрбиенің біртұтастығы бастауыш мектептің негізгі ұстанымы ретінде қарастырылып, мұғалім әрекетінің мазмұны нақты педагогикалық пайымдаулар арқылы сипатталады. Автор білім беру кеңістігіндегі өзгерістерге сәйкес басқарудың икемді, гуманистік және нәтижеге бағытталған моделін ұсынудың маңызын көрсетеді.

Кілт сөздер: оқу-тәрбие процесі, педагогикалық басқару, бастауыш сынып мұғалімі, білім беру, тәрбие жұмысы, педагогикалық технология, мектеп басқаруы, оқушы тұлғасы, педагогикалық қарым-қатынас, құзыреттілік.

Мектептегі оқу-тәрбие процесін басқару мәселесі қай кезеңде де қоғамның рухани деңгейін, мемлекеттің интеллектуалдық әлеуетін және ұлт болашағының сапасын айқындайтын маңызды факторлардың бірі ретінде қарастырылып келеді, өйткені білім беру ұйымының ішкі құрылымындағы әрбір әрекет оқушы тұлғасының қалыптасуына тікелей ықпал етеді. Әсіресе бастауыш білім беру кезеңінде жүргізілетін басқару жұмыстарының жауапкершілігі ерекше сипатқа ие болады, себебі дәл осы кезеңде баланың дүниетанымы, мінез ерекшелігі, қарым-қатынас мәдениеті, білімге деген қызығушылығы мен әлеуметтік бейімделу қабілеті қалыптаса бастайды. Оқу-тәрбие процесін тиімді ұйымдастыру мұғалімнен тек кәсіби білімді ғана емес, терең психологиялық дайындықты, жоғары ұйымдастырушылық қабілетті, педагогикалық әдепті және үздіксіз ізденісті талап етеді. Қазіргі білім беру жүйесіндегі өзгерістер мектеп басқаруының мазмұнына да жаңа талаптар енгізіп отыр, өйткені

бүгінгі оқушы бұрынғыдай тек дайын ақпаратты қабылдаушы емес, өзіндік ойы қалыптасқан, еркін пікір білдіруге ұмтылатын, ақпараттық кеңістікте белсенді әрекет ететін тұлға ретінде танылуда. Мұндай жағдайда оқу-тәрбие процесін басқару авторитарлық тәсілдерден арылып, ынтымақтастыққа, серіктестікке және тұлғаға бағытталған педагогикалық қатынасқа негізделуі қажет. Мұғалім сыныптағы әрбір әрекеттің тәрбиелік маңызын терең түсініп, білім мазмұнын оқушының ішкі қажеттілігімен байланыстыра алғанда ғана оқу процесі шынайы нәтижеге қол жеткізеді. Бастауыш сыныптағы басқару жұмыстары көбіне баланың эмоциялық жағдайымен, танымдық белсенділігімен және әлеуметтік ортаға бейімделуімен тығыз байланыста жүзеге асады. Сондықтан мұғалім сабақ құрылымын жоспарлау барысында оқушылардың жас ерекшелігін, психологиялық тұрақтылығын, қабылдау деңгейін және жеке қызығушылықтарын ескеруге міндетті болады. Егер оқу процесі бірсарынды сипат алып, оқушының ішкі белсенділігі ескерілмесе, онда білім беру сапасы төмендеп қана қоймай, тәрбиелік ықпалдың да әлсірейтіні байқалады. Сол себепті оқу-тәрбие процесін басқару педагогикалық шеберлік пен ғылыми негізделген ұйымдастыру мәдениетінің өзара үйлесімінен туындайтын күрделі құбылыс ретінде қарастырылуы тиіс.

Қазіргі мектеп кеңістігіндегі оқу-тәрбие процесін ұйымдастыру мәселесі қоғамдағы әлеуметтік өзгерістермен, ақпараттық технологиялардың дамуымен және білім мазмұнының жаңаруымен тікелей байланысты сипат алуда, өйткені жаңа тарихи жағдайда қалыптасып келе жатқан ұрпақтың дүниетанымы мен өмірлік ұстанымы бұрынғы кезеңдермен салыстырғанда мүлде өзгеше деңгейде дамып келеді. Мұғалім енді тек пәндік білімді түсіндіруші рөлінде қалмай, оқушының тұлғалық әлеуетін ашуға ықпал ететін ұйымдастырушы, бағыттаушы және үйлестіруші маман дәрежесіне көтерілуі қажет. Оқу-тәрбие процесін басқарудың сапасы көбіне мұғалімнің кәсіби мәдениетіне, сөйлеу шеберлігіне, балалармен эмоционалдық байланыс орната алуына және сынып ішіндегі психологиялық ахуалды реттеу қабілетіне тәуелді болады. Бастауыш сынып оқушысы үшін мұғалім тұлғасы ерекше беделге ие болғандықтан, педагогтің әрбір сөзі, әрекеті және қарым-қатынас стилі бала санасына тікелей әсер етеді. Осыған байланысты педагогикалық басқару үдерісі тек ұйымдастыру шараларының жиынтығы емес, рухани ықпал ету кеңістігі ретінде қарастырылуы тиіс. Сабақ барысында оқушы өзін еркін сезініп, ойын ашық жеткізе алатын жағдай қалыптасқанда ғана танымдық белсенділік жоғарылайды және білім мазмұны тұлғалық құндылыққа айналады. Мұғалім оқу процесін жоспарлау кезінде тек оқу бағдарламасының талаптарын орындаумен шектелмей, оқушының ішкі мүмкіндігін дамытуға бағытталған шығармашылық тапсырмалар мен тәрбиелік мазмұндағы әрекеттерді де тиімді кіріктіре білуі қажет. Бастауыш мектепте қолданылатын әрбір әдіс оқушының психологиялық ерекшелігіне сәйкес келуі маңызды, себебі шамадан тыс талап қою немесе оқушыны үнемі бақылауда ұстау баланың ішкі еркіндігін шектеп, оқу мотивациясының әлсіреуіне әкелуі мүмкін. Сондықтан педагогикалық басқару үдерісінде сенімге негізделген қарым-қатынас пен ізгілік қағидалары жетекші орын алуға тиіс. Мұғалім мен оқушы арасындағы өзара түсіністік неғұрлым жоғары болған сайын, оқу-тәрбие жұмыстарының нәтижесі де соғұрлым сапалы болатыны тәжірибе жүзінде дәлелденіп келеді.

Мектептегі оқу-тәрбие процесін басқарудың тиімділігі көбіне ұжымдық әрекетті дұрыс ұйымдастырумен байланысты болады, өйткені педагогикалық ортадағы әрбір субъектінің өзара байланысы білім сапасына ғана емес, тәрбиелік ахуалдың тұрақтылығына да ықпал етеді. Бастауыш сыныптағы оқушылар ұжымын қалыптастыру барысында мұғалім олардың жеке ерекшеліктерін назардан тыс қалдырмай, ортақ мақсатқа біріктірудің жолдарын іздестіруі қажет. Ұжымдық жұмыс барысында бала өз пікірін білдіруге, өзгені тыңдауға, жауапкершілік алуға және ортақ шешім қабылдауға үйренеді. Мұндай дағдылардың қалыптасуы кейінгі әлеуметтік өмірге бейімделудің маңызды алғышарты болып саналады. Оқу-тәрбие процесін басқару барысында мұғалім тек тәртіп сақтауды көздейтін бақылаушы рөлінде қалып қоймауы тиіс, керісінше балалардың ішкі әлеуетін дамытуға ықпал ететін ынталандырушы тұлға деңгейіне көтерілуі қажет. Егер оқушы мұғалім тарапынан түсіністік пен қолдау сезінсе, онда оның оқу әрекетіне деген қызығушылығы артып, өз мүмкіндігіне

деген сенімі нығая түседі. Қазіргі педагогика ғылымында білім алушының эмоционалдық қауіпсіздігі маңызды мәселе ретінде қарастырылып жүргені де сондықтан. Себебі психологиялық қысым жағдайында тәрбиеленген балада шығармашылық белсенділік төмендеп, ішкі тұйықталу белгілері байқалуы мүмкін. Мұғалім оқу-тәрбие процесін ұйымдастыру кезінде әр баланың жетістігін бағалап, оның бойындағы жағымды қасиеттерді дамытуға басымдық беруі керек. Әсіресе бастауыш мектеп жасындағы балалар үшін мадақтау мен қолдау ерекше мотивациялық күшке ие болады. Мұғалім тарапынан көрсетілген сенім баланың өзін тұлға ретінде сезінуіне, мектеп өміріне белсенді араласуына және өзіндік бағасының қалыптасуына ықпал етеді.

Оқу-тәрбие процесін басқарудағы маңызды бағыттардың бірі – ата-анамен өзара тиімді байланыс орнату мәселесі, өйткені бала тәрбиесінің нәтижелілігі мектеп пен отбасы арасындағы рухани сабақтастыққа тікелей тәуелді болып келеді. Бастауыш сынып оқушысы үшін отбасы тәрбиесі мен мектептегі педагогикалық ықпал өзара үйлескен жағдайда ғана толыққанды тұлғалық даму жүзеге асады. Кей жағдайда ата-аналардың бала тәрбиесіне формалды көзқараспен қарауы немесе мектеппен байланысты әлсіретуі оқушының оқу үлгеріміне де, мінез-құлқына да теріс әсер етуі мүмкін. Сондықтан мұғалім ата-анамен тек жиналыс өткізу деңгейінде ғана емес, тұрақты педагогикалық серіктестік негізінде жұмыс жүргізуі қажет. Мұндай қарым-қатынас барысында баланың жеке ерекшелігі, қызығушылығы, эмоционалдық жағдайы және әлеуметтік ортасы ескерілуі тиіс. Ата-ананың мектеп өміріне белсенді араласуы оқушының жауапкершілік сезімін арттырып қана қоймай, оның оқу әрекетіне деген ынтасын да күшейтеді. Мұғалім мен ата-ана арасындағы сенімді байланыс баланың бойында екіжақты қолдау сезімін қалыптастырады, ал бұл жағдай оның психологиялық тұрақтылығына оң ықпал етеді. Қазіргі кезеңде ақпараттық технологиялардың дамуы ата-анамен байланыс орнатудың жаңа мүмкіндіктерін ашып отыр. Дегенмен цифрлық қарым-қатынас шынайы педагогикалық байланысты толық алмастыра алмайды, себебі тәрбиелік ықпал ең алдымен адами қатынас арқылы жүзеге асады. Мұғалім ата-анамен сөйлесу барысында тек кемшіліктерді көрсетуге емес, баланың жетістіктерін де атап өтуге көңіл бөлгені жөн. Өйткені педагогикалық қолдау мен сенімге негізделген қатынас отбасы мен мектеп арасындағы өзара түсіністікті нығайтып, оқу-тәрбие процесінің сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Қазіргі білім беру жүйесіндегі жаңартылған мазмұн оқу-тәрбие процесін басқару құрылымына жаңа сипат енгізіп отыр, өйткені бүгінгі мектеп оқушысы өмірлік жағдаяттарда өз білімін еркін қолдана алатын, сыни ойлайтын және әлеуметтік жауапкершілігі қалыптасқан тұлға ретінде тәрбиеленуі тиіс. Осы мақсатқа қол жеткізу үшін мұғалім дәстүрлі оқыту тәсілдерін заманауи педагогикалық технологиялармен ұштастыра отырып, білім алушының танымдық белсенділігін арттыруға бағытталған орта қалыптастыруы қажет. Бастауыш сыныпта ойын технологияларын, зерттеушілік әрекеттерді, шығармашылық тапсырмаларды және диалогтік оқыту әдістерін тиімді пайдалану оқушылардың сабаққа қызығушылығын күшейтеді. Оқу-тәрбие процесін басқарудағы басты міндеттердің бірі – білім мазмұнын баланың өмірлік тәжірибесімен байланыстыра білу. Егер оқушы алған білімінің күнделікті өмірмен байланысын түсінсе, онда оның оқу әрекетіне деген ішкі қажеттілігі қалыптаса бастайды. Мұғалімнің кәсіби шеберлігі көбіне осындай байланыстарды орната алуымен айқындалады. Бастауыш сыныптағы әр сабақ баланың дүниетанымын кеңейтіп қана қоймай, оның адамгершілік қасиеттерін дамытуға ықпал етуі тиіс. Себебі тәрбиеден ажыраған білім тұлғаның рухани дамуына толық мүмкіндік бере алмайды. Мұғалім оқу процесін ұйымдастыру кезінде балалардың бір-бірімен ынтымақтастықта әрекет етуіне жағдай жасағанда, сынып ішінде өзара сыйластық пен жауапкершілік мәдениеті қалыптасады. Білім беру үдерісіндегі мұндай орта оқушының өзін қауіпсіз әрі еркін сезінуіне ықпал етеді. Қазіргі педагогика ғылымында оқу мен тәрбиенің тұтастығы негізгі қағида ретінде қарастырылуының басты себебі де осы қажеттіліктен туындайды.

Педагогикалық басқару үдерісінің нәтижелі болуы мұғалімнің кәсіби рефлексия жүргізе алу қабілетімен де тығыз байланысты, өйткені өз әрекетіне талдау жасай алмаған маман білім

беру сапасын үнемі жетілдіріп отыра алмайды. Бастауыш сынып мұғалімі әр сабақтан кейін оқушылардың оқу белсенділігіне, эмоционалдық күйіне, тапсырмаларды қабылдау деңгейіне және қарым-қатынас ерекшеліктеріне назар аударып отыруы қажет. Осындай талдау негізінде педагог келесі сабақтың мазмұнын тиімді жоспарлап, оқыту әдістерін жетілдіруге мүмкіндік алады. Мұғалімнің кәсіби рефлексиясы тек өзінің жетістігін бағалау емес, кездескен қиындықтардың себептерін анықтап, оларды шешудің жаңа жолдарын іздестіру әрекеті болып саналады. Қазіргі мектеп тәжірибесінде кей жағдайда мұғалімдердің құжаттық жұмыстарға шамадан тыс тартылуы олардың шығармашылық ізденісіне кедергі келтіріп жатады. Мұндай жағдайда оқу-тәрбие процесін басқарудың мазмұны формалды сипат алып, педагогикалық ықпалдың сапасы әлсіреуі мүмкін. Сондықтан білім беру ұйымындағы басқару жүйесі мұғалімнің кәсіби дамуына қолдау көрсететін бағытта құрылуы маңызды. Педагог өзін еркін сезініп, жаңашыл идеяларын жүзеге асыруға мүмкіндік алған кезде ғана шығармашылық белсенділік қалыптасады. Мұғалімнің кәсіби мотивациясы жоғары болған сайын оның оқушылармен жұмысындағы нәтижелілік деңгейі де арта түседі. Бастауыш мектеп мұғалімі үшін кәсіби құзыреттілік тек пәндік біліммен шектелмейді, ол баланың ішкі жан дүниесін түсіне алу қабілетімен, тәрбиелік ықпал жүргізу шеберлігімен және адами қарым-қатынас мәдениетімен толықтырылады. Сондықтан оқу-тәрбие процесін басқару мәселесі педагог тұлғасының кәсіби және рухани дамуын қатар қарастыруды қажет етеді.

Қазіргі кезеңде мектептегі оқу-тәрбие процесін басқару ұлттық құндылықтарды сақтау және оларды жас ұрпақтың санасына сіңіру міндетімен де тығыз сабақтасып отыр, өйткені жаһандану үдерісінің күшеюі ұлттық болмысқа әсер ететін түрлі мәдени ықпалдардың артуына себеп болуда. Бастауыш мектеп – баланың рухани негізі қаланатын маңызды орта болғандықтан, мұғалім оқу мазмұны арқылы ұлттық дүниетанымды, ана тіліне құрметті, адамгершілік қасиеттерді және тарихи сананы қалыптастыруға ерекше көңіл бөлуі қажет. Егер тәрбие жұмыстары тек ресми іс-шаралар деңгейінде қалып қойса, онда оның бала санасына терең ықпал ету мүмкіндігі төмендейді. Сондықтан ұлттық құндылықтарды оқушының күнделікті әрекетімен, мінез-құлқымен және өмірлік тәжірибесімен байланыстыра ұйымдастыру маңызды. Мұғалім көркем әдебиетті, халық ауыз әдебиетін, ұлттық ойындарды және дәстүрлі мәдени элементтерді сабақ мазмұнымен ұштастыра білген жағдайда тәрбиелік ықпалдың тиімділігі арта түседі. Бастауыш сыныптағы бала көбіне эмоциялық қабылдау арқылы үйренетіндіктен, тәрбиелік мазмұндағы әрекеттер әсерлі әрі шынайы ұйымдастырылуы қажет. Мұғалімнің сөйлеу мәдениеті, киім үлгісі, мінез-құлқы және адамдармен қарым-қатынасы да оқушы үшін үлгі болатын маңызды факторлардың қатарына жатады. Осы себепті педагог тұлғасы оқу-тәрбие процесін басқарудың негізгі тетіктерінің бірі ретінде қарастырылуы тиіс. Білім беру ұйымындағы рухани орта неғұрлым ізгі сипатта ұйымдастырылса, оқушының тұлғалық дамуы да соғұрлым үйлесімді қалыптасады. Ұлттық тәрбие мен заманауи білім беру талаптарының үйлесімі бастауыш мектептегі педагогикалық басқарудың басты бағыттарының біріне айналуы қажет.

Мектептегі оқу-тәрбие процесін басқару мәселесі уақыт өткен сайын күрделеніп келе жатқанымен, оның негізгі мақсаты өзгермейді, яғни оқушыны жан-жақты дамыған, рухани бай, әлеуметтік жауапкершілігі жоғары тұлға ретінде қалыптастыру міндеті әрқашан өзектілігін сақтай береді. Қазіргі педагогикалық кеңістікте мұғалімнің рөлі бұрынғыдан әлдеқайда кеңейіп, ол тек білім беруші маман емес, балалар ұжымын ұйымдастырушы, тәрбие жұмысын үйлестіруші, ата-анамен серіктестік орнатушы және оқушының ішкі мүмкіндігін ашуға ықпал етуші жетекші тұлға ретінде танылуда. Оқу-тәрбие процесін тиімді басқару үшін мектеп ішінде өзара құрметке негізделген психологиялық орта қалыптасуы қажет, себебі сенім мен түсіністік орныққан ұжымда ғана шығармашылық белсенділік пен танымдық қызығушылық жоғары деңгейде дамиды. Бастауыш сынып мұғалімі баланың алғашқы әлеуметтік тәжірибесін қалыптастыратын маңызды тұлға болғандықтан, оның кәсіби мәдениеті мен адами болмысы оқу-тәрбие жұмыстарының сапасына тікелей әсер етеді. Қазіргі кезеңдегі білім беру жүйесі мұғалімнен үздіксіз ізденісті, икемділікті және жаңашыл көзқарасты талап етеді. Мұғалім өз тәжірибесін заман талабына сәйкес жетілдіріп отырғанда

ғана оқу процесін нәтижелі ұйымдастырып, тәрбиелік ықпалдың сапасын арттыра алады. Білім беру ұйымындағы басқару жұмыстары оқушының жеке ерекшелігін құрметтеуге, оның ішкі мүмкіндігін дамытуға және әлеуметтік ортаға еркін бейімделуіне жағдай жасауға бағытталуы тиіс. Сонда ғана мектеп қоғамның рухани дамуына ықпал ететін шынайы тәрбиелік ортаға айналады. Педагогикалық басқарудың гуманистік сипаты күшейген сайын білім беру жүйесінің де сапалық деңгейі артып, оқушы тұлғасының үйлесімді дамуына мүмкіндік туады. Сондықтан мектептегі оқу-тәрбие процесін басқару мәселесі тек педагогикалық міндет емес, ұлттық болашақты қалыптастыруға бағытталған стратегиялық маңызы бар қоғамдық құндылық ретінде қарастырылуы қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Мұқанов, М.М. Психология: Оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2021. – 280 б.
2. Әбілов, Қ.Қ. Педагогика: Жоғары оқу орындарына арналған оқулық. – Қарағанды: «Болашақ-Баспа», 2019. – 384 б.
3. Симонов, В.П. Педагогический менеджмент: 50 ноу-хау в области управления образовательным процессом. – М.: Педагогическое общество России, 2017. – 427 с.
4. Bush, T. Theories of Educational Leadership and Management. – 5th ed. – London: SAGE Publications, 2020. – 208 p.

Қайролла Тахмина Ержанқызы
Бастауыш білім беру мамандығының 4-курс студенті
Ж.Мусин атындағы Көкшетау жоғары қазақ педагогикалық колледжі
Ақмола облысы, Көкшетау қаласы

ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ПӘНІНДЕ «ЗАТТАР ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ҚАСИЕТТЕРІ» БӨЛІМІН ОҚЫТУДЫҢ ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗДЕРІ

Аннотация: мақалада жаратылыстану пәніндегі «Заттар және олардың қасиеттері» бөлімін оқытудың ғылыми-әдістемелік негіздері қарастырылады. Оқушылардың зерттеушілік ойлауын, функционалдық сауаттылығын және жаратылыстану-ғылыми құзыреттілігін қалыптастырудағы заманауи педагогикалық тәсілдердің тиімділігі талданады. Сонымен қатар тәжірибелік жұмыстар, STEM-білім беру, цифрлық технологиялар және нейропедагогикалық әдістер арқылы заттардың қасиеттерін оқытудың маңызы ғылыми тұрғыдан негізделеді. Мақалада оқушылардың ғылыми дүниетанымын дамыту, сыни ойлау қабілетін жетілдіру және зерттеу мәдениетін қалыптастыру мәселелері кеңінен қарастырылады.

Кілт сөздер: жаратылыстану, заттар және олардың қасиеттері, зерттеушілік оқыту, функционалдық сауаттылық, STEM-білім беру, тәжірибелік жұмыс, ғылыми ойлау, нейропедагогика, цифрлық технологиялар, интерактивті оқыту.

Қазіргі білім беру кеңістігінде жаратылыстану пәні оқушының қоршаған ортаны ғылыми тұрғыдан тануына, табиғи құбылыстар арасындағы себеп-салдарлық байланысты түсінуіне және зерттеушілік мәдениетін қалыптастыруға бағытталған кешенді пән ретінде қарастырылады. Әсіресе «Заттар және олардың қасиеттері» бөлімі бастауыш және негізгі білім деңгейіндегі жаратылыстану мазмұнының іргелі компоненттерінің бірі болып табылады, себебі бұл бөлім арқылы оқушылар табиғаттағы барлық денелер мен құбылыстардың материалдық негізін түсінуге алғашқы қадам жасайды. Заттың құрылымы, күйі, физикалық қасиеттері және өзгерістері туралы білім баланың ғылыми дүниетанымының қалыптасуына негіз болады.

Бұл бөлімді оқытудың ғылыми-әдістемелік негізі оқушының тек дайын ақпаратты қабылдауына емес, табиғи нысандарды бақылау, салыстыру, талдау және тәжірибе жасау арқылы қорытынды шығару қабілетін дамытуға бағытталуы тиіс. Себебі жаратылыстану ғылымының өзегі – эмпирикалық бақылау мен зерттеу әрекеті. Сондықтан қазіргі педагогикада «оқушы – зерттеуші» моделі кеңінен қолданылып, сабақ барысында эксперименттік әрекет негізгі орынға шығуда. Мұндай тәсіл заттардың қасиеттерін механикалық жаттаудан гөрі олардың табиғи мәнін түсінуге мүмкіндік береді.

«Заттар және олардың қасиеттері» бөлімін оқытуда ғылыми ұғымдардың кезеңдік қалыптасу теориясы ерекше маңызды. Оқушылар заттың түсі, иісі, пішіні немесе қаттылығы сияқты сыртқы белгілерін қабылдаудан бастап, біртіндеп оның ішкі құрылымы, агрегаттық күйі және молекулалық ерекшеліктері туралы түсінікке өтеді. Бұл процесс нақтыдан абстрактіге көшу принципіне негізделеді. Сондықтан оқыту барысында визуалды модельдер, тәжірибелік бақылаулар және интерактивті құралдар кеңінен қолданылуы қажет.

Қазіргі нейропедагогикалық зерттеулер бойынша, бастауыш және орта буындағы оқушылар қоршаған әлем туралы ақпаратты көпарналы қабылдау арқылы тиімді меңгереді. Яғни бала заттың қасиетін тек оқып қана қоймай, оны көруі, ұстауы, иісін сезуі және тәжірибе арқылы бақылауы қажет. Мұндай сенсорлық интеграция баланың миындағы нейрондық байланыстарды күшейтіп, ұзақ мерзімді есте сақтауды қамтамасыз етеді. Сондықтан табиғи материалдармен жұмыс істеу, зертханалық тәжірибелер ұйымдастыру және интерактивті модельдерді қолдану ғылыми ұғымдардың терең қалыптасуына ықпал етеді.

Қазіргі әдістемеде жаратылыстану пәнін оқыту функционалдық сауаттылықпен тығыз байланыстырылады. Бұл оқушының алған білімін өмірлік жағдайда қолдану қабілетін білдіреді. Мысалы, заттардың ерігіштік қасиетін түсіну күнделікті тұрмыстағы тазалық құралдарын қолданумен, ал жылу өткізгіштік қасиеті киім немесе құрылыс материалдарын таңдаумен байланыстырылады. Осындай өмірлік контекст арқылы оқушы ғылымның практикалық маңызын түсінеді.

«Заттар және олардың қасиеттері» бөлімін оқытуда тәжірибелік жұмыстар ерекше орын алады. Эксперимент арқылы бала ғылыми бақылау жүргізуді, болжам жасауды және қорытынды шығаруды үйренеді. Мысалы, суға әртүрлі заттарды салып, олардың батуы немесе қалқуын бақылау оқушының тығыздық туралы алғашқы түсінігін қалыптастырады. Мұндай әрекеттер зерттеушілік ойлауды дамытып қана қоймай, ғылыми әдіснаманың негіздерін меңгеруге мүмкіндік береді.

Цифрлық технологиялар қазіргі жаратылыстану сабақтарының мазмұнын жаңа деңгейге көтеруде. Виртуалды зертханалар, 3D модельдер және анимациялық симуляциялар арқылы оқушылар молекулалардың қозғалысын, зат күйінің өзгеруін немесе химиялық процестерді визуалды түрде бақылай алады. Бұл абстрактілі ғылыми ұғымдарды түсінуді жеңілдетеді және оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады.

Жасанды интеллект негізіндегі білім беру платформалары да жаратылыстану пәнін оқытуда жаңа мүмкіндіктер ұсынады. AI жүйелері оқушының қателіктерін талдап, оның білім

деңгейіне сәйкес тапсырмалар ұсынады. Сонымен қатар интеллектуалды платформалар тәжірибелік жұмыстардың нәтижелерін автоматты талдауға мүмкіндік береді. Бұл оқытуды жекелендірілген және аналитикалық деңгейге шығарады.

Қазіргі экологиялық мәселелер жағдайында «заттар және олардың қасиеттері» бөлімі экологиялық біліммен де интеграциялануы тиіс. Оқушылар пластик, металл, шыны және органикалық материалдардың қасиеттерін зерттей отырып, олардың қоршаған ортаға әсерін түсінеді. Бұл экологиялық мәдениетті қалыптастыруға және жауапты тұтыну дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

STEM және STEAM технологиялары бұл бөлімді оқытуда пәнаралық байланысты күшейтеді. Мысалы, заттардың қасиеттерін зерттеу барысында математикадағы өлшеу, технологиядағы материалтану және өнердегі түстер мен текстура ұғымдары біріктіріледі. Мұндай интеграция оқушының кешенді ойлау қабілетін дамытады.

Инклюзивті білім беру жағдайында жаратылыстану сабақтарын ұйымдастыруда бейімделген әдістер қолданылуы тиіс. Көру, есту немесе когнитивтік ерекшеліктері бар балалар үшін тактильді материалдар, аудио түсіндірмелер және визуалды қолдау жүйелері пайдаланылады. Бұл барлық оқушының ғылыми білімді тең меңгеруіне мүмкіндік береді.

Жаратылыстану пәніндегі зерттеушілік әрекет оқушының сыни ойлау қабілетін де дамытады. Ол тек дайын ақпаратты қабылдамай, тәжірибе нәтижесін талдайды, салыстырады және дәлелдейді. Мұндай дағдылар қазіргі ақпараттық қоғамда өте маңызды, себебі ғылыми сауаттылық жалған ақпаратты ажырата білуге мүмкіндік береді.

Қазіргі жаратылыстану білімінің басты ерекшеліктерінің бірі – оқушыны дайын теорияны қабылдаушы емес, қоршаған ортаны ғылыми тұрғыдан зерттеуші субъект ретінде қалыптастыру. Осы тұрғыдан алғанда «Заттар және олардың қасиеттері» бөлімі оқушының табиғат туралы алғашқы ғылыми түсініктерін қалыптастыратын маңызды когнитивтік алаң болып табылады. Бұл бөлім арқылы бала табиғаттағы барлық денелердің белгілі бір қасиеттерге ие екенін, олардың құрылымы мен күйі өзгергенімен, заттың табиғи негізі сақталатынын түсіне бастайды. Мұндай түсінік ғылыми дүниетанымның алғашқы моделін қалыптастырады.

Қазіргі ғылыми-әдістемелік жүйеде заттар туралы білім беру тек физикалық қасиеттерді сипаттаумен шектелмейді, ол оқушының зерттеушілік мәдениетін дамытуға бағытталады. Мысалы, заттың қаттылығы, иілгіштігі, ерігіштігі немесе магниттік қасиеттері тәжірибе арқылы зерттелген кезде оқушы тек нәтижені қабылдамайды, сонымен қатар себеп-салдарлық байланысты анықтауға үйренеді. Бұл ғылыми танымның логикалық құрылымын қалыптастыруға ықпал етеді. Мұндай әрекет барысында оқушы бақылау, салыстыру, жіктеу және қорытынды шығару дағдыларын меңгереді.

Жаратылыстану сабақтарында тәжірибелік әрекетті ұйымдастыру қазіргі конструктивистік педагогика қағидаларына негізделеді. Конструктивизм теориясы бойынша, білім дайын күйінде берілмейді, ол оқушының өз тәжірибесі арқылы құрастырылады. Сондықтан заттардың қасиеттерін зерттеу кезінде балаларға дайын анықтама беруден гөрі, оларды тәжірибе жасауға және өз қорытындысын айтуға бағыттау тиімді. Бұл тәсіл оқушылардың ішкі танымдық мотивациясын күшейтеді және ғылыми ізденіске қызығушылығын арттырады.

Нейропсихологиялық зерттеулер көрсеткендей, тәжірибелік әрекет барысында баланың бірнеше анализаторлық жүйесі қатар жұмыс істейді. Бала затты көреді, ұстайды, кей жағдайда дыбысын естиді немесе иісін сезеді. Осындай көпарналы сенсорлық қабылдау нәтижесінде ақпарат мида тұрақты нейрондық байланыстар арқылы бекітіледі. Сондықтан жаратылыстану сабақтарында табиғи материалдарды пайдалану, тәжірибелік бақылаулар жүргізу және зертханалық жұмыстар ұйымдастыру оқыту тиімділігін едәуір арттырады.

Қазіргі цифрлық дәуірде жаратылыстану пәнін оқыту виртуалды және кеңейтілген шынайылық (VR/AR) технологияларымен де толықтырылуда. Мұндай технологиялар арқылы оқушылар молекулалардың қозғалысын, заттардың агрегаттық күйінің өзгеруін және микродеңгейдегі процестерді визуалды түрде бақылай алады. Бұл әсіресе көзге көрінбейтін

ғылыми құбылыстарды түсіндіруде өте маңызды. Виртуалды модельдер күрделі теориялық ұғымдарды нақты әрі қолжетімді етеді.

Жаратылыстану пәніндегі заманауи әдістеменің тағы бір маңызды бағыты – inquiry-based learning, яғни зерттеуге негізделген оқыту. Бұл модельде сабақ сұрақтан басталады. Мысалы: «Неліктен кейбір заттар суда ериді, ал кейбіреулері ерімейді?» немесе «Неге металл жылуды тез өткізеді?» деген сұрақтар оқушыларды зерттеу әрекетіне ынталандырады. Мұндай тәсіл ғылыми қызығушылықты дамытып қана қоймай, логикалық және сыни ойлау қабілетін күшейтеді.

Қазіргі білім беру жүйесінде экологиялық компонент те ерекше маңызға ие. Заттардың қасиеттерін зерттеу барысында олардың қоршаған ортаға әсері, қайта өңделуі және экологиялық қауіпсіздігі қарастырылады. Мысалы, пластиктің ыдырау ерекшеліктерін немесе қағаздың қайта өңделу процесін талдау оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастырады. Бұл ғылыми білімді әлеуметтік жауапкершілікпен ұштастыруға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар STEM-білім беру жағдайында жаратылыстану пәні технология және инженерлік бағыттармен интеграцияланады. Оқушылар әртүрлі материалдардың қасиеттерін зерттей отырып, шағын инженерлік жобалар жасайды. Мысалы, су өткізбейтін құрылым құрастыру немесе жылуды сақтайтын материалды анықтау сияқты тәжірибелер арқылы теориялық білім практикалық әрекетпен байланысады. Бұл тәсіл оқушылардың жобалық ойлау қабілетін дамытады.

Қазіргі педагогикада формативті бағалау жүйесі де маңызды рөл атқарады. Жаратылыстану сабақтарында бағалау тек соңғы нәтижеге емес, зерттеу процесіне, бақылау жүргізу қабілетіне және қорытынды жасау сапасына бағытталуы тиіс. Мұндай тәсіл оқушыны қателесуден қорықпауға және ғылыми ізденіс процесіне белсенді қатысуға ынталандырады.

Жасанды интеллект негізіндегі білім беру платформалары зерттеу нәтижелерін автоматты түрде талдауға мүмкіндік береді. AI жүйелері оқушының тәжірибе жасау логикасын, жауап құрылымын және қателесу типін анықтап, жекелендірілген ұсыныстар береді. Бұл білім беру процесін аналитикалық және дербестендірілген деңгейге көтереді.

Осылайша, «Заттар және олардың қасиеттері» бөлімін оқыту қазіргі білім беру жүйесінде ғылыми дүниетанымды, зерттеушілік мәдениетті және функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың негізгі құралы болып табылады. Заманауи әдістемелік тәсілдер, цифрлық технологиялар, нейропедагогика және тәжірибелік оқыту интеграциясы арқылы оқушылардың ғылымға деген қызығушылығын арттырып, олардың табиғатты ғылыми тұрғыдан тану қабілетін дамытуға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Выготский Л. С. Педагогическая психология. – М.: Юрайт, 2021. – 512 с.
2. Леонтович А. В. Исследовательская деятельность учащихся. – М.: Просвещение, 2020. – 224 с.
3. Хуторской А. В. Современная дидактика. – СПб.: Питер, 2021. – 544 с.
4. Асмолов А. Г. Психология личности: культурно-историческое понимание развития человека. – М.: Смысл, 2020. – 448 с.
5. Полат Е. С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования. – М.: Академия, 2021. – 368 с.
6. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Академия, 2020. – 192 с.
7. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий. – М.: Народное образование, 2021. – 816 с.
8. Иванова Н. В. Методика преподавания естествознания в начальной школе. – М.: Владос, 2020. – 320 с.
9. Пак М. С. Теория и методика обучения естествознанию. – СПб.: РГПУ им. Герцена, 2019. – 284 с.

Амантай Айғаным Сәрсенбайқызы
Бастауыш білім беру мамандығының 4-курс студенті
Ж.Мусин атындағы Көкшетау жоғары қазақ педагогикалық колледжі
Ақмола облысы, Көкшетау қаласы

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ МАЗМҰНЫ АЯСЫНДА ПЕДАГОГТЫҢ ШЕБЕРЛІГІН ЖЕТІЛДІРУ ӘДІСТЕРІ

Аннотация. Бұл мақалада жаңартылған білім мазмұны жағдайындағы бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби шеберлігін жетілдіру мәселесі ғылыми-публицистикалық және әдеби стиль аясында жан-жақты қарастырылады. Қазіргі білім кеңістігіндегі өзгерістер педагог тұлғасына жаңа талаптар қойып отырғандықтан мұғалімнің тек пәндік біліммен шектелмей, оқушының жеке дамуын ұйымдастыратын, сыни ойлауды қалыптастыратын, эмоционалдық қолдау көрсете алатын, білім беру үдерісін технологиялық тұрғыдан тиімді құрастыратын маман ретінде қалыптасуы маңызды екендігі талданады. Мақалада жаңартылған білім мазмұнының бастауыш білім жүйесіне ықпалы, педагогикалық шеберліктің құрылымдық компоненттері, кәсіби құзыреттілікті жетілдірудің заманауи бағыттары, цифрлық технологиялардың мүмкіндіктері, шығармашылық ізденіс пен рефлексияның мұғалім қызметіндегі рөлі кең көлемде сипатталады. Бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби дамуындағы үздіксіз білім алудың маңызы, педагогикалық тәжірибені саралау, оқыту әдістерін жаңарту, оқушы тұлғасына бағытталған оқытуды ұйымдастыру мәселелері терең зерделенеді. Автор мұғалімнің кәсіби мәдениеті мен рухани дүниесінің сабақ сапасына ықпалын ашып көрсетіп, білім беру жүйесіндегі өзгерістердің педагог санасына әсерін талдайды. Мақалада мұғалімнің шығармашылық әлеуетін арттыруға бағытталған әдістер мен педагогикалық тәжірибені жетілдіру жолдары ғылыми тұжырымдармен сабақтастырыла отырып беріледі. Зерттеу мазмұны қазіргі бастауыш білім беру жүйесіндегі жаңашыл педагог бейнесін қалыптастыруға бағытталған теориялық ойлар мен тәжірибелік пайымдауларды қамтиды.

Кілт сөздер: жаңартылған білім мазмұны, педагогикалық шеберлік, бастауыш білім, кәсіби құзыреттілік, шығармашылық ізденіс, цифрлық технология, оқыту әдістері, рефлексия, функционалдық сауаттылық, білім беру үдерісі.

Қазіргі қоғамдағы өзгерістердің қарқыны адамзат өркениетінің даму бағытын түбегейлі өзгертіп отырған кезеңде білім беру жүйесіне қойылатын талаптар да бұрынғыдан әлдеқайда күрделене түсті. Әсіресе бастауыш білім беру саласында қызмет ететін мұғалімдердің кәсіби болмысы мен педагогикалық ұстанымы жаңа мазмұндағы білім беру жүйесінің басты тірегіне айналып отыр. Өйткені бастауыш сынып оқушысының дүниетанымы, білімге деген қызығушылығы, тұлғалық қалыптасуы мен рухани бағдары алғаш рет мектеп қабырғасында айқындала бастайды. Мұндай жағдайда мұғалім тек білім беруші ғана емес, баланың ішкі әлеуетін ашатын, оның өмірге деген көзқарасын қалыптастыратын рухани жетекші қызметін де қатар атқарады. Жаңартылған білім мазмұнының енгізілуі мұғалім қызметінің құрылымына елеулі өзгерістер алып келді, себебі бұл жүйе оқушыны дайын ақпаратты қабылдаушы ретінде

емес, өз бетінше ойлай алатын, мәселені талдайтын, қорытынды жасайтын тұлға ретінде қалыптастыруды көздейді. Осыған байланысты педагогтың кәсіби шеберлігі тек теориялық білім көлемімен емес, білімді тәжірибеде қолдану қабілетімен, әдістемелік икемділігімен, шығармашылық ізденісімен және педагогикалық мәдениетімен өлшенетін болды. Қазіргі бастауыш сынып мұғалімі өзгермелі қоғам талаптарына бейімделе алатын, білім беру технологияларын тиімді пайдалана білетін, оқушының психологиялық ерекшеліктерін терең түсінетін тұлға болуы қажет. Себебі жаңартылған білім беру жүйесінде мұғалімнің әрбір әрекеті оқушының жеке қабілетін дамытуға бағытталуы тиіс. Білім беру үдерісіндегі осындай жаңашылдықтар педагогтың кәсіби деңгейін үздіксіз жетілдіру қажеттігін алдыңғы орынға шығарды. Мұғалімнің кәсіби өсуі оның ішкі рухани қажеттілігіне айналмайынша білім сапасын арттыру туралы айту мүмкін емес. Сондықтан педагогикалық шеберлікті жетілдіру бүгінгі күннің стратегиялық маңызы бар мәселелерінің біріне айналып отыр.

Жаңартылған білім мазмұнының басты ерекшелігі оқушының функционалдық сауаттылығын дамытуға басымдық беруінде жатыр. Бұрынғы дәстүрлі оқыту жүйесінде білім көлемі негізгі көрсеткіш ретінде қарастырылса, қазіргі кезеңде сол білімді өмірлік жағдаяттарда қолдана алу қабілеті маңызды болып отыр. Мұндай өзгеріс педагог қызметінің мазмұнын түбегейлі жаңартты. Мұғалім енді тек тақырыпты түсіндіруші емес, оқушыны ойландырушы, бағыт беруші, ізденіске жетелеуші тұлға ретінде қабылданады. Бастауыш сыныптағы әрбір сабақ баланың танымдық қызығушылығын арттыруға, өзіндік пікір қалыптастыруына, коммуникативтік дағдыларын дамытуға негізделуі тиіс. Осы міндеттерді жүзеге асыру педагогтың кәсіби шеберлігіне тікелей байланысты. Педагогикалық шеберлік ұғымы тек сабақ өткізу техникасымен шектелмейді, ол мұғалімнің адамгершілік ұстанымын, психологиялық тұрақтылығын, сөйлеу мәдениетін, шығармашылық әлеуетін, оқушымен қарым-қатынас орнату қабілетін қамтитын күрделі жүйе болып саналады. Мұғалімнің кәсіби шеберлігі оның әрбір сабағынан, оқушымен тілдесуінен, оқу үдерісін ұйымдастыру тәсілінен көрінеді. Егер мұғалім өз пәнін жетік меңгергенімен оқушының ішкі әлеміне үңіле алмаса, онда білім беру үдерісі толыққанды нәтижеге жете алмайды. Сондықтан қазіргі кезеңде педагогикалық шеберлікті жетілдіру мәселесі тек әдістемелік сипатта емес, тұлғалық даму тұрғысынан да қарастырылуда. Бастауыш сынып мұғалімі баланың жан дүниесін түсінетін, оның бойындағы қорқыныш пен сенімсіздікті жеңуге көмектесетін, шабыттандыра алатын тұлға болған жағдайда ғана сапалы білім беру мүмкіндігі артады. Мұндай кәсіби деңгейге жету үздіксіз ізденіс пен тұрақты өзін-өзі дамыту арқылы жүзеге асады.

Қазіргі білім беру кеңістігінде педагогтың кәсіби шеберлігін жетілдірудің тиімді жолдарының бірі – рефлексиялық мәдениетті қалыптастыру. Рефлексия мұғалімнің өз әрекетін сырттай бағалай алуына, кәсіби кемшіліктерін анықтауына, тәжірибесін жетілдіру бағыттарын саралауына мүмкіндік береді. Көп жағдайда педагогтар сабақтың мазмұнына ерекше көңіл бөлгенімен, өзінің іс-әрекетін терең талдауға жеткілікті назар аудармайды. Ал шын мәнінде кәсіби дамудың негізгі алғышарты адамның өзіне сыни көзқараспен қарай алу қабілетінде жатыр. Мұғалім әр сабағынан кейін оқушының белсенділігі қандай деңгейде болғанын, тапсырмалардың тиімділігін, қолданылған әдістердің нәтижелілігін, сыныптағы эмоционалдық ахуалды саралап отырғанда ғана кәсіби тұрғыдан өседі. Рефлексия педагогтың ішкі мәдениетін қалыптастырып қана қоймай, оның шығармашылық ойлау қабілетін де жетілдіреді. Өзін үнемі жетілдіруге ұмтылатын мұғалім білім беру үдерісіндегі өзгерістерге тез бейімделеді әрі оқушы қажеттілігін терең түсінеді. Бастауыш сынып мұғалімінің рефлексиялық мәдениеті балалармен жұмыс барысында ерекше маңызды, өйткені бұл кезеңде әр баланың психологиялық ерекшелігі, қабылдау қарқыны мен мінездік сипаты әртүрлі болады. Мұғалім оқушының ішкі көңіл күйін түсінбейінше тиімді білім бере алмайды. Осы себепті педагогтың кәсіби шеберлігі эмоционалдық интеллектімен де тығыз байланысты. Сабақ барысында баланың көңіл күйін сезіне алу, оны қолдау, ынталандыру, жетістікке сендіру мұғалімнің кәсіби мәдениетінің маңызды бөлігіне айналады. Қазіргі білім беру жүйесі дәл осындай адами құндылықтарды бойына сіңірген педагогтарды қажет етеді.

Педагогикалық шеберлікті жетілдірудің тағы бір маңызды бағыты – инновациялық технологияларды тиімді пайдалану. Цифрлық дәуір жағдайында білім беру кеңістігі жаңа сипатқа ие болды. Ақпарат көлемінің күрт өсуі, технологиялық құралдардың күнделікті өмірге терең енуі мұғалімнің жұмыс тәсілдерін өзгертуге мәжбүр етті. Қазіргі бастауыш сынып мұғалімі электронды ресурстарды, интерактивті платформаларды, цифрлық білім беру құралдарын сауатты пайдалана алуы қажет. Дегенмен технологияны пайдалану сабақтың мақсатына қызмет етуі тиіс екенін естен шығармаған жөн. Кей жағдайда мұғалімдер цифрлық құралдарды тек көрнекілік ретінде пайдаланып, оның білім сапасына ықпалын ескермей жатады. Шын мәнінде технология оқушының ойлау қабілетін дамытуға, өздігінен білім алуына, ақпаратты саралауына мүмкіндік бергенде ғана тиімді нәтиже береді. Бастауыш сынып оқушылары үшін визуалдық қабылдау ерекше маңызды болғандықтан цифрлық ресурстарды орынды қолдану олардың қызығушылығын арттырады. Алайда технология қаншалықты дамығанымен мұғалімнің тұлғалық ықпалын алмастыра алмайды. Баланың жүрегіне жол табатын, оны шабыттандыратын негізгі күш – мұғалімнің адами болмысы. Сондықтан педагогикалық шеберлікті жетілдіру барысында технологиялық сауаттылық пен рухани мәдениет қатар дамытылуы қажет. Мұғалім жаңа технологияларды меңгерумен бірге өзінің сөйлеу мәдениетін, эмоционалдық тұрақтылығын, шығармашылық ойлау қабілетін жетілдірген жағдайда ғана жаңартылған білім мазмұны талаптарына сай кәсіби тұлға қалыптастыра алады.

Бастауыш білім беру жүйесіндегі маңызды өзгерістердің бірі – оқушының жеке қабілетіне бағытталған оқыту моделінің қалыптасуы. Бұл тәсіл әр баланың танымдық мүмкіндігі әртүрлі екенін мойындауға негізделеді. Осындай жағдайда мұғалім барлық оқушыға бірдей талап қоюдан гөрі олардың ерекшеліктерін ескеріп оқытуға ұмтылуы қажет. Мұндай міндет педагогтың кәсіби икемділігін талап етеді. Себебі әр оқушының қызығушылығы, қабылдау қарқыны, ойлау жүйесі әртүрлі болады. Мұғалім осы айырмашылықтарды ескере отырып тапсырмалар жүйесін құрастырғанда ғана білім беру үдерісі нәтижелі болмақ. Қазіргі бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби шеберлігі саралап оқыту, деңгейлік тапсырмалар әзірлеу, критериалды бағалау жүйесін тиімді пайдалану қабілетімен де анықталады. Әсіресе критериалды бағалау жүйесі оқушыны салыстырудан гөрі оның жеке жетістігін бағалауға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл баланың өзіне деген сенімін арттырып, білім алуға деген ішкі ынтасын күшейтеді. Мұғалімнің міндеті тек баға қою емес, оқушының алға жылжуына бағыт беру. Осындай педагогикалық ұстаным қалыптасқанда ғана білім беру үдерісі ізгілікке негізделген ортаға айналады. Бастауыш сынып оқушылары мұғалімнің әр сөзіне сеніммен қарайтындықтан педагогтың сөйлеу мәдениеті мен қарым-қатынас әдебі ерекше мәнге ие.

Педагогтың кәсіби дамуы көбіне оның шығармашылық ізденісіне байланысты жүзеге асады. Шығармашылық ойлау жүйесі қалыптаспаған мұғалім уақыт өте келе бірсарынды жұмыс тәсіліне бейімделіп, кәсіби тоқырауға ұшырауы мүмкін. Ал жаңартылған білім мазмұны жағдайында мұғалім үнемі ізденісте болуы қажет. Себебі қазіргі оқушының ақпараттық кеңістігі кеңейген сайын оның танымдық қажеттілігі де артып келеді. Мұндай жағдайда дәстүрлі түсіндіру әдісімен шектелу оқушы қызығушылығын төмендетуі ықтимал. Сондықтан мұғалім сабақ құрылымын үнемі жаңартып, түрлі шығармашылық тапсырмалар мен зерттеушілік әрекеттерді енгізуге ұмтылуы тиіс. Бастауыш сыныптағы білім беру үдерісі ойын элементтерімен, жобалық жұмыстармен, проблемалық жағдаяттармен ұштасқанда ғана оқушының белсенділігі артады. Мұғалімнің шығармашылық әлеуеті оның кәсіби еркіндігін қалыптастырады. Өз тәжірибесіне жаңашылдық енгізе алатын педагог білім беру үдерісін жандандырып қана қоймай, оқушының өмірге деген қызығушылығын да арттырады. Қазіргі кезеңде шығармашылық мұғалім бейнесі қоғам үшін аса маңызды. Өйткені болашақ ұрпақтың ойлау мәдениеті мен рухани дүниесі сол мұғалімнің кәсіби деңгейіне тікелей байланысты қалыптасады.

Білім беру жүйесіндегі жаңашылдықтарды жүзеге асыру барысында мұғалімнің кәсіби қолдау ортасының да маңызы зор. Көп жағдайда педагогтың кәсіби дамуы тек жеке ізденіспен

шектеліп қалады. Алайда сапалы білім беру үшін тәжірибе алмасу, кәсіби қауымдастықтармен байланыс орнату, әріптестік мәдениетті қалыптастыру аса қажет. Мұғалімдер өзара пікір алмасып, тәжірибелерін саралап отырғанда кәсіби тұрғыдан дамуға мүмкіндік алады. Әсіресе жас мамандар үшін тәжірибелі ұстаздардың қолдауы ерекше маңызды. Себебі педагогикалық қызметтің алғашқы кезеңінде көптеген психологиялық және әдістемелік қиындықтар кездеседі. Мұндай жағдайда кәсіби ортадан қолдау көрген мұғалім өзіне деген сенімін жоғалтпайды. Қазіргі білім беру жүйесінде Lesson Study, Action Research сияқты зерттеушілік тәсілдердің енгізілуі педагогтардың кәсіби мәдениетін жаңа деңгейге көтеруге ықпал етуде. Бұл әдістер мұғалімге өз тәжірибесін ғылыми тұрғыдан талдауға мүмкіндік береді. Бастауыш сынып мұғалімі сабақ үдерісін зерттеу арқылы оқушының оқу әрекетін терең түсіне бастайды. Мұндай тәжірибелік зерттеулер педагогтың кәсіби ойлау жүйесін қалыптастырады. Мұғалім тек орындаушы емес, білім беру үдерісін зерттеуші тұлғаға айналған жағдайда ғана жаңартылған білім мазмұнының мақсаты толық жүзеге асады. Сондықтан педагогикалық шеберлікті жетілдіру жүйесі ғылыми ізденіспен ұштасуы тиіс.

Қазіргі кезеңде бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби келбеті тек мектеп қабырғасындағы қызметімен шектелмейді. Қоғам мұғалімнен жоғары мәдениетті, рухани бай, интеллектуалдық тұрғыдан дамыған тұлға болуды күтеді. Себебі бала көбіне мұғалімнің мінез-құлқын, сөйлеу мәнерін, дүниетанымын үлгі ретінде қабылдайды. Сондықтан педагогтың өзін-өзі жетілдіруі үздіксіз жүретін өмірлік қажеттілікке айналуы тиіс. Кітап оқымайтын, жаңа ақпаратпен жұмыс істемейтін, рухани ізденістен алшақ мұғалім қазіргі оқушының қызығушылығын оята алмайды. Білім беру сапасы ең алдымен мұғалімнің ішкі мәдениетіне тәуелді. Педагогтың эстетикалық талғамы, ұлттық құндылықтарға көзқарасы, адамгершілік ұстанымы сабақ мазмұны арқылы оқушыға беріледі. Әсіресе бастауыш сынып кезеңінде бала ұстаз тұлғасын ерекше қабылдайды. Мұғалімнің әділдігі, мейірімділігі, сабырлылығы оқушының эмоционалдық дамуына тікелей әсер етеді. Осы себепті педагогикалық шеберлікті жетілдіру барысында рухани-адамгершілік мәдениетке ерекше назар аудару қажет. Қазіргі қоғамға тек білімді ұрпақ емес, рухани тұрғыдан кемелденген, ұлттық болмысын сақтай алатын тұлғалар қажет.

Қорыта айтқанда, жаңартылған білім мазмұны жағдайында педагогтың кәсіби шеберлігін жетілдіру білім беру жүйесінің стратегиялық бағытына айналып отыр. Қазіргі бастауыш сынып мұғалімі тек білім беруші маман емес, баланың тұлғалық қалыптасуына ықпал ететін рухани жетекші, шығармашылық бағыт беруші, психологиялық қолдау көрсетуші, зерттеуші және жаңашыл тұлға ретінде қарастырылуы тиіс. Мұғалімнің кәсіби деңгейі оның пәндік білім көлемімен ғана емес, оқушымен қарым-қатынас орната алу қабілетімен, шығармашылық ойлауымен, цифрлық сауаттылығымен, рухани мәдениетімен айқындалады. Сондықтан педагогикалық шеберлікті жетілдіру үдерісі кешенді сипатта жүзеге асуы қажет. Бұл бағытта үздіксіз білім алу, тәжірибе алмасу, рефлексиялық мәдениетті қалыптастыру, инновациялық технологияларды тиімді пайдалану, ғылыми ізденіске ұмтылу ерекше маңызға ие. Мұғалім өзінің кәсіби дамуын өмірлік қажеттілік ретінде қабылдағанда ғана білім беру сапасы жаңа деңгейге көтеріледі. Жаңартылған білім мазмұнының басты мақсаты – өмірлік жағдаяттарда білімін қолдана алатын, сыни ойлайтын, рухани тұрғыдан кемелденген тұлға қалыптастыру болса, осы мақсатқа жетудегі негізгі күш – кәсіби шеберлігі жоғары педагог екендігі сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Кенжебаева, З. Жаңартылған білім беру мазмұнына байланысты бастауыш сыныптарда тәрбие жұмысын жүргізудің әдістемесі [Мәтін] : оқу құралы / З. Кенжебаева, А. Заурбекова. – Тараз : Формат-Принт, 2019. – 217 б.

2. Төлегенова, Г. Т. Жаңартылған білім беру мазмұнындағы тарихшы мұғалімнің кәсіби құзіреттілігі [Мәтін] : монография / Г. Т. Төлегенова. – Тараз : Дулати университеті, 2020. – 124 б.

Ибраимова Гульмира Женисбаевна
Тарих пәні мұғалімі
Қызылорда облысы, Қармақшы ауданы, Байқоңыр қаласы

КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ САНАНЫ ТАРИХ САБАҒЫНДА ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЗАМАНАУИ ТӘСІЛДЕРІ

Аннотация: мақалада Конституцияны оқыту арқылы оқушылардың азаматтық идентичносты мен құқықтық мәдениетін қалыптастырудың заманауи бағыттары қарастырылады. Тарих сабағында конституциялық білім беруді жүзеге асырудың инновациялық әдістері, цифрлық технологияларды қолдану, интерактивті оқыту және құзыреттілікке негізделген тәсілдердің тиімділігі талданады. Сондай-ақ оқушылардың сыни ойлауын дамыту, тарихи контекстте құқықтық нормаларды түсіндіру және азаматтық жауапкершілікті қалыптастыру мәселелері ғылыми тұрғыдан негізделеді.

Кілт сөздер: Конституция, азаматтық идентичность, құқықтық мәдениет, тарихи білім, азаматтық тәрбие, цифрлық оқыту, құзыреттілік тәсіл, интерактивті әдістер, сыни ойлау, демократиялық құндылықтар.

Қазіргі әлемдік білім беру кеңістігінде тарихи білім тек өткен оқиғаларды меңгеру құралы ретінде емес, сонымен қатар қазіргі қоғамды түсінудің және азаматтық позицияны қалыптастырудың маңызды механизмі ретінде қарастырылады. Осы тұрғыдан алғанда Конституцияны оқыту тарих пәнінің мазмұнын кеңейтіп қана қоймай, оқушылардың құқықтық мәдениетін, азаматтық жауапкершілігін және демократиялық құндылықтарға деген көзқарасын қалыптастыратын стратегиялық бағытқа айналуда. Конституциялық сана – бұл тек заң баптарын білу емес, ол мемлекеттің тарихи дамуын, саяси жүйенің эволюциясын және қоғам мен билік арасындағы өзара қатынасты түсіне білу қабілеті.

Тарих сабағында Конституцияны оқыту тарихи процестермен тығыз байланыста қарастырылғанда ғана тиімді нәтиже береді. Себебі кез келген конституциялық жүйе белгілі бір тарихи жағдайлардың нәтижесі болып табылады. Қазақстан Республикасының конституциялық дамуы – тәуелсіздікке дейінгі кезеңдерден бастап, 1993 және 1995 жылдардағы Конституциялар қабылдануына дейінгі күрделі тарихи трансформацияның нәтижесі. Бұл үдерісті оқыту оқушыларға құқықтық мемлекеттің эволюциясын, саяси реформалардың мәнін және мемлекеттік басқару жүйесінің қалыптасуын түсінуге мүмкіндік береді.

Қазіргі педагогикалық ғылымда Конституцияны оқытуда интердисциплинарлық тәсіл кеңінен қолданылуда. Бұл тәсіл тарих, құқықтану, қоғамтану және саясаттану элементтерін біріктіре отырып, кешенді білім беру моделін қалыптастырады. Мұндай интеграция оқушылардың бір ғана фактіні емес, күрделі әлеуметтік жүйелерді түсіну қабілетін дамытады. Мысалы, Конституциядағы адам құқықтары туралы баптарды талдау барысында тарихи оқиғалармен қатар қазіргі әлеуметтік жағдайлар да қарастырылады.

Инновациялық білім беру технологиялары Конституцияны оқытуды интерактивті және тәжірибелік деңгейге көтереді. Цифрлық платформалар арқылы оқушылар Конституция баптарын визуалды түрде зерттеп, интерактивті тапсырмалар орындайды. Виртуалды парламент, онлайн дебат алаңдары және құқықтық симуляциялар арқылы олар шешім қабылдау процесіне қатысады. Бұл әдіс демократиялық мәдениетті тәжірибе арқылы меңгеруге мүмкіндік береді.

Сыни ойлау дағдыларын дамыту Конституцияны оқытудың негізгі компоненттерінің бірі болып табылады. Оқушылар құқықтық нормаларды жай қабылдап қана қоймай, оларды талдау, салыстыру және бағалау қабілетін дамытады. Проблемалық сұрақтар, кейстік тапсырмалар және тарихи-құқықтық жағдайларды талдау арқылы оқушылардың аналитикалық ойлауы күшейеді. Бұл тәсіл олардың болашақта белсенді азамат ретінде қалыптасуына ықпал етеді.

Нейропедагогикалық зерттеулер көрсеткендей, құқықтық ақпарат эмоциялық және практикалық контекстпен байланыстырылғанда жақсы меңгеріледі. Сондықтан Конституцияны оқыту барысында нақты өмірлік жағдайлар, әлеуметтік сценарийлер және тарихи оқиғалар қолданылады. Бұл оқушылардың құқықтық нормаларды тек теория ретінде емес, өмірлік тәжірибемен байланысты түсінуіне мүмкіндік береді.

Жасанды интеллект технологиялары қазіргі тарих және құқықтық білім беруде жаңа мүмкіндіктер ашуда. AI негізіндегі білім беру платформалары оқушыларға Конституция мәтінін түсіндіреді, сұрақтарға жауап береді және жеке оқу траекториясын ұсынады. Сонымен қатар интеллектуалды жүйелер оқушылардың білім деңгейін талдап, әлсіз тұстарын анықтап, түзету тапсырмаларын автоматты түрде береді.

Конституциялық сананы қалыптастыруда азаматтық тұлғаны дамыту ерекше маңызды рөл атқарады. Оқушылар өздерін тек жеке тұлға ретінде емес, құқықтық мемлекет азаматы ретінде сезіне бастауы қажет. Бұл процесс тарихи біліммен тығыз байланысты, себебі тарихи сана азаматтық бірегейліктің негізін құрайды. Сондықтан Конституцияны оқыту ұлттық тарихпен және мемлекеттік дамумен бірлікте қарастырылуы тиіс.

Қазіргі кезеңде «оқушы – зерттеуші» моделі кеңінен енгізілуде. Бұл модельде оқушылар Конституцияны дайын мәтін ретінде емес, зерттеу объектісі ретінде қарастырады. Олар құқықтық құжаттарды талдап, салыстырып, тарихи контекстте зерттеу жүргізеді. Бұл олардың зерттеушілік қабілетін және академиялық дағдыларын дамытады.

Цифрлық білім беру ортасында Конституцияны оқыту визуалды және мультимедиалық ресурстар арқылы жүзеге асады. Инфографика, интерактивті карталар, тарихи хронологиялар және бейнематериалдар оқушылардың ақпаратты тез әрі тиімді қабылдауына көмектеседі. Бұл әдіс күрделі құқықтық ұғымдарды жеңілдетіп түсіндіруге мүмкіндік береді.

Қазіргі кезеңде конституциялық білім беруді жаңғырту тек мазмұнды кеңейтумен шектелмей, оны когнитивтік, цифрлық және әлеуметтік деңгейде қайта құруды талап етеді. Бұл жерде Конституцияны оқыту «мәтінді түсіндіру» формасынан шығып, оны құндылықтық жүйе ретінде интерпретациялау бағытына өтеді. Яғни оқушы Конституцияны заңдар жиынтығы ретінде емес, қоғамның тарихи эволюциясы нәтижесінде қалыптасқан әлеуметтік келісім моделі ретінде қабылдауы тиіс. Мұндай түсінік құқықтық нормаларды жаттаудан гөрі олардың мәнін терең ұғынуға мүмкіндік береді.

Заманауи педагогикада конституциялық білім берудің жаңа бағыты ретінде “цифрлық құқықтық экожүйе” ұғымы қалыптасып келеді. Бұл экожүйе аясында оқушылар тек Конституция мәтінін оқып қана қоймай, оны цифрлық ортада талдайды, модельдейді және қайта құрастырады. Мысалы, интерактивті платформаларда «Конституцияны реформалау симуляциясы» сияқты тапсырмалар арқылы оқушылар заңнамалық өзгерістердің қоғамға әсерін зерттей алады. Бұл тәсіл құқықтық нормалардың динамикалық сипатын түсіндіруге мүмкіндік береді.

Осы процесте жасанды интеллекттің рөлі ерекше. AI жүйелері Конституция баптарын семантикалық деңгейде талдап, оқушыларға түсіндірмелер, салыстырмалы талдаулар және тарихи контекст береді. Сонымен қатар жүйе оқушының жауаптарын когнитивтік картаға

түсіріп, оның құқықтық ойлау деңгейін анықтай алады. Бұл білім беруде диагностикалық интеллект ұғымының пайда болуына алып келеді, яғни оқыту тек ақпарат беру емес, ойлау құрылымын талдау процесіне айналады.

Конституциялық білім беруде маңызды жаңалықтардың бірі – сценарийлік оқыту (scenario-based learning). Бұл әдісте оқушылар нақты әлеуметтік жағдайларды модельдеу арқылы шешім қабылдайды. Мысалы, «қалалық инфрақұрылымды дамыту», «азаматтық құқықтарды қорғау» немесе «қоғамдық пікірталас» сияқты сценарийлер арқылы олар Конституция баптарын практикада қолданады. Мұндай тәсіл құқықтық нормаларды абстрактілі деңгейден нақты өмірлік әрекет деңгейіне көшіреді.

Когнитивтік психология тұрғысынан алғанда, мұндай модельдер оқушының жоғары деңгейлі ойлау дағдыларын (Higher Order Thinking Skills) дамытады. Бұл тек есте сақтау немесе түсіну емес, талдау, бағалау және синтездеу қабілеттерін қамтиды. Конституцияны осындай деңгейде меңгерген оқушы құқықтық мәселелерді сыни тұрғыдан бағалай алады және аргументті пікір қалыптастырады.

Қазіргі білім беру кеңістігінде ерекше орын алатын тағы бір бағыт – эмоциялық-әлеуметтік оқыту (SEL). Конституцияны оқыту барысында адам құқықтары, әділеттілік, теңдік және жауапкершілік сияқты құндылықтар тек рационалды түрде емес, эмоционалды тәжірибе арқылы да берілуі тиіс. Мысалы, тарихи кейстерді талдау, сот процестерінің модельдері немесе әлеуметтік рөлдік ойындар оқушылардың эмпатиясын және әлеуметтік сезімталдығын дамытады.

Инклюзивті білім беру контекстінде Конституцияны оқыту барлық оқушылар үшін қолжетімді болуы тиіс. Бұл үшін бейімделген цифрлық материалдар, аудио түсіндірмелер және жеңілдетілген интерфейстер қолданылады. Инклюзивті тәсіл құқықтық білімнің тең қолжетімділігін қамтамасыз етіп, әлеуметтік әділеттілік қағидатын нақты жүзеге асырады. Сонымен қатар қазіргі тарихи білім беруде “data-driven civic education” бағыты дамуда. Бұл тәсілде әлеуметтік және құқықтық деректер талданып, оқушылар нақты статистикалық ақпарат негізінде қорытынды жасайды. Мысалы, адам құқықтарының сақталу деңгейі, әлеуметтік теңсіздік көрсеткіштері немесе азаматтық белсенділік деңгейі сияқты деректер арқылы оқушылар аналитикалық ойлау дағдыларын дамытады.

Конституциялық білім берудің тағы бір маңызды аспектісі – медиа және цифрлық сауаттылық. Оқушылар интернет кеңістігіндегі құқықтық ақпаратты ажырата білуі, фейк жаңалықтарды тануы және ақпарат көздерін сыни бағалауы қажет. Бұл қазіргі ақпараттық қоғамда азаматтық қауіпсіздіктің маңызды компоненті болып табылады.

Болашақта конституциялық білім беру толық цифрлық және интеллектуалды ортаға көшеді деп болжануда. AI-тьюторлар, виртуалды парламенттер, автоматтандырылған құқықтық тренажерлер және метаверс кеңістіктері оқыту процесін түбегейлі өзгертеді. Мұндай жүйеде оқушы тек білім алушы емес, құқықтық жүйені модельдеуші және талдаушы субъект ретінде әрекет етеді.

Осылайша, Конституцияны тарих сабағында оқыту тек құқықтық білім беру емес, ол – азаматтық сана мен тарихи ойлауды қалыптастырудың кешенді педагогикалық үдерісі. Инновациялық әдістер, цифрлық технологиялар, нейропедагогикалық тәсілдер және жасанды интеллект құралдарын қолдану арқылы оқушылардың құқықтық мәдениетін дамытуға, олардың демократиялық құндылықтарды түсінуіне және белсенді азамат ретінде қалыптасуына жағдай жасалады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Автономов А. С., Гриб В. В. The Right to Education in the Modern Constitution: A Comparative Aspect // Comparative Politics Russia. – 2024. – Vol. 14(3). – P. 79–121.
2. Рудыченко В. И. Законодательное регулирование права на образование // Молодой ученый. – 2015. – №18. – С. 1274–1278.
3. Кукеев А. К. Конституционно-правовые принципы права на высшее образование // Вестник Прикамского социального института. – 2021. – №1(88). – С. 45–53.

Жамешова Айша Ақболатқызы[1] - "Филология факультеті Шетел тілі: Екі шетел тілі мамандығы ИЯ-43 тобының 4 курс студенті
Калемгалиев Айым Токтамысовна[2] - "Филология факультеті Шетел тілі: Екі шетел тілі мамандығы ИЯ-43 тобының 4 курс студенті
[1,2]М. Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті
Батыс Қазақстан облысы, Орал қаласы

«ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ШЕТТІЛДІК БІЛІМ БЕРУДІ CEFR СТАНДАРТТАРЫМЕН ҮЙЛЕСТІРУДІҢ ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗДЕРІ»

Аннотация. Бұл мақалада Қазақстандағы екі шетел тілі мамандығы бойынша білім беру жүйесін Жалпыеуропалық шет тілді меңгеру құзыреттері жүйесі (CEFR – Common European Framework of Reference for Languages) стандарттарымен үйлестірудің әдістемелік негіздері жан-жақты қарастырылады. Қазіргі жаһандану жағдайында тілдік білім берудің сапасын арттыру, студенттердің коммуникативтік құзыреттілігін халықаралық деңгейге сәйкестендіру және оқу нәтижелерін өлшеудің бірыңғай жүйесін қалыптастыру мәселелері өзекті болып отыр. CEFR деңгейлік жүйесінің (A1-C2) құрылымы Қазақстанның жоғары білім беру мазмұнымен салыстырылып, оқу бағдарламаларын бейімдеу, бағалау критерийлерін жаңарту және оқыту нәтижелерін стандарттау үдерістері талданады. Сонымен қатар екі шетел тілі (мысалы, ағылшын және екінші шетел тілі) мамандығы бойынша оқытуда тілдік дағдыларды интеграциялау, көптілді тұлға қалыптастыру және мәдениетаралық коммуникацияны дамыту мәселелері қарастырылады. Оқытушының кәсіби құзыреттілігі, заманауи әдістемелерді қолдану мүмкіндігі және цифрлық ресурстарды тиімді пайдалану жолдары ғылыми тұрғыда негізделеді. Мақала CEFR стандарттарын ұлттық білім беру жүйесіне енгізудің әдістемелік, дидактикалық және практикалық аспектілерін жүйелі түрде сипаттайды.

Кілт сөздер: CEFR, шеттілдік білім беру, коммуникативтік құзыреттілік, көптілділік, әдістемелік интеграция, бағалау жүйесі, тілдік деңгейлер, жоғары білім.

Қазақстандағы шеттілдік білім беру жүйесі соңғы онжылдықтарда айтарлықтай трансформацияға ұшырап, халықаралық білім кеңістігіне интеграциялану үдерісі қарқын алды, бұл өзгерістер ең алдымен тілдік оқытудың нәтижеге бағытталуын және студенттің нақты коммуникативтік қабілетін дамытуға басымдық берілуін талап етеді. CEFR стандарты осы тұрғыда тіл меңгерудің деңгейлік моделін ұсына отырып, оқыту мақсаттарын нақты өлшенетін нәтижелермен байланыстыруға мүмкіндік береді, сондықтан ол қазіргі әдістемелік жүйенің маңызды тіректерінің біріне айналып отыр. Қазақстандағы екі шетел тілі мамандығы бойынша білім беру бағдарламалары дәстүрлі грамматикалық-аударма тәсілдерінен коммуникативтік және құзыреттілікке негізделген оқыту моделіне біртіндеп ауысуда, бұл процесс оқу мазмұнының құрылымдық өзгерісін қажет етеді. CEFR деңгейлері студенттің тыңдалым, айтылым, оқылым және жазылым дағдыларын кешенді бағалауға мүмкіндік

беретіндіктен, оқу нәтижелерін объективтендіру мәселесі шешімін табады. Дегенмен ұлттық білім беру жүйесінде бұл стандарттарды толық енгізу бірқатар әдістемелік қиындықтарды тудырады, себебі оқу бағдарламалары мен бағалау жүйелері әлі де болса дәстүрлі құрылымға сүйенеді. Осыған байланысты оқу жоспарларын қайта қарау, силлабустарды деңгейлік принципке негіздеу және оқыту мақсаттарын CEFR дескрипторларымен сәйкестендіру қажеттілігі туындайды. Шеттілдік білім берудің тиімділігі тек тілдік біліммен шектелмей, мәдениетаралық коммуникацияны дамытуға да тікелей байланысты екені қазіргі лингводидактикада кеңінен мойындалған. Сондықтан тіл үйрету үдерісінде студенттің прагматикалық, дискурсивтік және әлеуметтік лингвистикалық құзыреттерін дамыту негізгі міндет ретінде қарастырылады. Бұл бағытта оқытушының рөлі тек ақпарат беруші емес, оқу үдерісін ұйымдастырушы және фасилитатор ретінде қайта қарастырылады.

CEFR стандарттарын Қазақстандағы екі шетел тілі мамандығына енгізу әдістемелік жүйені түбегейлі қайта құрылымдауды талап етеді, себебі бұл модель тілдік білімді сатылы түрде игеруді және әр деңгей бойынша нақты нәтижелерге жетуді көздейді. Ағылшын тілімен қатар екінші шетел тілін оқытуда тілдік интерференция мәселесі жиі кездесетіндіктен, оқыту стратегиялары салыстырмалы лингвистика элементтерін қамтуы тиіс, бұл студенттің екі тілдік жүйені ажырата білу қабілетін дамытады. CEFR дескрипторлары оқу мақсаттарын нақты әрекет формасында сипаттайтындықтан, олар оқытушыға сабақ жоспарлауда айқын бағыт береді және студенттің прогресін жүйелі бақылауға мүмкіндік жасайды. Сонымен қатар, бағалау жүйесін реформалау қажеттілігі туындайды, себебі дәстүрлі тестілеу әдістері коммуникативтік құзыреттілікті толық өлшей алмайды, ал CEFR негізіндегі рубрикалар тілдік әрекеттің шынайы контекстін ескеруге мүмкіндік береді. Оқыту процесінде жобалық әдіс, тапсырмаға негізделген оқыту (task-based learning) және CLIL (Content and Language Integrated Learning) технологиялары тиімді құрал ретінде қолданыла алады, өйткені олар тілдік білімді нақты контекстпен байланыстырады. Цифрлық білім беру ресурстарының дамуы CEFR-мен үйлесімді оқытуға жаңа мүмкіндіктер ашып, онлайн платформалар арқылы деңгейлік тапсырмаларды орындауға жағдай жасайды. Қазақстандық жоғары оқу орындарында тілдік білім беруді интернационалдандыру процесі жүріп жатқандықтан, академиялық ұтқырлық бағдарламалары да CEFR деңгейлеріне негізделе бастады. Бұл жағдай студенттердің халықаралық білім кеңістігінде бәсекеге қабілеттілігін арттырады және олардың тілдік сертификаттау жүйесіне қатысу мүмкіндігін кеңейтеді.

Шеттілдік білім беруде коммуникативтік құзыреттілікті дамыту CEFR стандартының негізгі философиясымен тығыз байланысты, себебі бұл жүйе тіл үйренушіні нақты өмірлік жағдайларда тіл қолдана алатын тұлға ретінде қарастырады. Қазақстан жағдайында бұл тәсілдің енгізілуі студенттердің тек тілдік білімін емес, сонымен қатар мәдениетаралық түсінігін де дамытуды талап етеді, өйткені тіл әрқашан мәдени контекстпен бірге өмір сүреді. Екі шетел тілі мамандығында оқитын студенттер үшін салыстырмалы мәдениеттану элементтері ерекше маңызға ие болады, себебі олар әртүрлі тілдік жүйелер арқылы түрлі мәдени кодтарды меңгереді. Оқыту процесінде рөлдік ойындар, дебаттар және симуляциялық жағдайлар қолдану студенттің тілдік белсенділігін арттырып, оның спонтанды сөйлеу қабілетін дамытады. Сонымен қатар, академиялық жазылым дағдыларын дамыту CEFR жоғары деңгейлеріне жетудің маңызды шарты болып табылады, өйткені C1–C2 деңгейлері күрделі мәтіндік құрылымдарды еркін қолдануды талап етеді. Оқытушының кәсіби дамуы үздіксіз процесс ретінде қарастырылып, ол халықаралық әдістемелік тренингтер мен сертификаттау бағдарламаларына қатысу арқылы өз құзыреттілігін арттыруы тиіс. Білім беру процесінің тиімділігі тек оқыту мазмұнына емес, сонымен қатар студенттің ішкі мотивациясына да байланысты, сондықтан мотивациялық стратегиялар CEFR негізіндегі оқытудың ажырамас бөлігіне айналады. Оқу ортасын цифрландыру, интерактивті платформаларды пайдалану және гибридті оқыту модельдерін енгізу қазіргі білім беру жүйесінің маңызды бағыты болып отыр.

Қазақстандық білім беру жүйесінде CEFR стандарттарын енгізудің әдістемелік негіздері тек оқу мазмұнын өзгерту емес, сонымен қатар педагогикалық ойлаудың трансформациясын

талап етеді, себебі дәстүрлі оқыту парадигмасы нәтижеге бағытталған құзыреттілік моделіне толық сәйкес келе бермейді. Бұл үдерісте оқу бағдарламаларын деңгейлік модульдерге бөлу, әр модуль үшін нақты learning outcomes анықтау және бағалау критерийлерін халықаралық стандарттарға сәйкестендіру маңызды болып табылады. Екі шетел тілі мамандығы студенттерінің тілдік портфолиосын жүргізу CEFR талаптарына сай келетін тиімді құрал ретінде қарастырылады, өйткені ол студенттің даму динамикасын жүйелі түрде бақылауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, академиялық адалдық принциптерін сақтау және тілдік өнімділік сапасын арттыру мәселелері де өзекті болып отыр. Тілдік білім беруде критериалды бағалау жүйесін енгізу студенттің жеке прогресін нақты көрсетуге мүмкіндік беріп, оның өзіндік оқу траекториясын қалыптастыруға жағдай жасайды. Оқу процесінде зерттеушілік дағдыларды дамыту да маңызды орын алады, себебі болашақ тіл мамандары тек қолданушы емес, сонымен қатар тілдік құбылыстарды талдай алатын зерттеуші болуы тиіс. CEFR стандарттары осы бағытта оқу процесін жүйелеуге мүмкіндік беретін әмбебап құрал ретінде қызмет етеді. Қазақстанның көптілділік саясаты жағдайында мұндай интеграция ұлттық және халықаралық білім беру талаптарын үйлестіруге ықпал етеді.

Қорытындылай келе, CEFR стандарттарын Қазақстандағы шеттілдік білім беру жүйесіне енгізу және оны екі шетел тілі мамандығы аясында әдістемелік тұрғыда үйлестіру білім сапасын арттырудың стратегиялық бағыты болып табылады. Бұл үдеріс тек оқу бағдарламаларын өзгерту емес, сонымен қатар педагогикалық мәдениетті жаңғырту, бағалау жүйесін халықаралық деңгейге сәйкестендіру және студенттің тұлғалық-академиялық дамуын кешенді қолдауды қамтиды. CEFR негізінде ұйымдастырылған оқыту студенттің тілдік құзыреттілігін ғана емес, оның жаһандық білім кеңістігіне бейімделу қабілетін де қалыптастырады. Сондықтан бұл модельді енгізу Қазақстанның білім беру жүйесін халықаралық стандарттарға жақындатудың маңызды механизмі ретінде бағаланады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасы БҒМ. (2020). *Жоғары білім беру стандарттары*. Астана.
2. British Council. (2019). *English Language Teaching Frameworks and CEFR Alignment*.
3. Совет Европы. (2001). *Общеевропейские компетенции владения иностранным языком*.
4. Council of Europe. (2020). *Common European Framework of Reference for Languages: Companion Volume*. Strasbourg.

Журналдың құрылтайшысы және иесі:
«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығы.

Учредитель и собственник журнала:
Научно-методический центр «KEMENGER», относящийся к индивидуальному предпринимателю «BAYANDY».

The founder and owner of the magazine
is the Scientific and Methodological Center "KEMENGER", which belongs to the individual entrepreneur "BAYANDY".

Құрметті оқырмандар мен авторлар!
Журналда жарияланған материалдар редакцияның көзқарасын білдірмейді. Фактілер мен мәліметтердің анықтығына, сондай-ақ стилистикалық қателерге авторлар жауапты.
Журналға шыққан материалдарды редакцияның келісімінсіз көшіріп басуға болмайды.

Уважаемые читатели и авторы!
Опубликованные в журнале материалы не отражают точку зрения редакции. Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях, а также за стилистические ошибки несут авторы.
Перепечатка материалов, опубликованных в журнале, допускается только с согласия редакции.

Dear readers and authors!
The materials published in the journal do not reflect the editorial board's point of view. The authors are responsible for the accuracy of facts and information in publications, as well as for stylistic errors.
Reprinting of materials published in the journal is allowed only with the consent of the editorial board.

Мекенжайы:
100012, Қарағанды қ.,
Н. Назарбаев даңғ., 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303

Наш адрес:
100012, г. Караганда,
пр. Н. Назарбаева, 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303

Address:
100012, Karaganda,
N. Nazarbayev Ave., 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Instagram: kemengerustaz.kz
Website: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303

Басуға 12.05.2026 ж. қол қойылды.

Подписано в печать 12.05.2026 г.

The press was signed on 12.05.2026.

Пішім 60*90 1/8
ш.б.т. - 26. RISO басылым.
Таралымы - 50 дана.

Формат 60*90 1/8
усл.печ.л. - 26. Печать RISO.
Тираж - 50 экз.

Format 60*90 1/8
USL.patch.L. - 26. Seal...
Circulation-50 mkbz.

«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығының полиграфиялық қызметтер бөлімінде басылып шығарылды.

Отпечатано в полиграфическом отделе НМЦ «KEMENGER» ИП «BAYANDY».

Published in the Department of printing services of the scientific and methodological Center "KEMENGER" under the private enterprise "BAYANDY".

QR-кодты сканерлеу арқылы бізбен тікелей байланысқа шыға аласыз.
Вы можете связаться с нами напрямую, отсканировав QR-код.
You can contact us directly by scanning the QR code.

